T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

NIKOMEDEIA'DA DENİZCİLİK VE DENİZCİLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SÜMEYRA ÇAVUŞOĞLU VARDAR

KOCAELİ 2022

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

NIKOMEDEIA'DA DENİZCİLİK VE DENİZCİLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SÜMEYRA ÇAVUŞOĞLU VARDAR

DANIŞMAN
PROF. DR. FÜSUN TÜLEK

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:

11.05.2022/12

KOCAELİ
2022

ÖNSÖZ

İnsanın denizle ilişkileri doğrultusunda sergilediği faaliyetler onun tarihselliğinin önemli bir parçasını teşkil eder. Denizi anlamaya, kullanmaya gerek askeri gerekse ticari açıdan bir faaliyet alanı haline getirmeye yönelik insani çaba mimari, epigrafik ve nümizmatik eserlere dek yansımıştır. Nikomedeia kenti bu ilişkiye örnek olarak gösterilebilecek tarihsel yerleşimlerden sadece biridir. Nikomedeia kentinin deniz ile ilişkisi onun tarihselliğini şekillendirmiştir.

Bu konuya ilişkin yapılacak çalışmalar, işaret ettiğimiz sebeplerden ötürü Nikomedeia kentinin tarihini anlayabilmemiz açısından önem göstermektedir. Çalışmamızda Nikomedeia kentinin bu yönünü anlayabilmek adına epigrafik, nümizmatik ve taş eser arkeolojik buluntulara, yazılı antik ve modern kaynaklara ve bunlara ilişkin çalışmalara yer verilmiştir. Kullanılan arkeolojik buluntulara dair bilgilerin önemli bir kısmı Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi envanterinde bulunan eserlerden edinilmiştir. Çalışmalarımızın bu kısmı Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde yürüttüğümüz incelemelere dayanmaktadır. Bu açıdan, başta Müze Müdürü Serkan GEDÜK ve Semra BİLGİN olmak üzere, müze yönetimine, sağladığı imkanlar ve sunduğu katkılar için teşekkürü bir borç bilirim.

Antik dönemden kalan epigrafik buluntuların okunmasında yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK'e saygı ve şükranlarımı sunarım.

Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü hocalarıma, lisans hayatım boyunca engin bilgilerini benimle paylaşarak bu günlere gelmeme destek oldukları için teşekkür ederim. Tezimin sikke bölümü araştırma yöntemleri konusunda yardımları için üniversitemizin Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÜNAL'a çok teşekkür ederim. Bütün bu çalışmanın gerçekleşmesinde en büyük pay sahibi, Prof. Dr. Füsun TÜLEK hocama danışmanlığı, yardımları ve katkıları adına en derin saygı ve şükranlarımı sunarım. Beni

sevgi ile büyüten, her zaman destekleyen, başaracağıma inanan ve bana bunu sürekli hatırlatan başta annem Meryeme ÇAVUŞOĞLU ve babam İlhan ÇAVUŞOĞLU olmak üzere canım aileme, moral destekleri ile beni yalnız bırakmayan kıymetli dostlarıma, özellikle Fatma YILMAZ, Aycan ESEN ve Sümeyye HASANOĞLU'na teşekkür ederim. Son olarak bu zorlu süreçte her zaman yanımda olan, pes etmeme izin vermeyen, aşamayacağımı düşündüğün tüm zorlukların aşılabileceğini bana öğreten, çalışma azmi ve tutkusu ile bana ilham olan, hayat arkadaşım Sinan VARDAR'a varlığı için teşekkür ederim.

Sümeyra ÇAVUŞOĞLU VARDAR Kocaeli, 2022.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
İÇİNDEKİLER iii
ÖZET v
ABSTRACT vi
KISALTMALAR LİSTESİ vii
LEVHALAR LİSTESİ viii
HARİTALAR LİSTESİ xiv
TABLOLAR LİSTESİ xv
FİGÜRLER LİSTESİ xvi
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NIKOMEDEIA ve DENİZ
1.1. COĞRAFİ KONUM 4
1.2. TARİHİ COĞRAFYA 5

İKİNCİ BÖLÜM

2. LİMANLAR VE NIKOMEDEIA LİMANI
2.1. LİMANLAR VE YAPILARI 13
2.2. NİKOMEDEİA LİMANI 16
2.3. ROMA DÖNEMİ'NDE ASKERİ LİMANLAR 20
2.3.1. Askeri Gemi 21
2.4. ROMA DÖNEMİ'NDE DENİZ TİCARETİ VE GEMİ 25
2.4.1. Ticari Gemi 26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NIKOMEDEIA DENİZCİLERİ VE GÜNLÜK YAŞAM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ESERLER
4.1. TAŞ ESERLER 32
4.1.1. Ölü Gömme 32
4.1.1.1. Mezar Stelleri 32

4.1.1.2. Lahitler 38
4.1.1.3. Yazıtlar 39
4.1.2. Mitolojik Figürlü Kabartma 40
4.1.2.1. Mimari Parçalar 40
4.2. SİKKELER 46

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. DEĞERLENDİRME
5.1. TAŞ ESERLER 48
5.1.1. Ölü Gömme 48
5.1.2. Mitolojik Figürlü Eserler 50
5.2. SİKKELER 51
SONUÇ 54
KAYNAKÇA 57
EKLER 64
ÖZGEÇMİŞ 134

ÖZET

Dünya var olduğundan bu yana coğrafya tüm canlıların yaşam koşullarının belirlenmesinde en büyük rolü oynamaktadır. Bulundukları coğrafyaya ve iklime uyum sağlamaya çalışan canlılardan ancak başarılı olabilenler hayatta kalabilmiştir. Coğrafya ve iklim uygarlıklar tarihinde de önemli birer etmen olmuştur. Tarih boyunca iklim ve coğrafi koşullar bakımından konumu stratejik olan, su kaynaklarına yakınlık bakımından avantajlı konumda bulunan, ticaret yolları üzerinde yer alan yerleşimlerde yaşayan halkların daha hızlı gelişim gösterdiğini görmek mümkündür. Asya ile Avrupa kıtasını birbirine bağlayan geçiş noktasında bulunan, derin bir körfeze sahip, geniş ormanlarla çevrili stratejik konumu ile Nikomedeia kenti tarih boyunca önemini koruyan bir kent olmuştur.

Bithynia Bölgesi'ne, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde uzun yıllar başkentlik yapmış olan Nikomedeia antik kentinin, antik dönemlerden bu yana sürekli olarak yerleşim görmesi sistematik arkeolojik kazıların yapılamamasına neden olmuştur. Bu sebeple özellikle deniz ticareti sayesinde gelişim gösteren bir kent olması ile dikkat çeken Nikomedeia kentinin bugüne kadar denizcilikle ilgili araştırmaları ne yazık ki yetersiz kalmıştır. Bu çalışma ile Nikomedeia kentinin denizle olan ilişkisi taş eserler, antik kaynaklar, sikkeler ve yazıtlar gibi arkeolojik eserler ışığında incelenerek, kentin denizcilik tarihinin aydınlatılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nikomedeia, Roma İmparatorluğu, denizcilik, liman, gemiler.

ABSTRACT

Geography has played the biggest role in determining the living conditions of all living things since the world has existed. The living organisms try to adapt their geography and climate and among them only those that are successful survived. Geography and climate have also been important factors in the history of civilizations. Throughout history, it is possible to see that the societies living in settlements located on trade routes, which have a strategic location in terms of climate and geographical conditions and an advantageous position in terms of proximity to water resources, have developed faster. Nikomedeia which is located at the transit point connecting the continents of Asia and Europe, has been a city that maintains its importance throughout history with its strategic location with a deep gulf and surrounded by large forests.

The ancient city of Nikomedeia, which served as the capital of the Bithynia Region for many years during the Hellenistic and Roman Periods, has been inhabited continuously since ancient times. For this reason, detailed excavations could not be carried out in Nikomedeia. Nikomedeia especially developed thanks to maritime trade. However, studies in this area so far are insufficient. This study examines the relationship of the city of Nikomedeia with the sea. Archaeological artifacts such as stone artifacts, ancient sources, coins and inscriptions are studied throughout the studies.

Keywords: Nikomedeia, Roman Empire, maritime, harbour, ships.

KISALTMALAR LİSTESİ

AE	Bronz
Bkz	Bakınız
Çev.	Çeviren
Env.	Envanter
Fig.	Figür
Gen.	Genişlik
Gr	Gram
Kal.	Kalınlık
Kat.	Katalog
Kat. No.	Katalog Numarası
Lev	Levha
mm	Milimetre
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
PHI	The Packard Humanities Institute
RE	Real Encyclopadie
Res.	Resim
RPC	Roman Provincial Coinage
S	Sayfa
Uz.	Uzunluk
Yük.	Yükseklik
yy.	Yüzyıl

LEVHALAR LİSTESİ

LEVHA I …….85

Resim 1: Kat. No. 1, Kocaeli Arkeoloji Müzesi, Env. No: 5, Gavilllius Rufus Mezar Steli, ticaret gemisi betimi.

LEVHA II……..…86

Çizim 1: Kat. No. 1, Gavillios Rufus Mezar Steli çizimi.

Resim 1a: Örnek 1, Seccion Naval Museum, ticaret gemisi betimi. (Aslan, 2006: Lev. XII, res. 1)

LEVHA III……..…….....87

Resim 2: Kat. No. 2, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, ticaret gemisi betimli mezar steli. (Marek, 2003: s. 172, fig. 272)

Resim 2a: Örnek 2, İstanbul Arkeoloji Müzesi, ticaret gemisi betimli mezar steli (http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=3797 12.10.2021)

LEVHA IV……...…88

Resim 3: Kat. No. 3, gemi pruvası betimli mezar steli.

Resim 3a: Örnek 3a, Kocaeli Arkeoloji Müzesi, ölü yemeği sahnesi. (Ross, 2019: s.3)

LEVHA V……..……...89

Resim 3b: Örnek 3b, Bardo Museum, çapa atan adam betimi (http://www.davidsanger.com/stockimages/3-1100-8.mosaic (15.12.2021).

Resim 4: Kat. No. 4, Yazıtlı lahit parçaları. Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müze Arşivi.

LEVHA VI……..…..…90

Resim 5: Kat. No. 5, A Yüzü, kazıma bezemeli lahit kapağı.

Çizim 2: Kat. No. 5, Kazıma Bezemeli Lahit Kapağı A yüzü çizimi.

LEVHA VII…….....91

Resim 5a: Kat. 5, B Yüzü, kazıma bezemeli gemi betimli lahit kapağı.

Çizim 3: Kat. No. 5, Kazıma Bezemeli Lahit Kapağı B yüzü çizimi.

LEVHA VIII……..……...92

Resim 5b: Örnek 5, Olympos Liman Anıtsal Mezarları, ticaret teknesi betimi (https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/olympos_liman_anit_mezarlari.jpg. 15.12.2021)

Çizim 4: Örnek 5, Olympos Liman Anıtsal Mezarı çizimi (http://2.bp.blogspot.com/pU49hoGA_M8/U33skhneapI/AAAAAAAAAs4/EOtncnZZDLM/s1600/IMG_1008.jpg 13.13.2022)

LEVHA IX……..…..….93

Resim 6: Kat. No. 11, A Yüzü, Triton ve Nereid kabartmalı üçgen mimari parça.

LEVHA X…….....94

Resim 6a: Kat. No. 11, B Yüzü, Triton ve Nereid kabartmalı üçgen mimari parça.

Resim 6b: Örnek 11a, Archaeologycal Museum of Istra, Triton betimli Mezar steli. (https://twitter.com/tomljevar/status/1402652413253799936 11.10.2021)

LEVHA XI……..…95

Resim 6c: Örnek 11b, Kocaeli Arkeoloji Müzesi, Triton ve Nereid betimli kapak (Kocaeli Arkeoloji Müzesi Arşivi).

Resim 6d: Örnek 11c, Didim Apollon Tapınağı, Triton ve Nereid betimi

LEVHA XII……..96

Resim 7: Kat. No. 12, Kabartmalı Mimari Parça, Nehir Tanrısı, Poseidon ve Hermes (Ağtürk, 2017: s.354, res. 6).

LEVHA XIII……..……...97

Resim 7a: Kat. No. 12, Kabartmalı Mimari Parça, nehir tanrısı detay (Ağtürk, 2017: s.354, res. 6)

Resim 7b: Örnek 12a, Miletos Meandros, nehir tanrısı heykeli (http://nina.bencoya.com/img_2079-medium/. 10.12.2021).

LEVHA XIV…….....98

Resim 7c: Örnek 12b, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Nehir tanrısı heykeli (http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=3797 17.10.2021).

Resim 7d: Örnek 12c, Burdur Arkeoloji Müzesi, Nehir tanrısı heykeli (https://www.haberler.com/jandarma-ya-tarihi-eser-satmaya-kalktilar-3936204-haberi/. 02.12.2021).

LEVHA XV…….....99

Resim 7e: Örnek 12d, Adana Arkeoloji Müzesi, Nehir tanrısı heykeli (Kılınç, 2012: 85).

Resim 7f: Örnek 12e, İzmir Tarih ve Sanat Müzesi, Nehir tanrısı heykeli (Aybek, 2009: s.52).

LEVHA XVI……..…100

Resim 7g: Kat. No. 12, Kabartmalı Mimari Parça, Hermes detay (Ağtürk, 2017: s.354, res. 6).

Resim 7h: Örnek 12e, Albertinum Müzesi, Hermes betimi *Pergamon art*. http://my-favourite-planet.de/english/middle-east/turkey/pergamon/pergamon-photos-02-016.html 01.11.2021).

LEVHA XVII……..…101

Resim 7ı: Kat. No. 12, Kabartmalı Mimari Parça, Hermes detay (Ağtürk, 2017: s.354, res. 6)

Resim 7j: Örnek 12h, İzmir Tarih ve Sanat Müzesi, Poseidon heykeli (Aybek, 2009: s.123).

LEVHA XVIII…….…...102

Resim 8: Kat. No. 13, Ticaret gemisi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6257 10.12.2020)

Resim 9: Kat. No. 14, Ticaret gemisi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5599 10.12.2020)

LEVHA XIX…….…..103

Resim 10: Kat. No. 15, Ticaret gemisi ve altta yunus betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3464 10.12.2020)

Resim 11: Kat. No. 16, Ticaret gemisi ve altta yunus betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/ coins/20009 10.12.2020)

LEVHA XX…….....104

Resim 12: Kat. No 17, Kadırga betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6104 18.12.2020)

Resim 13: Kat. No. 18, Ticaret gemisi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3448 10.12.2020)

LEVHA XXI……105

Resim 14: Kat. No. 19, Ticaret gemisi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10176 10.12.2020)

Resim 15: Kat. No. 20, Ticaret gemisi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5642 22.07.2020)

LEVHA XXII……106

Resim 16: Kat. No. 21, Ticaret gemisi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6090 09.05.2021)

Resim 17: Kat. No. 22, Ticaret gemisi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10022 09.05.2021)

LEVHA XXIII……..…..107

Resim 18: Kat. No. 23, Ticaret gemisi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3449 18.05.2021)

Resim 19: Kat. No. 24, Kadırga içinde dört kürekçi ve arka planda iki tapınak betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5668 10.01.2020)

LEVHA XXIV……....108

Resim 20: Kat. No. 25, Kadırga içinde altı kürekçi ve arka planda iki tapınak betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5641 10.01.2020)

Resim 21: Kat. No. 26, Kadırga içinde altı kürekçi ve arka planda iki tapınak betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5668 10.01.2020)

LEVHA XXV…….109

Resim 22: Kat. No. 27, Kadırga içinde beş kürekçi ve arka planda iki tapınak betimi. (Güney, 2013: 1473).

Resim 23: Kat. No. 28, Kadırga içinde altı kürekçi ve arka planda üç tapınak betimi. (Fıratlı, 1971: 45)

LEVHA XXVI……....110

Resim 24: Kat. No. 29, Kadırga içinde beş kürekçi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5600 10.01.2020)

Resim 25: Kat. No. 30, Kadırga içinde beş kürekçi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5630 10.01.2020)

LEVHA XXVII……..111

Resim 26: Kat. No. 31, Kadırga içinde beş kürekçi betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/61 15.01.2020)

Resim 27: Kat. No. 32, Kürekli gemi, içinde kürekçiler ve imparator betimi. (Tekin, 1994: Lev. 120)

LEVHA XXVIII……112

Resim 28: Kat. No. 33, Pruva üzerinde kalkan betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2077 10.01.2020)

Resim 29: Kat. No. 34, Pruva üzerinde kalkan betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2077A 10.01.2020)

LEVHA XXIX……...113

Resim 30: Kat. No. 35, Pruva üstünde kalkan ve yılan betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/649 10.01.2020)

Resim 31: Kat. No. 36, Pruva üstünde yılan betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/659 10.01.2020)

LEVHA XXX……114

Resim 32: Kat. No. 37, Pruva üstünde yılan betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/660 10.01.2020)

Resim 33: Kat. No. 38, Tekne tamiri betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6110 10.01.2020)

LEVHA XXXI……..115

Resim 34: Kat. No. 39, İki ton balığı betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/9146 10.01.2020)

Resim 35: Kat. No. 40, İki ton balığı betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6089 17.05.2021)

LEVHA XXXII……116

Resim 36: Kat. No. 41, İki ton balığı betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6258 17.05.2021)

Resim 37: Kat. No. 42, Karides betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/11765 22.03.2021)

LEVHA XXXIII……117

Resim 38: Kat. No. 43, Karides betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/8332 22.03.2021)

Resim 39: Kat. No. 44, Karides betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5540 22.03.2021)

LEVHA XXXIV……118

Resim 40: Kat. No. 45, Karides betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6098 22.03.2021)

Resim 41: Kat. No. 46, Yunus betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2072B 15.01.2020)

LEVHA XXXV……..119

Resim 42: Kat. No. 47, Yunus üzerinde Eros betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5592 10.01.2020)

Resim 43: Kat. No. 48, Yunus üzerinde Eros betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5624 10.01.2020)

LEVHA XXXVI……120

Resim 44: Kat. No. 49, Yunus üzerinde Eros betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/11719 10.01.2020)

Resim 45: Kat. No. 50, Hippokampos betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6100 17.12.2020)

LEVHA XXXVII……..121

Resim 46: Kat. No. 51, Hippokampos betimi. (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5652 17.12.2020)

Resim 47: Kat. No. 52, Ayakta tanrıça, sağ elinde patera, sol elinde gemi modeli tutar şekilde betimlenmiştir. (Tekin, 1994: Lev. 119)

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Hellenistik dönem Bithynia Krallığı (Mommsen, 1899: 414-415). ……122

Harita 2: Bithynia Pontus Krallığı (https://w.wiki/544W [Erişim Tarihi: 15.04.2022]). …….....122

Harita 3: Roma İmparatorluğu Tetrarşi Sistemi Yönetim Alanları (https://w.wiki/544a [Erişim Tarihi: 15.04.2022]). …….…….....123

Harita 4: Roma İmparatorluğu Constantinus Dönemi (https://oxfordre.com/classics/fileasset/Map%208%20Constantine.jpg [Erişim Tarihi: 15.04.2022]) ……...……124

Harita 5: Cladius ve Traianus limanlarının planları (Bilir, 2006: 117). ……124

Harita 6: Caesarea Maritima limanının planı (Sivan ve Lambeck vd., 2004: 318). ……125

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Eserlerin dağılım tablosu 126
Tablo 2: Sikkelerin imparatorlara göre dağılımı 126
Tablo 3: Sikkelerin genel tablosu 127

FİGÜRLER LİSTESİ

Figür 1: Üç katlı bir *beşli*ye ait kürek planı (Casson, 2002: 88) ……...128

Figür 2: Üç katlı bir *altılı*ya ait kürek planı (Casson, 2002: 88) …….128

Figür 3: 1985-1987 yılları arasında inşa edilmiş *Olympias* adlı *trireme* modelinin John F. Coates tarafından çizilmiş planları (Casson, 2002: 66) ……128

Figür 4: İmparator Traianus tarafından yönetilen bir Roma filosu içerisinde, ortadaki amiral gemisinin alt ve üst kısımlarında yer alan *liburna*lar (Casson, 2002: 102) ……..129

Figür 5: İsrail'de, Athlit'in açıklarında bulunmuş bir bronz mahmuz. Uzunluğu 2,26 metre, en geniş noktası ise 76 santimetredir. En yüksek noktasında yüksekliği 96 santimetre, ağırlığı 456 kilogramdır. MÖ II. Yüzyılın ilk yarısına (olasılıkla) tarihlendirilmektedir (Casson, 2002: 76) ……...129

Figür 6: MÖ V.-IV. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiş bir Hellen *bireme*si (Anglim ve Jestice vd., 2007: 231) ……...130

Figür 7: Düşman gemilerine hücum ederken denizci piyadelerin kullandığı toplanabilir bir köprü olan *corvus* (Goldsworthy, 2007: 35) ……..130

Figür 8: (Solda) Vitrivius tarafından tasarlanan iki arşınlık "oxybeles" ve (sağda) "lithobolos" (Murray, 2012: 147) …….131

Figür 9: Tabessa'da (Cezayir) bulunmuş bir mozaikteki, güvertesi *amphora*larla dolu bir Roma ticaret gemisi (MS II.-III. yüzyıl) (Casson, 2002: 136)...131

Figür 10: Taşınabilir çipolu demir çapa. Gövde ve kolları ahşapla kaplanmıştır (Casson, 2002: 130) ……..132

Figür 11: Sikkeler üzerindeki betimlerden yola çıkılarak tapınakların limana olan olası konumunu gösteren plan (Fıratlı, 1971: 7) ……133

GİRİŞ

Denizler, nehirler ve göller, insanlık tarihi boyunca korkulan, merak edilen, saygı duyulan, kimi zaman özgür hissettirirken kimi zaman da tutsak hissettiren alanlar olmuşlardır. Aynı zamanda insanlar bu sulak alanları insanlık tarihinin başından itibaren kullanmışlardır. Alet kullanma konusunda uzmanlaşmaya başladıkça daha hızlı ve kolay ulaşım adına denizi kullanan insanlar, deniz canlılarını avlayarak besin kaynaklarını arttırmışlardır. Deniz taşımacılığındaki teknik ilerleme sayesinde kıyı kentlerde ticarette gelişim sağlanmış, denizel coğrafyalarda yaşayan kültürler hem maddi hem de kültürel açıdan zenginleşmişlerdir.

Nikomedeia kenti Hellenistik ve Roma Dönemi'nde oldukça stratejik bir konuma sahip, ticari yönden zenginleşmiş ve çevre toplumları açısından cazibe merkezi olarak görülmüş kentlere önemli bir örnektir. Özellikle denizden ve karadan yürütülen ticari faaliyetler konusunda bir bağlantı konumunda bulunuyor olması Nikomedeia kentini ticari alışverişin yanı sıra kültürel etkileşimin de bir mekânı haline getirmiştir. Bu kültürel etkileşim Nikomedeia kenti sakinlerinin yaşam tarzlarını, dini inançlarını ve kentin politik atmosferini derinden etkilemiştir. Arkoelojik kazılarla tam olarak yeri ve ilgili yapıları henüz tespit edilememiş ancak kesin olarak varlığı antik kaynaklarda bilinen Nikomedeia limanı, Nikomedeia kenti sakinlerinin denizel bir kültüre sahip olduklarının ilk ispatı niteliğindedir.

Günümüzde Nikomedeia kent merkezi antik kentin üzerine kurulu olduğundan dolayı, kentin değişik noktalarında ihtiyaç üzerine küçük ölçekli kurtarma kazıları yapılmaktaysa da geniş çaplı ve sistematik arkeolojik kazıların yapılması ne yazık ki mümkün olmamıştır. Özellikle deniz ticareti sayesinde gelişim gösteren bir kent olması ile dikkat çeken Nikomedeia kentinin bugüne kadar denizcilikle ilgili araştırmaları ne yazık ki kazıların yapılamaması nedeni ile yetersiz kalmıştır. Çalışmamız, Nikomedeia'da

deniz ve denizcilik ile ilgili Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri gibi müzeler veri tabanları ve literatürde bahsi geçen ve belgelenen kültür malzemelerini derleyerek incelemeyi amaçlamaktadır.

Bugüne kadar Nikomedeia kentin ve Bithynia Bölgesi yöresinde gerçekleştirilmiş arkeolojik çalışmalar sonucunda epigrafik, nümismatik ve taş eserlerden oluşan arkeolojik eserler bu tez çalışmasında incelenecektir. Bu kapsamda, Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Oxford-Roma Eyalet Sikkeleri Çevrimiçi Arşivi (Roman Provincial Coinage; RPC) ve Packard Beşerî Bilimler Enstitüsü Çevrimiçi Arşivi (The Packard Humanities Institute; PHI) bünyelerinde bulunan Nikomedeia kenti denizcilik kültürüne ait arkeolojik eserlerden yararlanılarak katalog oluşturulmuştur.

Tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. "Nikomedeia ve Deniz" başlıklı birinci bölümde Nikomedeia antik kentinin coğrafi konumu, tarihi coğrafyası ile Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi tarihçesi sunulmaktadır. Bu bölüm oluşturulurken Memnon, Plinius ve Strabon gibi antik yazarların eserlerinin yanı sıra daha önce bölgede çalışmalar yapmış Félix Marie Charles Texier, Clemens Emin Bosch, Nezih Fıratlı, Avni Öztüre, Turgut Haci Zeyrek ve Ayşe Çalık Ross gibi seyyah, uzman ve arkeologların çalışmalarından yararlanılmıştır.

"Nikomedeia Limanı" başlıklı ikinci bölümde limanların oluşumları, liman tipleri ve eski liman yapıları anlatılarak, Roma Dönemi limanları arasında İtalya'da bulunan Ostia ve Doğu Akdeniz'de bulunan Caesarea Maritima antik kent liman örnekleri ile liman yapıları incelenmiştir. Roma'nın askeri ve ticari limanları hakkında bilgi verilerek Roma Dönemi liman örnekleri ve arkeolojik veriler üzerinden olası Nikomedeia limanı anlatılmaya çalışılmıştır.

"Nikomedeia Denizcileri ve Günlük Yaşam" başlıklı üçüncü bölümde, tezimizde incelediğimiz arkeolojik eserlerin Nikomedeia'lı denizciler tarafından günlük yaşamlarında nasıl kullanıldığı anlatılmıştır. Dördüncü bölümde katalogda yer alan eserlerin detaylı incelemesi yapılmıştır. Eserlerin kullanıldığı dönemler, buluntu yerleri,

kullanım amaçları ve denizcilikle ilişkileri anlatılmış, benzer örnekler ile karşılaştırmaları yapılmıştır.

Beşinci bölümde çalışmamıza konu eserler, kendi içlerinde birbirleri ile ve Nikomedeia kentinin denizcilik ve denizel ilişkileri üzerinden değerlendirilerek kentin limanı, liman yapıları, denizcilerin günlük yaşamlarında kullandıkları eşyalar, gerçekleştirdikleri ritüeller, yönetimde bulundukları konumlar anlatılmıştır.

Sonuç bölümü ve kaynakçanın ardından katalog bölümü gelmektedir. Katalogda bulunan eserler, "Taş Eserler" ve "Sikkeler" olarak iki ayrı grupta sınıflandırılmıştır. Taş eserler; "Ölü Gömme" ve "Mitolojik Figürlü Kabartma" başlıkları ile iki alt gruba ayrılmaktadır. Bu alt gruplardan Ölü Gömme bölümü "Mezar Stelleri", "Lahitler" ve "Yazıtlar" olarak üç alt gruba ayrılmaktadır. Sikkeler Bölümü ise "Gemi Betimleri" ve "Denizel Canlılar" olarak iki alt gruba ayrılmaktadır.

Kataloğun sonunda Görseller başlığı ile katalogda bulunan eserlerin ve karşılaştırmaları yapılan örneklerin fotoğrafları verilmektedir. Bu fotoğrafların yanı sıra eserlerin ayrıntılarının daha net anlaşılabilmesi adına 1 ve 5 katalog numaralı eserlerin çizimleri de bu bölümde bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NIKOMEDEIA ve DENİZ

Antik dönemlerde ticari faaliyetler karadan ve denizden olmak üzere iki farklı yoldan yürütülmüştür. Karayolları kullanılarak gerçekleştirilen ticari faaliyetler, deniz yolları üzerinden yapılan ticari faaliyetlere kıyasla daha uzun bir yolculuk süresi gerektirmiştir. Bunun yanı sıra özellikle zeytinyağı, şarap, tahıl gibi ürünlerin taşınırken kullanıldığı *amphora*lar, engebeli yollar sebebi ile deniz yolculuğuna göre çok daha fazla zarar görmüştür. En önemlisi kara yollarını kullanan ticaret kervanları yol boyunca gasplara maruz kalarak hem mallarından hem de canlarından olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Deniz ticaretinin de havanın patlaması ile fırtına çıkması, geminin alabora olması, ters rüzgarlar sebebi ile geminin rotadan ayrılması gibi olumsuz yanları olmuştur. Tüm bunlara rağmen denizyolu ticareti, karayolu ticaretine kıyasla çok daha fazla ürünün güvenle taşınabilmesi ve ulaşımın çok daha hızlı sağlanabilmesi açısından tercih edilmiştir. Ticarette denizyollarının önem kazanması ile liman ve liman yapıları ortaya çıkmış ve zamanla gelişmiştir.

Günümüzde Kocaeli sınırları içinde bulunan Nikomedeia antik kenti bir körfezin kıyısında bulunması sebebi ile deniz ticareti konusunda ciddi gelişim göstermiştir. Kentin denizcilik ile ilgili gelişiminde öncelikle coğrafi konumu da önemli rol oynamıştır.

1.1. COĞRAFİ KONUM

Kocaeli, günümüzde bir iç deniz olan Marmara Denizi'nin doğusunda, batı doğu uzantılı derin bir körfezin sonunda kuzey kıyısında konumludur. Coğrafyada Kocaeli kentinin bulunduğu alana Kocaeli Yarımadası denmektedir (Yalçınlar, 1949: s. 134). Kocaeli, güneyde Bursa ve Yalova, batıda İstanbul, doğuda ise Sakarya ile komşudur.

Anadolu'nun Avrupa ile bağlantısını sağlayan Trakya Bölgesi arasındaki geçiş güzergahı karayolu üzerindedir; aynı zamanda Anadolu'ya geçiş kapısıdır. Kocaeli ilinin her iki tarafında deniz bulunmaktadır; güneyde Kocaeli Körfezi ve kuzeyde Karadeniz'e kıyısı olan bir kenttir. Kocaeli Körfezi'nin kuzeyinde yükselti, kıyıdan Kocaeli Platosuna doğru hafif bir eğimle artmaktadır (Uzun, 2021: s. 64). Körfezin güneyinde Samanlı Dağları bulunmaktadır. Ayrıca, Çene Dağı, Naz Dağı, Naldöken Dağı ve Dikmen Dağı kentin diğer önemli dağlarını oluşturmaktadır. Kocaeli ilinde bulunan akarsuların bir bölümü Kocaeli Körfezi'ne bir bölümü ise Karadeniz'e dökülmektedir. Kocaeli Bölgesi'nin Karadeniz'e dökülen akarsular, Riva (Çayağzı) Deresi, Ağva (Göksu) Deresi Yulaflı Deresi, Darlık Deresi, Kocadere, Sarısu ve Kaynarca Deresi'dir. Kocaeli Körfezi'ne dökülen akarsular ise Kiraz Dere ve Dilovası Deresi'dir. Kocaeli'nin batısında Sakarya sınırında yer alan Sapanca Gölü'nün 7 kilometresi Kocaeli sınırları içerisinde bulunmaktadır. İzmit ilçesi ile Sapanca Gölü arasında uzanan ova ve Dilovası haricinde kent dalgalı düzlüklerden oluşmaktadır (Uzun, 2021: s. 64).

1.2. TARİHİ COĞRAFYA

Nikomedeia antik kenti tarihi coğrafyada Bithynia Bölgesi içinde yer almaktadır. Bithynia Bölgesi'nin sınırları, doğuda Paphlagonia Bölgesi ile sınırı belirleyen Sangarios nehri, batıda Propontis, kuzeyde Pontos Euxenis denizi, güneyde Phrygia Epiktetos ve Mysia Bölgeleri ile çevrelenmiştir (Strab. XII.3.7; Strab. XII.4.1).

Bithynia Bölgesi'nin en batı ucu olan Khalkedon antik kentinden (Kadıköy) doğuya doğru kıyı boyunca ilerlendiğinde Astakos (Kocaeli) Körfezi'ne varılır. Bu körfezde Bithynia kralı tarafından kurulmuş Nikomedeia kenti bulunmaktadır (Strab. XII.4.2.). Bithynia Bölgesi'ne uzun yıllar boyunca başkentlik yapan Nikomedeia kenti I. Nikomedes tarafından MÖ 264 yılında, yerle bir edilen Astakos kentinin karşı kıyısına kurulmuş, Astakos kenti sakinlerinden geriye kalanlar bu yeni kente yerleştirilmiştir. Astakos kenti, Megara'dan göç eden Dor kökenli bir topluluk tarafından on yedinci olimpiyatların başlarında (MÖ 712) Diadalos tarafından kurulmuştur (Memnon XX; Strab. XII.4.2.). Kentin kuruluş efsanesine göre Olbia ile Poseidon'nun oğlu olarak dünyaya gelen denizci

Astakos şehrin kurucusudur. Kente ve körfeze kendi adı olan Astakos ismini vermiştir (Texier, 2002: s. 98). Kentin bulunduğu konumun avantajlarını kullanarak deniz ticaretinde gelişim gösteren Astakos kenti sikke basmaya başlamışlardır. Sikkelerin üzerinde kentin sembolü olan ıstakoz betimi bulunmaktadır (Bosch, 1937: s. 9-10). Komşu kentlerle girdiği birçok çatışma nedeniyle gücünü kaybeden Astakos kenti, Makedonya kralı Lysimakhos tarafından yerle bir edilmiştir. (Memnon XX. 3.). Bir efsaneye göre Astakos kenti yeniden inşa edilmeden önce Nikomedes tanrılara bir kurban sunar. Kurban edilen hayvan yanmaya başlamak üzereyken bir kartal gelip kurbanı alarak uçmaya başlar. Tam bu sırada bir yılan çıkar ve yılan karadan kartal ise havadan kentin kurulacağı Dua Tepesi'nde buluşurlar. Bu olay kahinlerce tanrıların yeni kentin bu bölgede kurulmasını istedikleri şeklinde yorumlanmıştır. Kenti buraya kuran Nikomedes kente kendi adını vererek kentin adını Nikomedeia olarak değiştirmiştir (Bosch, 1937: s. 10-12) (Harita 1).

Kendi adına sikke bastıran I. Nikomedes, Bithynia Kralları arasında ilk sikke bastıran kral olmuştur (Bosch, 1937: s. 21-22). Kral I. Nikomedes'in isteği doğrultusunda belirli bir plana göre kurulan Nikomedeia kentinin şehir planı muhtemel olarak ana caddelerin çevresinde gelişmiş bir ızgara sisteminin yamaca uygulanmış bir örneğine dayanmaktadır. Batı Anadolu kıyılarında kurulmuş ilk Hellen yerleşimlerinde görülen, birbirini dik kesen yollara dayanan yerleşim planına özgü konut ve kamu yapıları konumlandırmalarının Nikomedeia kentinde de varlığından bahsedilebilir (Zeyrek, 2005: s. 46-53). Kuruluşundan itibaren bir yönetim kenti olan Nikomedeia kenti nitelikli bir işçiliğin eseri olduğu anlaşılabilecek kalker taş bloklarla örülmüş surlardan müteşekkil bir savunma sistemiyle çevrili, görkemli yapıları, sarayı, konutları ve tören alanları ile önemli bir kent olmuştur. Hellenistik Dönem boyunca büyük imar faaliyetlerine sahne olan kent, devamlı bir iskân alanı olarak çok sayıda sakinini barındırmıştır. (Zeyrek, 2005: s. 46-53).

Kral I. Nikomedes öldükten sonra (MÖ 255) yönetime Kral Ziaelas gelmiştir. Kral Ziaelas yönetime geçtikten sonra Bithynia sınırları doğuya doğru genişleyerek Phrygia ve Paphlagonia sınırlarına kadar ulaşmıştır. MÖ 227'de Kral Ziaelas'ın ölümüyle yönetime oğlu I. Prusias geçmiştir (Arslan, 2007: s. 202, Çalık Ross, 2007: s. 63). Bu dönemde Kral I. Prusias Makedonya Kralı V. Philippos ile ittifak yaparak, Kartaca Kralı Hannibal'ın

Roma ile arasındaki ittifaka karşı tutumunu ortaya koymuştur. Bu ittifak Kral I. Prusias'ın Kios kentiyle arasındaki anlaşmazlığın lehine sonuçlanmasına neden olmuştur. Kral V. Philippos Kios'un yanı sıra Kalkhedon ve Myrlas kentlerini de işgal ederek tüm bu kentleri Kral I. Prusias'a hediye olarak verimiştir (Çalık Ross, 2007: s. 61). Bu güç birliği sayesinde, Bithynia sınırları Phyrigia Epiktetos Bölgesi'nde bulunan Aizonai kentine kadar ulaşmıştır.

Kral I. Prusias'ın ardından tahta geçen Kral II. Prusias (MÖ 182) krallığın sınırlarını Rhyndakos Irmağı (Kocaçay/Manisa) ve Olympos Dağı'na değin genişletmiştir. Kral II. Prusias'ın oğlu II. Nikomedes, babasını öldürerek yerine geçmiştir. (Çalık Ross, 2007: s. 65). Roma yönetimi ile ilişkilerine özen gösteren Kral II. Nikomedes'in yönettiği dönemde Bithynia sakin bir süreç geçirmiştir. Kral II. Nikomedes zamanında Pergamon Krallığı ve Bithynia Krallığı arasında barış sağlanmıştır. MÖ 113 yılında topraklarını Roma yönetimine miras bırakan Pergamon Kralı III. Attalos'un ölümü sonucu Asya Eyaleti (*Provincia Asia*) Anadolu'da Roma yönetiminin ilk eyaleti olmuştur (Strabon XIV.I.38, 42).

Kral II. Nikomedes'in ölmesiyle (MS 128) tahta oğlu III. Nikomedes Euergetes geçmiştir. Babasının aksine yayılmacı bir politika izleyen Kral III. Nikomedes Pontos Kralı III. Mithridates ile ittifak kurmuştur. Kurulan ittifak ile Paphlagonia Bölgesi'ni istila ederek aralarında paylaşmışlardır. Bu ittifak ve paylaşımdan rahatsız olan Roma yönetimi Paphlagonia ve Kappadokia'dan çekilmeleri emrini vermiş ve her iki krallık da bu emre uyarak geri çekilmişlerdir (Çalık Ross, 2007: s. 65-66; Güçlü, 2007: s. 14).

Kral III. Nikomedes'in ardından yönetime MÖ 94 yılında Roma yönetiminin desteği ile Kral IV. Nikomedes Philopator geçmiştir. Ağabeyinin başa geçmesine karşı çıkan kardeşi Sokrates ayaklanarak Kral VI. Mithridates'in de desteği ile Kral IV. Nikomedes'i tahttan indirmiş (MÖ 91) ve başa geçmiştir. (Çalık Ross, 2007: s. 66). Tahttan indirilen Kral IV. Nikomedes Roma yönetimine sığınıp yardım almış ve savaş başlamıştır. MÖ 89-85 yılları arasında yaşanan bu savaş sonunda varılan anlaşmaya göre Kral VI. Mithridates'in Asya ve Paphlagonia bölgelerini bırakarak IV. Nikomedes'in

tekrar başa geçip Bithynia Krallığı'nı almasına karar verilmiştir. MÖ 74 yılındaki ölümüne kadar tahtta kalan Kral IV. Nikomedes, ölümünün ardından Bithynia Krallığı'nın yönetimini Roma'ya miras bırakmış ve Bithynia bir Roma eyaleti olmuştur (Titus Livius XXXVIII.16). Roma orduları Kral VI. Mithridates'e karşı bir kez daha savaşmak zorunda kalmış; III. Mithridates Savaşı'nda Roma ordusunu önce General Lucullus, sonra da General Pompeius Magnus komuta etmiştir (MÖ 74-64). Muzaffer General Pompeus Magnus Bithynia ile Pontus bölgelerini birleştirerek Bithynia-Pontus eyaletini kurmuştur (Arslan, 2007: s. 305) (Harita 2).

Hellenistik Dönem sonrasında önemini koruyan Nikomedeia kenti Bithynia Bölgesi bir Roma eyaleti olduğunda da önemini korumayı sürdürmüştür. Roma Dönemi'ne özgü görkemli kamu binaları ile bezeli kentte özellikle İmparator Augustus zamanında (MÖ 27 – MS 14) yürütülen büyük imar faaliyetleri kapsamında, kentin merkezi bir noktasında görkemli bir Demeter Tapınağı inşa edilmiş, ayrıca Demeter tapınımına ayrılan kutsal alan sütunlu bir cadde ile antik limana bağlanmıştır.

Nikomedeia kentinin başkentlik yaptığı Bithynia-Pontus eyaletinin yönetimi İmparator Augustus Dönemi'ne kadar yaklaşık 150 yıl boyunca prokonsüller tarafından yürütülmüştür (Çalık Ross, 2007: s. 68). Augustus Dönemi eyalet sistemiyle yönetim senato tarafından sürdürülmüştür. MÖ 29 yılında, İmparator Augustus, Nikomedeia kentine Tanrıça Roma ve kendisi adına tapınaklar inşa ettirmiştir. Aynı zamanda, Bithynia Birliği'ne ait Tapınak da burada bulunmaktadır. Böylece, Nikomedeia kenti Bithynia-Pontus eyaletindeki imparatorluk kültünün merkezi haline gelerek *neokoros* ünvanı almıştır (Çalık Ross, 2007: s. 68). MÖ 27 yılından İmparator Diocletianus'a kadar devam eden dönemde Prusia-Apameia, Nikomedeia-Nikaia kentleri arasında sürekli bir rekabet hali görülmüştür. Kentlerin aralarındaki rekabetlerin sebebi, festivallerin, görülmesi gereken büyük davaların ve önemli yapıların kendi kentlerinde yer almasını istemelerindendir. İmparator Tiberius'un oğlu Germanicus, MS 18 yılında, Nikaia kentine verilmiş olan metropolis ünvanını Nikomedeia kentine vermiştir (Çalık Ross, 2007: s. 68; Doğancı, 2007: s. 14).

MS 69 yılında, Nikomedeia kentinde gerçekleşen büyük depremin ardından kent ciddi bir hasara uğramıştır (Çalık Ross, 2007: s. 68). İmparator Traianus zamanında (MS 98-117) ise Magma Mater kutsal sahasında çeşitli düzenlemeler yapılmış ve büyük imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. İmparator Traianus zamanında Bithynia valisi olan Genç Plinius'un (MS 61-112) çabaları sonucu bir su kanalı yaptırılmış, agora alanı genişletilmiş, Sapanca Gölü'nü Nikomedeia civarında denize bağlayacak bir kanal planı yapılmış, geniş caddeler oluşturulmuş, forum inşa edilmiş ve görkemli yapılar artırılmıştır. Su kaynağı açısından oldukça zenginleşen Nikomedeia kenti etkin bir su sistemi ve anıtsal yapılar ile bezenmiştir (Plin. epist. X. 37, 49; Plin. epist. X. 41.).

Aralıksız depremlere maruz kalan kent MS 120-128 yıllarında da büyük bir deprem sonucu yıkılmış ve İmparator Hadrianus'un baniliğinde yenide ayağa kaldıırlmıştır (Çalık Ross, 2007: s. 71). Daha sonra İmparator Marcus Aurelius (MS 161-180) ve İmparator Commodus da (MS 180-192) kente yardım etmişlerdir. Kente yapılan yardımların karşılığında İmparator Commodus şerefine bir festival düzenlenmiş ve imparator adına bir tapınak inşa edilmiştir. Böylece kent, ikinci defa *neokoros* ünvanı almıştır. Kent, daha sonra İmparator Elagabalus Dönemi'nde (MS 218-222) imparator adına bir tapınak daha tapınak inşa edilmesiyle üçüncü kez *neokoros* ünvanına sahip olmuştur (Doğancı, 2007: s. 89-121).

Stratejik konumu, kenti, imparatorların konaklama yeri haline getirmiştir. İmparator Severus Alexander MS 233-234 yıllarında, İmparator III. Gordianus ise MS 242-243 yıllarında saraylarını Nikomedeia kentine taşımışlardır (Bosch, 1937: s. 36).

Nikomedeia kenti en ihtişamlı zamanını, MS 284 yılında, İmparator Diocletianus döneminde yaşamıştır. İmparator Diocletianus, yaptığı reformlar ile imparatorluğun askeri ve ekonomik açıdan kalkınmasını sağlamıştır. İmparator Diocletianus Roma İmparatorluğu'nun genişlemiş sınırlarını kolayca yönetebilmek adına dörtlü yönetim sistemini (*tetrarkhia*) uygulamıştır (Harita 3). Dörtlü yönetim iki Augustus ve iki Caesar olmak üzere toplam dört yönetici den oluşmaktadır. Dörtlü yönetim için dört farklı başkent oluşturulmuştur; Nikomedeia, Sirmium, Milano ve Trier kentleri yönetim

merkezleri olarak seçilmiştir. Böylece Nikomedeia kenti Roma, Alexandria ve Antioch kentlerinden sonra imparatorluğun dördüncü büyük kenti olmuştur (Fıratlı, 1971: s. 8). İmparator Diocletianus bu dönemde kentin imarına oldukça önem vermiş, kentte hipodrom, tersaneler ve tapınaklar inşa ettirmiş, bunun yanı sıra kendine bir yönetim sarayı ve ailesine bir konut saray yaptırmıştır. Yine kentin savunma sistemi de bu dönemde geliştirilmiştir (Tülek, 2010: s. 68-71). İmparator kentin dışındaki bir tepenin üzerine görkemli bir Iupiter heykeli de diktirmiş, kenti mimari ve sanatsal eserler ile ihya etmiştir. MS 343-348 yılları arasında Nikomedeia kentinde öğretmenlik yapan Libanius kentin kamu binalarından, görkemli sarayından, uzun sütunlu bir caddesinin bulunduğundan, ihtişamlı tiyatrosunun yanı sıra aşağılardan tepede bulunan bir kaleye doğru teraslar halinde yükselen bahçelerle çevrili evlerden hayranlıkla söz etmektedir (Lib. or. LXI 7-18).

İmparator Constantinus Bithynia Bölgesi'nde Nikomedeia kentinin 80 kilometre batısında Propontis Denizi'nden Pontus Euxines'e çıkışı sağlayan boğazın güneyinde bulunan yarımada üzerinde kendi adını verdiği ve vaktiyle yerinde Byzantion kenti olan yerde yeniden bir kent kurmuştur; Roma İmparatorluğu'nun yeni başkenti Constantinopolis kenti olmuştur (MS 330) (Harita 4). Başkentin Constantinopolis kenti olmasının ardından önemini yitirmeye başlayan Nikomedeia kenti geçirdiği depremlerin de etkisiyle yerle bir olmuştur. Özellikle MS 358 ve MS 362 yıllarında olan depremler kente ciddi ölçüde zarar vermiştir. İmparator Iulianus kente yaptığı yardımlar ile kentin kalkınmasını sağlamaya çalışsa da bir yıl sonra (MS 363) gerçekleşen bir depremle kent yeniden yerle bir olmuştur. Bu depremlerin ardından MS 478 ve 554 yıllarında da büyük ölçekli depremler gerçekleşmiştir (Bosch, 1937: s. 38-39; Çalık Ross vd 2005: s. 764). MS VI. yüzyılda Nikomedeia kenti Bithynia Bölgesi'nin başpiskoposluk merkezi olmuştur. Aynı dönemde İmparator Iustinianus Nikomedeia kentini yapılandırmıştır (Foss, 2002: s. 27).

Papa Constantinus ve İmparator II. Iustinianus MS VIII. yüzyıl başlarında Nikomedeia kentini ziyaret etmiş ve kentin ismi antik kaynaklarda yeniden anılmaya başlamıştır. (Çalık Ross, 2007: s. 80).

MS X. ve XI. yüzyıllara gelindiğinde imparatorluk silolarının (*horreiarioi*) Nikomedeia kentinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bithynia Bölgesi'nin kıyı yerleşimlerinden Nikomedeia, Nikaia ve Prusa kentleri başkentin başlıca hinterlandını oluşturmaktadır. Gıda gibi temel ihtiyaçların karşılanması bu kentlerden sağlanmaktadır. Nikomedeia kenti civarında bulunan köy yerleşimlerinden getirilen ürünler buradan başkente satılırdı. Aynı zamanda yoğunluklu olarak hayvancılık yapılan Paphlagonia Bölgesi'nden Nikomedeia limanına getirilen hayvanlar, buradan başkentin et ihtiyacını karşılamak üzere Constantinopolis kentine gönderilirdi. Ticaretin yoğunluğu, ticaret gemilerinin kent limanında sıkça görülmesine neden olmuştur. Nikomedeia kenti MS X. yüzyılda Ruslar tarafından yağmalanmış, MS XI. yüzyılın sonlarında Selçuklu Türkleri tarafından istila edilmiştir. Nikomedia, I. Haçlı Seferi sırasında (MS 1097) Haçlı ordusu tarafından konaklama yeri olan kullanılmıştır. (Tülek, 2010: s. 78).

MS XIII. yüzyılda Nikomedeia kentinde seramik üretim merkezi olduğu düşünülmektedir. MS 1202 yılına tarihlenen bir vergi defteri Nikomedeia seramiğinden bahsetmektedir. Kentte yürütülen kazılardan beyaz hamurlu seramik kalıntıları bulunmuş ancak üretim merkezine dair bir kalıntıya ulaşılamamıştır. Bunun yanı sıra beyaz hamurlu seramiklerin başkentin hinterlandında Nikomedeia kentinde üretilmiş olabileceği düşünülmektedir. (Tülek, 2010: s. 78)

MS 1283-1285 yılları arasında Paleogolos Hanedanı'nın hüküm sürdüğü kentte bu dönem sakin ve barış içinde geçmiştir. Bu dönemde Georgios Karbones tarafından yazılmış bir övgü metninde Nikomedeia kenti Constantinopolis kentinin ambarı olduğundan bahsedilmektedir. Bu metinler göz önünde bulundurulduğunda Nikomedeia kenti ve limanın önemini korumaya devam ettiği anlaşılmaktadır (Çalık Ross, 2007: s. 84).

MS XIV. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Bizans İmparatorluğu üzerindeki baskısı artmış, Orhan Gazi Nikomedeia kentini kuşatmıştır. Dört yıl boyunca kuşatma

altında tutulan kent MS 1337 yılında Orhan Gazi'ye teslim olmuş ve kent Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine geçmiştir (Çalık Ross, 2007: s. 85-85).

İKİNCİ BÖLÜM

2. LİMANLAR VE NIKOMEDEIA LİMANI

Nikomedeia Limanı Marmara Denizi'nin doğusunda bulunan Kocaeli Körfezi'nin, antik adı ile Astakos Körfezi'nin kuzey kıyılarının doğusunda, körfezin sonunda, İzmit ilçesinin kıyı şeridinde bulunmaktadır. Günümüzde tarihi limana ilişkin somut veriler elimizde bulunmamaktadır. Bu sebeple, öncelikle, genel olarak limanlara ilişkin bir bilgi verilecektir.

2.1. LİMANLAR VE YAPILARI

Limanlar denizyolu taşımacılığında deniz araçlarının yolcu ya da kargolarını indirip bindirme, geminin ve tayfanın ihtiyaçlarını giderme gibi durumlarda gemilerin kıyıya yanaşabilmesi için güvenli, dalgalara karşı korunaklı, doğal ve doğal olmayan koylarda oluşturulmuş indirme bindirme yerleridir. (Büyüközer, 2012: s. 18). Bulundukları bölgenin topografik yapısına uygun olarak limanları, doğal limanlar, yarı doğal limanlar ve yapay limanlar olmak üzere üç gruba ayırabiliriz. Doğal limanlar, kıyı şeridinde bulunan geniş ve derin koylara sahip, tekneleri denizin olumsuz şartlarından koruyarak kıyıya yanaşmasına olanak sağlayan limanlardır. Bu limanlara, Knidos ve Phaselis limanları örnek gösterilebilir. Yarı doğal limanlar, topografik olarak liman olmaya elverişli ancak denize açık kısımları bulunan limanlardır. Bu alanlara çapalayan gemilerin, limanın açık kalan bölümlerinden maruz kalınan dalga ve rüzgârdan korunabilmek adına bu bölümlerin dalgakıran, mendirek gibi bir takım liman oluşumuna katkıda bulunan mimariler ile çevrelenmeleri gerekmektedir. Kyzikos limanı ve Phaselis limanının denize açık olan bölümleri yarı doğal limanlara örnektir. Yapay limanlar ise düz olduğu için denize tümden açık halde bulunan kıyı şeridinde, gemilerin güvenli bir şekilde kıyıya yanaşabilmesi için sıfırdan inşa edilerek oluşturulmuş limanlardır. Yapay limanlara örnek

olarak Kuzey Afrika kıyılarında Kartaca kentinin limanı gösterilebilir. Limanları aynı zamanda nehir limanları ve denizel limanlar olarak da ikiye ayırmak mümkündür.

MÖ 3. Bin yıl limanları nehir veya deniz kenarlarında kıyının yumuşak eğimli teknenin baştan kara yapmasına olanak verir topografyaya sahip limanlardır. Aynı yıllarda Ur ve Lothal kentlerinde geometrik şekilde kazılarak pişmiş toprak tuğlalar kullanılarak inşa edilen bir yapay liman bulunmuştur. MÖ 2. Bin yıla gelindiğinde ise Mısır kentinde III. Thutmosis Dönemi'ne (1504-1450) ait rıhtımlar ve tersaneler bulunmuştur. MÖ 2. Bin yılın sonlarında liman yapılarına örnek olarak Kartaca kenti yakınlarında bulunan Urtica limanı ve İspanya kentinde bulunan Cades Limanı gösterilebilir. Bunun yanında bilindiği kadarı ile bir denizde inşası gerçekleştirilen ilk liman yapısı örneği MÖ IX. yüzyılda, günümüzde Suriye kenti kıyılarında bulunan Tabbat-el-Hammam dalgakıranıdır. MÖ V. yüzyıla gelindiğinde liman yapıları gelişerek liman yapımı artmıştır. Bu dönemde limanlar askeri ve ticari limanlar olarak ayrılmaya başlamış, ticaret limanları surların dışında kalırken, askeri limanlar daha korunaklı bölgelere inşa edilerek yüksek duvar yapıları ile desteklenmiştir (Büyüközer, 2012: s. 7-8). Limanlar zamanla basitten daha sofistike bir hale gelmişlerdir.

Roma yönetiminde hidrolik betonun kullanılmaya başlanmasına kadar liman mühendisliğinde bir ilerleme görülememiştir. Bu yapı malzemesinin kullanılmaya başlanmasının ardından, liman inşaat mühendisliği, Hellenistik Dönem'den kalma el kitaplarından alınan ve dönüştürülen bilgiler ışığında şekillenmiştir. Yeni yapı malzemesinin kullanılmaya başlanmasını takiben İtalya Yarımadası kıyıları boyunca geniş ve teknik anlamda başarılı liman inşaatları yapılmaya başlanmıştır. Yapılan arkeolojik araştırmalar, MÖ 200'lü yılların ortalarında, liman inşaatlarında Puteoli Bölgesi'nden getirtilen pozzolonadan (volkanik toz) imal edilmiş hidrolik betonun kullanıldığını açığa çıkarmıştır. MÖ 200-MS 300 yılları arasında Akdeniz ticaretinin gelişimine paralel olarak denizcilik teknolojisi de gelişim göstermiştir. Bu dönemde Portus/Ostia, Massalia, Kartaca, İskenderiye ve Caesarea gibi limanlar, Roma İmparatorluğu'nun hakimiyet sağladığı Akdeniz'de yürütülen ticari faaliyetlerin odak noktaları haline gelmiştir. Roma liman inşaat mühendisliğinin topografya, jeoloji ve

siltasyon rejimi-limanın dolması göz önüne alınarak inşa edilmiş örneklerinden biri olan Sebastos Limanı'na bakıldığında, kıyı şeridinde hidrolik beton kullanılarak büyük bir yapay liman inşa edildiği, dolgu için kalkerli taşlar ve moloz kullanıldığı, 500 metre ve 200 metre uzunluklarında geniş dalgakıranların bulunduğu anlaşılmıştır (Oleson ve Hohlfelder, 2011: s. 816-819).

2.2. NİKOMEDEİA LİMANI

Marmara Bölgesi iklim bakımından Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin arasında bir geçiş iklimine sahiptir (Dönmez ve Güngördü, 1985: s. 143). Marmara Denizi küçük bir denizden beklenmeyecek derinliklerdedir. Denizin en derin noktaları Kocaeli Körfezi'nden başlayarak batıya doğru uzanmaktadır (Artüz vd., 2007: s. 10). Bu derinlik Kocaeli Körfezi'nin sığınılacak bir liman olarak kullanılmasına olanak verir. Kuzey Anadolu Fayı'nın körfezde Marmara Denizi'nin içinden geçmesi sebebiyle (Artüz vd., 2007: s. 32) Nikomedeia kenti tarih boyunca pek çok depreme maruz kalmıştır. Bu depremler sebebiyle Nikomedeia kentinin kıyı çizgisi yıllar içinde değişime uğramıştır. Dolayısıyla Nikomedeia limanının yukarıda anlatılan liman tiplerinden hangisi olduğu bilinememektedir.

1934-1938 yıllarında SEKA Kâğıt Fabrikası'nın inşaatı sırasında yürütülen kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan arkeolojik veriler sonucunda Nikomedeia limanının burada olduğu düşünülmektedir. Bu kazılar haricinde limana ilişkin detaylı kazılar yapılmadığından Nikomedeia limanına dair ayrıntılı bilgi edinilememektedir. Nikomedeia limanını, liman yapılarını ve işleyişini anlayabilmek için antik kaynaklara ve diğer Roma Dönemi liman yapılarına bakmak gerekir. Her liman kendi kıyı şeridinin özelliklerine göre şekillendiği için liman şekilleri arasında bir benzerlik kurabilmek güçtür. Bununla birlikte bu limanlar Roma Dönemi'ne tarihli bir limanda hangi türden yapıların bulunduğuna ilişkin bilgi verici detaylar içerirler.

Nikomedeia limanının mühendislik ve mimari özelliklerini anlayabilmek adına Ostia limanını (Harita 5) örneklenebilir. İmparator Claudius zamanında (MS 41-54) ithal edilen tahılın Roma kentine en kısa sürede ulaştırılabilmesi adına inşa edilen Ostia limanı, Ostia kenti kıyılarının üç kilometre kadar kuzeyinde, kuzeybatıya doğru bakan ve arkasını doğuya veren kıvrımlı bir koy üzerinde inşa edilmiştir. Liman havzasının inşa edileceği koy seçilirken Tiber nehrinin ağzında biriken alüvyonların etkileyemeyeceği bir bölgenin

bulunmasına özen gösterilmiştir (Rollo, 1934: s. 48; Bilir, 2006: s. 36). İmparator Traianus döneminde (MS 98-117) yapılan genişletmelerle İmparator Claudius'un yaptırdığı limanın doğusunda, altıgen bir liman inşa edilmiştir. Bu iki limanı birbirine bağlayan bir kanal yapılmış, sonradan inşa edilen Traianus limanının çevresine liman ofisleri, depolar, tahıl ambarları, sıvı ve kuru yüklerin depolandığı ardiyeler ve limanda çalışan işçilerin iş yerleri inşa edilmiştir. Yapılardan anladığımız kadarı ile Ostia limanı canlı bir ticaret ve iş yaşamının alanı olmuştur (Rollo, 1934: s. 51; Bilir, 2006: s. 42; Kretzschmer, 2010: s. 155-158). Limanda alınan tahılın hızlı bir şekilde Roma kentine iletilebilmesi için limanın doğusundan Tiber nehri ile kesiştiği bölgede bir bağlantı bulunması adına Fossa Traiani kanalı kazılmıştır. Ayrıca, denizde bir ada oluşturulmuş ve bu yapay ada üzerine fenerli bir kule yapılmıştır (Rollo, 1934: s. 48; Bilir, 2006: s. 38.).

Nikomedeia limanına ilişkin teknik mimari detayları anlayabilmek adına başvurabileceğimiz bir diğer liman örneği de Caesarea Maritima limanıdır (Harita 6). Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan kent, Yahudiye kralı Hirodes tarafından MÖ 22-10/9 yılları arasında kurulmuştur. Kral Hirodes kentte Sebastos adında bir liman inşa ettirmiştir. Liman, Roma mimarisine ve mühendisliğine uygun olarak, pozzolonadan üretilmiş hidrolik çimento ve devasa taşlardan yapılmıştır. Güneydeki ve batıdaki dalgakıranlar denizin yaklaşık 400 metre kadar içlerine girerek dış ve ara havuzları çevreler. İç havuz ise Hellenistik Straton Kulesi'nin kapalı limanını (limen kleistos) birleştiren bir karaya oyulmuştur. Yeri tartışmalı olmakla birlikte, bir deniz fenerinin varlığından da bahsedilmektedir (Patrich, 2011: s. 99). Hem ihraç hem de ithal malların tutulması adına güneybatı bölgesinde ve liman çevresinde çok sayıda depo inşa edilmiştir. Bölgede yürütülen arkeolojik çalışmalar sonucunda Roma Dönemi ve Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen uzun tonozlu *horrea* ile avlu ve koridor tipinde depo binalarının kalıntılarına ulaşılmıştır. Bu depolar, saklanacak yağın depolanabilmesi için geniş *dolia*lar barındıran mozaik zeminli geniş salonlardan ve kalın bir kireç tabakası ile kaplı bloklardan yapılan kalın duvarlardan oluşan yeraltı yapılarıdır. Tahıl depolamak için yapılan ambarlar da benzer bir mimariye göre inşa edilmiştir. Deniz kıyısında, liman yakınlarında depolar ve dükkanlardan oluşan bir komplekse sahip saray yapısı bulunmaktadır. Yine bu bölgede, deniz kıyısında çeşmesi ve sulama kanalları olan bir keyif bahçesi yer almaktadır.

Bu bölgede yer alan geniş bir koridor, mermer levhalarla döşenmiş ve iskelelerle sınırlandırılmış bir pergolaya inen geniş bir merdivene ve oradan da sahile çıkmaktadır. Bölgenin kuzeyinde bir *stibadium* (yemek salonu) ve *opus sectile* üretim atölyesi bulunmaktadır. Ayrıca, saray ile liman arasında, deniz kıyısı boyunca, bir hipodrom yer almaktadır (Patrich, 2011: s. 106-139).

Ostia ve Caesarea Maritima limanları örneklerine bakılarak Nikomedeia liman yapıları hakkında bir fikir edinebilmekteyiz. Hellenistik Dönem'de gelişim göstermeye başlayan Nikomedeia limanı Roma Dönemi'ne gelindiğinde artan deniz ticaretiyle birlikte geliştirilmiş, özellikle surlar, liman yapıları ve tersane genişletilmiştir (Nemlioğlu Koca, 2015: s. 835). Limandan kerestelik odun, tarım ürünleri, şarap, balık, hayvan ve farklı bir takım ticari malların, ticaretinin yapıldığı antik kaynaklardan bilinmektedir (Plin. epist. X. 41.). Bu durumda Nikomedeia liman yapılarının içinde ticareti yapılan bu emtianın saklandığı depoların bulunması gerekmektedir.

Günümüzde çoğu bölümü toprak altında kalmış olmasına karşın SEKA Kâğıt Fabrikası'nın avlusunda şehir surlarının limana uzanan bölümü görülebilmektedir. Bu kalıntıların yanı sıra bu bölümden İzmit İstanbul yolu üzerinden doğuya doğru, liman surlarının duvar kalıntıları tespit edilebilmiş ancak daha sonra gerçekleştirilen yol çalışmaları ile yolun yükselmesi kalıntıların toprak altında kalmasına neden olmuştur. Fabrikanın şehirle bağlantısının sağlanması amacı ile başlatılan yer altı geçidi çalışmaları sırasında liman surlarının batıya doğru uzanan kolu bulunmuş ancak ne yazık ki ortadan kaldırılmıştır. Ortadan kaldırılan bu surların büyük bölümü Roma tuğla işçiliğiyle inşa edilmiştir. Bu surların duvarları geniştir (Fıratlı, 1971: s.12-13). SEKA Kâğıt Fabrikası inşaatı sırasında limana dair bulunan antik yapılardan biri de hamam yapısıdır. Bu yapı Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Bu alanın çok yakınında, günümüzde Seka Camii'nin arkasında, SEKA Sporcu Eğitim Merkezinin bulunduğu alanda agora kalıntısına rastlanılmıştır. Mermerden yapılmış, doğu batı yönüne uzanan, üç kademeden oluşan bu yapı ne yazık ki günümüze kalmamıştır (Fıratlı, 1971: s.16).

Nikomedeia kentinde liman yapıları arasında gemi üretiminin ve tamirinin yapıldığı büyük bir tersane yapısının olduğu bilinmektedir. Nikomedeia kentinde basılan Antoninler Dönemi'ne (MS 138-192) tarihli bir Commodus (MS 180-192) sikkesi (Kat. 38) üzerinde, gemi yapımı ya da tamiri ile uğraşan bir adam betimi bulunmaktadır. Bu sikke kentte tersanenin varlığının kanıtı olarak gösterilebilir.

Antik yazar Libanius Nikomedeia kentinde bulunan imparator tapınaklarının şehrin yamacına kurulduğundan, limandan başlayan sütunlu bir cadde ile tapınakların bulunduğu foruma ulaşılabileceğinden bahsetmektedir (Lib. or. LXI 7) (Fig. 11).

Nikomedeia kenti üzerine çalışma yapmış ikincil kaynaklar Nikomedeia kentinde donanma olduğunu belirtmesine rağmen Nikomedeia kentinde donanma olduğunu kanıtlayan herhangi bir antik kaynağa ya da arkeolojik veriye rastlanılmamıştır. İmparator Septimius Severus, Pescennius Niger ile olan savaşında Roma Donanması Kyzikos Limanı'nda üslenmiştir. Bunun yanı sıra Bosch, Kyzikos ile Nikomedeia donanmasından bahsetmesine rağmen donanmanın Nikomedeia limanında sürekli olarak ya da deniz savaşında kullanılmak üzere bulunduğuna dair bir kaynak bulunmamaktadır. Ancak Kyzikos limanında bulunan donanma MS 218-219 kışında Nikomedeia limanında kışlamıştır (Wheeler, 2012: s. 122).

Nikomedeia kenti limanının konumu nedeniyle ticari faaliyetleri sürekli gelişim göstermiştir. Kentin Roma başkenti seçilmesinde büyük rol oynayan konumu, Constantinopolis kenti başkent olduktan sonra da önemini korumaya devam etmiştir. Hatta kentte ekonomik olarak en büyük değişim bu dönemde görülmüştür. Constantinopolis kenti yeni başkent olarak ciddi bir pazar yaratmıştır. Nikomedeia kenti bu pazardan faydalanarak başkentin beslenmesinde birincil kaynak olmuştur (Güney, 2013: s. 1467).

2.3. ROMA DÖNEMİ'NDE ASKERİ LİMANLAR

Roma askeri donanmasının temellerinin atılması, Kartaca kenti ile Akdeniz'de girişilen hakimiyet mücadelesi ile başlamıştır. Akdeniz'de gerek ticari gerekse askeri bağlamda önemli bir güç olarak öne çıkan Kartaca kentine karşılık, Roma yönetimi ilgili alanlarda deneyimsiz bir devlet olarak bu mücadeleye başlamıştır. Bu açıklarını kapatabilmek adına, Roma yönetimi denizcilikte ve gemi yapımcılığında görece daha ileri durumda olan kıyı komşularının tekniklerinden ve deneyiminden yararlanarak ilerleme kat etmiştir. Scipio ve Laelius komutasındaki kuvvetler, Carthago Nova kentine (modern Kartaca) saldırdıkları MÖ 209 tarihli Kartaca Savaşı'nda hem karadan hem de denizden saldırarak kenti ele geçirmişlerdir. Bu zafer ile Roma donanmasının rüştünü ispatladığını görebilmekle birlikte, denizdeki en önemli rakibini yenilgiye uğrattığını söyleyebiliriz. Kazanılan bu zaferin ardından, Geç Cumhuriyet ile Erken İmparatorluk dönemleri boyunca Roma açısından Akdeniz'deki yeni tehlikeyi korsan faaliyetleri oluşturmuştur (Southern, 2006: s. 204). Korsanların özellikle gıda tedariğini tehlikeye sokacak şekilde Roma ticaret gemilerine yönelik saldırıları, MÖ 102-67 yılları arasında hem karadan hem de denizden sürdürülen seferler ile bertaraf edilmeye çalışılmış, Akdeniz'in korsanlardan temizlenmesi ise ancak Büyük Pompeius'un komutasındaki kuvvetlerin başarısı ile mümkün olmuştur. Pompeius'un daha sonra Akdeniz'de asayişi sağlayabilmek adına, bu sahayı on üç bölüme ayırmış ve her bir bölüme bir filo atamıştır. Donanma, kara kuvvetleriyle birlikte hareket ederek zaferi garantileyen bir etmenken, özellikle Actium Deniz Savaşı'ndan (MÖ 31) sonra kendi başına zaferi getirebilen bir askeri güç haline gelmiştir (Southern, 2006: s. 205).

Roma yönetiminin sistemli ve kalıcı bir donanma kurması MÖ 31 yılında Actium Deniz Savaşı nedeniyle gerçekleşmiştir. Tam teşekküllü kurulmuş olan bu donanma Actium Deniz Savaşı'nı zafere götürmüştür (Elliott, 2019: s. 4). Zaferi takip eden süreçte, İmparator Augustus, Misenum ve Ravenna kentlerinde, Roma deniz kuvvetlerinin kurulmasına hizmet etmesi adına *Classe* tanımlı iki amiral gemi üssü inşa ettirmiştir. MS I. yüzyıl boyunca Akdeniz'deki bu daimî kuvvetler eyalet filolarınca desteklenmiş, buna

ek olarak Kuzey sınırlarına ve İngiliz Kanalı'na da filolar gönderilmiştir. Bu deniz filolarından *Classis Britannica* İngiliz Kanalı'nın korunması görevini üstlenmiş, *Classis Germanica* ise Ren nehrini denetlemiştir. Buna mukabil, Yukarı/Orta Tuna nehri *Classis Pannonica*, Aşağı Tuna ise *Classis Moesica* tarafından korunmuştur (Elliott, 2019: s. 4-5). Karadeniz sularında ise Trapezus (Trabzon) kenti limanına konuşlanan *Classis Pontica,* bölgenin güvenliğinden sorumlu filodur. Filo daha sonra Sinope kentine taşınmıştır (Wheeler, 2012: s. 119).

Pax Romana[1] çerçevesinde ortaya çıkan bu güvenlik ortamında, deniz kuvvetleri, zaman içerisinde gereksiz görülmeye başlanmıştır. Donanmanın varlığını ve işlevini yitirmesi, MS III. yüzyılda baş gösteren barbar kavimler tehlikesi karşısında denizlerin savunmasız kalmasına sebep olmuştur. Roma donanmasının kaybolmaya başlamasını MS III. yüzyıl ortalarına tarihlendirmek mümkünken, son işaretlerini MS IV. yüzyılın ilk yarısına dek görebilmemiz mümkündür (Elliott, 2019: s. 4-5; Casson, 2002: s. 103).

2.3.1. Askeri Gemi

Roma Cumhuriyet Dönemi gemilerinin kökleri Hellen dünyasında bulan kürekli savaş gemilerine dayanmaktadır. Antik savaş gemilerine hareket kabiliyeti sağlayan asıl düzenek olan kürekler, Roma askeri gemilerinde de önem arz etmiştir. Gemilerin yük taşıma kapasitesi, "kürekçi" olarak da isimlendirilen kürek çeken mürettebatın sayısına oranla belirlendiğinden, gemi tipolojisinin şekillenmesinde de bu kürek sistemi belirleyici olmuştur.

[1] Pax Romana: Augustus döneminde Actium Deniz Savaşı (MÖ 31) sonunda kazanılan zaferle başlayıp MS 180 yılında sona eren barış dönemidir. "Pax" kelimesi, kökensel olarak, Atina ve Roma'da tapınılan barış tanrıçasının isminden gelmektedir (Bunson, 1995: 317-318). "Pax Romana (Roma Barışı)" olarak adlandırılan bu dönem Nerva (96-98), Traianus (98-117), Hadrianus (117-138), Antoninus Pius (138-161) ve Marcus Aurelius'un (161-180) hüküm yıllarını kapsayan "Beş İyi İmparator Dönemi" boyunca sürmüştür (Gibbon, 1932: 70). Bu dönemde asayiş sorunları giderilmiş, savaş riskinin azalmasına bağlı olarak Roma vatandaşlarının imparatorluğa bağlılığı güçlenmiş, ticari faaliyetler artmış ve bu faaliyetlerden sağlanan kâr artış göstermiştir (Bunson, 1995: 318; Goldsworthy, 2016: 392).

Antik savaş gemilerinin öncülleri daha çok asker taşımak amacı ile kullanılan gemilerdir. Acil durumlarda ticaret gemileri de asker taşımada kullanılmıştır. MÖ 900 yılları civarında askeri gemilere mahmuzun eklenmesiyle bu durum değişmiştir. Taşıdığı mahmuz ile ortaya çıktığı dönemde devrimsel bir yenilik yaratan bu savaş gemileri, daha önceki dönemlerdeki savaş gemisi tiplerine kıyasla asker taşımak maksadı ile değil, doğrudan deniz savaşımı adına üretilmiş deniz araçlarıdır. Atina kentinde bulunan ve MÖ 850- 700 yılları arasına tarihlenen bir süs iğnesi üzerine bezenmiş mahmuzlu savaş gemisi betimi, ilk savaş gemileri hakkında bilgi vermektedir. Mahmuz, güçlü ve hızlı (zira hız ne kadar artarsa mahmuzun düşman gemisine vurduğunda vereceği hasar o ölçüde artacaktır) bir gemiyi gerektirmesinden ötürü, mahmuzlu savaş gemileri geliştirilerek *bireme* adı verilen, eski modellere kıyasla daha fazla kürek ve kürekçinin kullanıldığı gemiler üretilmeye başlanmıştır. İki katlı yapısından ötürü *bireme* adını alan bu gemiler, mürettebatı taşıyabilmek adına daha geniş bir güverteye, mahmuzu taşıyabilmek için de daha geniş bir pruvaya sahip olmuşlardır (George, 1998: s. 13-14).

Mahmuzun kullanımı Roma donanmasının temel deniz saldırı taktiklerinin merkezinde yer almaktadır. Mahmuz ile saldırı çoğunlukla düşman gemisinin yan ya da kıç tarafından yapılacak ani bir bodoslamaya dayanmaktadır. Böylesi bir saldırının tehlikesi, saplanacak mahmuzun çıkarılamaması neticesinde saldıran geminin de kurtulamaması ihtimaline dayanmaktadır. Mahmuz ile yapılacak ikinci bir tür saldırıda ise düşman gemisine paralel olarak hareket edilmek suretiyle geminin küreklerinin parçalanması amaçlanır. Bununla birlikte, bu taktik saldıran geminin küreklerini kaybetmesine de yol açabileceğinden fazlası ile uzmanlık bilgisi gerektirecek, tehlikeli bir taktiktir. Roma donanmasında kullanılan bir diğer önemli unsur da *corvus* olarak adlandırılan bordalama sistemidir (Goldsworthy, 2007: s. 35-38). *Corvus* on iki ayaklık bir tahta sütun üzerinden kaldırılan ve istenilen yönde döndürülen bir tür köprüdür (Fig. 7). Bu köprü, ucundaki geniş bir sivri ucun yardımı ile düşman geminin güvertesine tutunarak lejyonerlerin hücumunu olanaklı kılmaktadır. Yakın mesafede savaşmak imkânı vermesi açısından bir avantaj sunsa da bordalama yapan geminin dengesini bozmak gibi bir dezavantajı bulunduğundan, bu yöntemin kullanılmasına son verilmiştir (Penrose, 2020: s. 53).

MÖ VI. yüzyılda Korinthoslular tarafından icat edilen *trireme* ile savaş gemilerine üçüncü bir kürekçi seviyesi eklenmiş, bu seviyede bulunan kürekler gövdenin yan tarafına monte edilen bir payanda boyunca, diğer iki seviyedekilerin üzerine ve dışına bindirilmiştir. Toplam kürekçi sayısı *triremel*erde iki katına çıkarılmış, böylece hız da artırılmıştır. MÖ V. yüzyılda yaşanan Pers ve Peloponnessos savaşlarında kullanılan temel savaş gemisi tipi olan trireme, MS 323 yılında Constantinus ile Licinius filoları arasında gerçekleşen Hellespont Deniz Savaşı'nda son kez görülmüştür (Pitassi, 2012: 45). *Trireme*ler, MÖ IV. yüzyıldan itibaren, güvertelerine yerleştirilmiş mancınıklarla farklı bir biçime evirilmiştir. Başlarda kara savaşlarında, özellikle kuşatmalar esnasında kullanılan ve kuşatılan kente veya kaleye büyük taşlar atmayı sağlayan mancınıkların gemilerde kullanılması ilk kez MÖ 307 yılında Demetrios ile Kral I. Ptolemaios arasında, Kıbrıs açıklarında yaşanan deniz savaşında görülmüştür. Demetrios'un komutasındaki gemilerde kullanılan bu mancınıklar hem ok hem de taş atan düzenekleriyle *trireme*lere farklı bir saldırı mekanizması eklemiştir. Fazla bakım gerektirmeyen ve nemden etkilenmeyen yay şeklindeki gemi mancınıklarının (Fig. 8) yanı sıra, sürekli bir bakım isteyen burgulu mancınıklar da dönemin savaş gemilerinde kullanılmış ve bunları kullanabilmek adına *katapeltaphetai* (mancınıkçılar) adı verilen bir mürettebat sınıfı oluşturulmuştur. Geminin büyüklüğüne bağlı olarak taşınan mancınıkların boyutu da değişim göstermiş; tek katlı bir beşlide (her bir küreği beş kişilik kürekçi grubu tarafından çekilen gemi; iki ve üç katlı versiyonlarında en üst ve en uzun *thranitai* küreğine ve ondan daha kısa olan *zygioi* küreğine ikişer kürekçi yerleştirilir) on standart ok mancınığı ve 2.2 kilo ağırlığında taş fırlatma gücüne sahip iki mancınık bulunabiliyorken büyüklük arttıkça bu ölçüler ve sayılarda da artış gözlemlenmiştir (Casson, 2002: s. 89, 98-99; Murray, 2012: s. 145-150).

Bununla birlikte, *trireme*lerde mahmuzlama olarak da anılan mahmuzla saldırı tekniği değişmemiştir. I. Kartaca Savaşı'nda, standart gemisi *trireme* olan Kartaca donanması ile Roma donanması arasındaki çarpışmalarda mahmuzlama Kartaca ordularınca sıklıkla kullanılmış ve Roma donanması açısından korkutucu bir ün kazanmıştır. Yine Actium Deniz Savaşı sonrasında, İmparator Augustus'un zaferinin bir nişanesi olarak savaş alanı

yakınlarına (Aktion Burnu, Yunanistan) yaptırdığı anıtta sergilenen mahmuzlar, MÖ I. yüzyılda da mahmuzlama tekniğinin kullanıldığının delili olarak okunabilmektedir (Casson, 2002: s. 91, 96).

İmparator Augustus zamanından itibaren savaşa değil, denizlerde korsanlığı önlemeye yönelik faaliyetler yürütmeye başlayan Roma donanmasının gemi tipolojisi bu faaliyetlere uygun hale getirilmiştir (Casson, 2002: s. 98). Korsanlığı önlemek bakımından önem taşıyan kıyıların denetlenmesi, acil durumlarda askerlerin nakledilmesi, devlet memurlarının taşınması türünden işleri sorunsuz yürütebilmek maksadı ile bu dönemde kullanılan kadırga tipi gemilerin boyutları önemli ölçüde küçültülmüştür. Bu kararda nakil işlemlerinin hızlandırılması ve mobilize olunması ihtiyacının etkilerini anlayabilmemiz mümkündür. İmparator Augustus zamanında Napoli kenti yakınlarında ve Ravenna kentinde kurulan filolardan birincisinin komuta gemisi altılı (Fig. 1), ikincisinin ise beşli gemilerden (Fig. 2) oluşmuştur. Bununla birlikte her iki filoda da birkaç dörtlü gemi bulunmuş olup gerisi *trireme* (Fig. 3) ile *liburna*lardan (Fig. 4) meydana gelmiştir. Akdeniz'in stratejik konumlarında üslenmiş daha küçük filolar da *liburna* tipi gemilerden oluşmuştur. Filoların ana gemi tipini oluşturan kadırgaların, İmparator Augustus zamanında, dörtgen yüzlü ve enine üç yüzgeçten müteşekkil mahmuz yerine ucu kör mahmuzları söz konusudur (Fig. 5). Eskiden mancınık taşıyan ve düşman gemilerine mahmuzu ile saldırarak ağır hasarlar yaratabilen kadırga tipi, yerini bu yeni dönemde daha az etkili bir mahmuza ve mancınık taşımaktan ziyade nakliyat işlemlerinin yürütülmesine hizmet edecek bir güverteye sahip kadırga tipine bırakmıştır. Yeni kadırga tipinin hasar verebilme kapasitesi öncülüne kıyasla daha sınırlı olmuş; fakat bu yeni kadırga tipi daha ucuz oluşu ve yapımının kolaylığı açısından tercih edilebilir görülmüştür (Casson, 2002: s. 98-103).

2.4. ROMA DÖNEMİ'NDE DENİZ TİCARETİ VE GEMİ

Akdeniz havzasında yayılım gösteren deniz ticaretinde *amphoral*arın varlığı ve sergiledikleri önemli rol arkeolojik araştırmalar neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Şarap, zeytinyağı veya balık sosu türünden emtianın taşınması/saklanması için kullanılan *amphoral*arın haricinde, başka türden bir ticari emtia olarak boyalı seramik kapların varlığından da bahsedilebilmektedir (De Souza, 2002: s. 48-51). Her bir ticaret limanından o yöreye özgü mallar, sözgelimi Mısır'dan cam, Kos'tan tekstil ürünleri, Atina'dan yağ, Karadeniz limanlarından balık ve Sicilya'dan buğday alınmış ve satılmıştır. Bu ticari ağlar sayesinde önemli pazarlar ortaya çıkmış ve özellikle Korinthos, Rhodos (tahıl ticareti), Delos (köle ticareti) ve Aleksandreia limanları taşıdığı ticaret hacmi ile en önde gelen limanlardan olmuşlardır. Emtianın denizlerde taşınması süreci donanmaların ya da korsan gemilerinin müdahalelerine maruz kalabilse de ticarete verilen zararın limanlara getireceği olumsuz etkilerden sakınabilmek adına denizlerde sürdürülen bu faaliyetlerin desteklenmesine özen gösterilmiştir. Bu sayede Akdeniz'de yürütülen deniz ticareti oldukça gelişmiş ve Roma İmparatorluğu'nun zirve yaptığı dönemde klasik uygarlığın reddedilemez bir parçası haline gelmiştir. Çoğu kıyı kenti, tüccarlar için depolar ve ofisler de dahil olmak üzere, rıhtım kenarı tesisleri olan ticari limanlar inşa etmiştir. Romalıların mühendislik alanındaki yetkinlikleri sayesinde Libya kentinde Leptis Magna, Filistin kentinde Caesarea ve Roma kentinde Ostia limanı gibi su altında kalacak beton formlarda limanlar inşa edilebilmiş ve bu limanlar ciddi bir ticari hacme sahip olmuşlardır (De Souza, 2002: s. 48-51).

Roma'nın ticaret yollarından biri de Akdeniz-Hint Okyanusu ticaret yolu olmuştur. Romalılar Mısır üzerinde politik ve idari kontrol sağladıkları MÖ 30 yılında, halihazırda geniş Hint Okyanusu ticari ağı ile bütünleşmiş vaziyetteki Kızıldeniz Bölgesi'nin ticari dünyasına da egemen olmuşlardır. Hint Yarımadası ile bu sayede kurulan ticari ilişkiler, sadece Roma tüccar ailelerinin eliyle şekillenmemiş, önceki devrin Mısırlı seçkin tüccarlarının varlığı ve nüfuzu Roma hakimiyeti altında da devam etmiştir. Denizyolu ile

ticari faaliyetler yürüten tüccarlar, mali kaynaklara veya sermayeye sahip finansörler tarafından desteklenmiş, ticaret yapabilmek için gerekli sermayeye sahip olmayan tüccarlara ise kredi verilmiştir. Uzun deniz yolculukları ve limanların ikmali de yine sürecin önemli konularındandır (Cobb, 2018: s. 61-73).

Kızıldeniz, Roma'nın Doğu Dünyası ile kurduğu ticari ilişkilerin en önemli alanlarından biridir. Kızıldeniz üzerinden geçip Arabistan ve Hint Yarımadası'na dek uzanan ticaret yolları sayesinde önce bu yolların kurucuları olduğunu anladığımız Ptolemy hanedanı ve Aleksandreiali zenginler, ardından ise Romalılar önemli bir gelir elde etmişlerdir. Kızıldeniz'in bu kilit yeri, Afrika, Arabistan ve Hint yarımadasından gelen mallar sayesinde, Kızıldeniz limanlarının zenginleşmesine olanak sağlamıştır. Gemilerin ticaret yolları ve güzergahları üzerinden Hindistan'a doğru yola çıkışları Temmuz, Hindistan'dan geri dönüşleri ise Aralık veya Ocak aylarında yapılmıştır. Ticaret gemileri yolculuklarını kısaltabilmek adına muson rüzgarlarından faydalanmışlar ve böylece yolculuklarını yirmi günlük süreler dahilinde tamamlayabilmişlerdir. Bu ticari ilişkiler boyunca, Hindistan'a şarap, cam, metal, mercan tekstil malzemesi, Roma parası ve buhur satılmış, karşılığında da Çin'den karayolu ile getirilip ticaret limanlarına ulaştırılan –parfüm yapımında kullanılan ağaçlardan elde edilen bir tür reçine olan bdellium, nard (Hint sümbülü), farklı türlerde değerli taşlar, fildişi, pamuklu kumaş ve ipek satın alınmıştır (Young, 2001: s. 24-26).

2.4.1. Ticari Gemi

Ticaret gemileri, tıpkı savaş gemileri gibi, birden farklı tipte inşa edilmiş ve her biri kendine özgü bir yük taşıma kapasitesi içeren gemilerdir (Fig. 9). Yoğun miktarlarda yükün uzun mesafelere diğer taşıma yöntemlerine kıyasla daha ucuza gönderilebilmesine olanak tanıdığı için denizyolu taşımacılığı, Akdeniz'deki faaliyetler de dahil olmak üzere, sıklıkla tercih edilmiştir (Butcher, 2003: s. 183). Ticaret gemilerine arkeolojik araştırmalardan ve betimlere ilişkin okumalardan elde edilen bilgiler ışığında, bunların genel hatları ile kavisli, profilden içbükey bir pruvaya sahip olduğu görülebilir, su kısmında savaş gemilerindekini andıran bir mahmuz benzeri çıkıntı içeren gemiler

olduğunu belirtmek mümkündür. Baş bodoslamanın her iki yanında geminin adının yazılı olduğu bir yazıt yer almakta; kıç kısmında *tutela* adı verilen, geminin koruyucu tanrısına adanmış bir alan bulunmaktadır. Yine betimler ışığında, üst güverte üzerinde kıça doğru bir kıç kamarasının varlığı anlaşılmakta, ayrıca büyük ticaret gemilerinin kıçı kuşatmış bir galeri ile donatılmış olduğu görülmektedir. Kimi örneklerde kıç bodoslamanın arka kısmında, deniz üzerinde çıkıntı yapan bir kısım göze çarpmakta ve bunun tuvalet işlevi gören bir kısım olduğu söylenmektedir (Casson, 2002: s. 121-123).

Ticari faaliyetlerde kullanılan bir yük gemisinin ortalama uzunluğu 20 metre, genişliği 6 metre, derinliği ise 2,5-3 metre boyutlarındadır. 200-500 ton kadar yalın yük taşıma kapasitesine ulaşan bu gemiler, yelkenli gemilerdir (Kretzschmer, 2010: s. 159). Ticaret gemisinin emniyeti dümen küreklerini yeke ile yöneten bir dümenciye bırakılmıştır. Dört köşe yelkenin standart yelken biçimi olduğu ticaret gemilerinde, gemi ortasındaki yelken gerekli hızın önemli kısmını sağlamakta olup diğer yelkenler bu ana yelkene göre oldukça küçüktür. Ticaret gemilerinin çoğu mayistra yelkeni ile *trinketa* yelkeni kullanan iki direklilerdendir ve açık denizlerde kullanılacak gemilerde mayistra yelkeni, basık ikizkenar gabya yelkeni ile desteklenmiştir. Bununla birlikte kimi örneklerde mizana yelkeni de kullanılmış, bu dört yelkenin kullanılması ise güvenli fakat oldukça yavaş bir yolculuk imkânı sunmuştur. Çipolar (yatay kol demiri) (Fig. 10) ise antik dönemde beden ve kolları ahşap, ağırlığı ise taştan oluşan yapıda olup, MÖ VI. yüzyıldan itibaren çipolar çoğunlukla kurşundan yapılmış parçalar haline gelmiştir (Casson, 2002: s. 121-129).

Güverteleri emtia taşımaya yarayan *amphora*ların taşınmasına ayrılmış bu tipteki gemiler, biçimsel açıdan savaş gemilerinin uzun ve zarif görünümlerinin aksine geniş, masif, bir sıra kürekçi ile hareket ettirilen (dolayısı ile hareket kabiliyetinin çoğunu yelkenlerine borçlu olan) ve güvenlik amacı ile çoğunlukla kıyıdan seyreden gemiler olarak antik dünyada ve Roma'da yük ve eşya nakliyatında kullanılmışlardır (Casson, 2002: s. 136-137). Bu amaçla kullanılan gemiler arasında *liburna* tipi gemiler hafif oluşları ve hızı saatte 7,5 ile 14,4 kilometre arasında değişebilen hızlarından ötürü özellikle devlet postasının taşınmasında tercih edilmiştir (Kretzschmer, 2010: s. 159).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NIKOMEDEIA DENİZCİLERİ VE GÜNLÜK YAŞAM

Roma Dönemi'nde Nikomedeia kentinin günlük yaşamında *phyle* adı verilen topluluklar mevcuttu. En bilinen *phyle*'ler, Poseidon *Phyle'*si, Denizciler (*Noukleroi*) Grubu, Poseidon Rahipleri, Asklepieio Phyle'si, Sağlık Grubu, Asklepeion Rahipleri ve Zeus/Jüpiter Phyle'sidir. Ayrıca denizcilere ait bir *Oikos* (Devlet Dairesi) bulunmakta idi (Ruge 1936: s. 16,19). *Phyle*ler arasında en iyi bilinenlerden birinin *Noukleroi* (denizciler) olması dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu topluluğun depremlerden sonra kentin yeniden onarılmasını sağladığı için İmparator Vespasianus'a bir onur yazıtı sundukları bilinmektedir (Ruge 1936: s. 9). Kırık bir lahit parçası üzerindeki yazıtta (Kat. 4; Res. 4) gemi sahibi olan bir denizcinin aynı zamanda meclis üyesi olduğu görülmektedir. Bu lahit parçası denizcilerin kentte yüksek mevkilerde bulunduklarının da kanıtıdır.

Nikomedeia kentinin zengin ormanlık alanlarının sağladığı kereste ile gemi yapımı için ana malzeme bol bulunmaktadır. İmparator Commodos Dönemi'ne tarihli bir Nikomedeia kent sikkesinin (Kat. 38;) arka yüzünde, bir tabureye oturmuş, elindeki çekiçle bir gemi pruvası üzerinde çalışan adam, marangoz betimi bulunmaktadır. Tekne yapan marangoz betimi kentte gemi üretimi ve onarımının yapıldığı bir tersanenin varlığının kanıtıdır. Naves onerariae olarak adlandırılan ticaret gemilerinde ahşap, mermer, şarap, buğday ve hayvan gibi malların taşımacılığının yanı sıra yolcu taşımacılığı da yapılmıştır. Bu gemilerin Nikomedeia kentinde yerel olarak üretildiği düşünülmektedir (Güney, 2014: s. 282).

İmparator Diocletianus'un MS III yüzyıl sonlarında enflasyonla mücadele ve ürün fiyatlarının kontrolü için çıkardığı Tavan Fiyatlar Fermanı'nda işçilerin günlük ücretlerinin verildiği listeden gemilerde, geminin bakımının ve onarımının yapılması için

marangoz çalıştırıldığı görülmektedir. Bu marangozların günlük maaşları denize açılan gemiler için 60 denarius nehir yolculuğu yapan gemiler için ise 50 denarius olarak belirlenmiştir. (İznik, 2011: s. 113,114) Gemide çalışan tayfa haricinde gemilerdeki malı boşaltmak için liman işçileri bulunuyordu. Liman işçilerinin gemiden limana taşıdıkları ürünler bir liman kontrol memuru tarafından tek tek hesap defterine işleniyordu. İşçilerin ücretlendirmeleri taşıdıkları yük başına belirleniyordu (Casson, 2002: s. 112).

Nikomedeia kentinde, Roma İmparatorluk Dönemi'nde basılan sikkelerin üzerinde yoğunlukla rastladığımız ticaret ve askeri gemi betimleri, stratejik açıdan mükemmel bir liman ve konuma sahip olan kent için şaşırtıcı değildir. Kent deniz ticareti sayesinde ekonomik olarak ciddi gelişim göstermiştir. Düzenli ve sürekli bir askeri donanmaya sahip olmamasına karşın, bir donanma üssü olan Kyzikos kenti üssünde bulunan askeri gemilerin gerektiğinde Nikomedeia limanında kışladığı bilinmektedir (Wheeler, 2012: s. 122). Aynı zamanda denizel savaşlarda başarı gösteren Roma İmparatorlarının, kentte donanama olmasa dahi savaş gemisi betimli sikke bastırdıkları bilinmektedir (Köyağasıoğlu, 2006: s. 51).

Neokoros (mabet koruyucu) unvanını aldıktan sonra kent adına basılan sikkelerde (Kat. 24-28) tapınak ile tekne betimlerine rastlamaktayız. (Fıratlı, 1971: s. 42-44) Bu betimleme bize kentin denizcilikle olan ilişkisinin yanı sıra tapınağın denize olan konumunu da göstermektedir.

Antik kaynaklardan denizcilerin denize açılmak için belirli dönemleri beklediklerini öğrenmekteyiz. Antik yazar Hesiodos İşler ve Günler adlı eserinde ilkbahar ve yaz ortasının denize açılmak için en uygun zamanlar olduğundan bahsetmektedir. Yaz ortasında başlayan süreç elli gece elli gün boyunca denizciler için en güvenli ve verimli zaman dilimi olduğunu söyleyen Hesiodos, ilkbahar döneminde denize açılan denizcileri, her ne kadar denize açılmak için uygun mevsim gibi gözükse de havanın ne zaman bozacağı belli olmadığından çok dikkatli olmaları konusunda uyarır (Hes. erg. 665, 680). Bu süreçte kıyıya çekilen gemilerin onarımları ve bakımları gerçekleştirilmektedir. Denizciler, denize açılmadan önce ve denizden sağ salim döndüklerinde çeşitli ritüel

gerçekleştirerek adaklar sunmuş (Apoll. Rhod. 360), *libasyon* törenleri yapmış ve tapınaklara gemilerinin kutsanması için küçük gemi modelleri bağışlamışlardır (Brody, 2008: s. 6).

Nikomedeia kenti yakınlarında bulunan bir yüksek sunak yapısının (Kat. 11) yanal duvarı olduğu düşünülen bir parça üzerinde Triton ve Nereid betimleri bulunmuştur. Triton ve Nereid betimleri bu sunak yapısının tanrı Poseidon adına yaptırıldığını göstermektedir. Nikomedeia limanında konumlandığı düşünülen bu sunak yapısı Nikomedeia limanına yanaşan ve denize açılmak üzere olan denizciler tarafından adaklarını sunmak üzere kullanılmış olmalıdır. Nikomedeia'lı denizcilerin denize çıkmadan önceki ritüellerine ilişlkin Nikomedeia kentinde darp edilen bir sikke veri vermektedir. Sikke üzerinde (Kat. 52), ayakta kollarını iki yana açmış sol elinde gemi modeli ve sağ elinde *patera* tutan bir tanrıça betimi bulunmaktadır.

Nikomedeia kentinin başlıca besin kaynaklarından biri de deniz ürünleridir. Balığı hem kendi beslenmelerinde kullanmış hem de ticaretini yapmışlardır. Detaylı kazılar gerçekleştirilemediği için Nikomedeia kentinde varlığından emin olamasak da yazıtlardan Roma İmparatorluk kentlerinde balıkçı loncasının varlığı bilinmektedir (Tekin, 2010: s. 52-53). Nikomedeia kentinde de mutlaka bir balıkçı loncası olmalıdır. Bithynia Bölgesi'nde gerçekleştirilen salamura balık, balık sosu ve balık ticaretinin Nikomedeia halkı için de bir geçim kaynağıdır. Katalogda yer alan sikkelerin üzerinde ton balığı (Kat. 39-41) ve karides (Kat. 42-45) betimlerinin bulunması körfezde bulunan deniz canlıları çeşitliliği hakkında bilgi vermektedir. Astakos kent sikkelerinde kullanılan ıstakoz betiminin Nikomedeia sikkelerinde görülmemesi ilginçtir. Bunun nedeni körfezde ıstakoz tükenmesi olabileceği gibi kültürel ve siyasi değişiklikten de kaynaklanıyor olabilir; Astakos kenti yerle bir olduktan sonra I. Nikomedes körfezin kuzey kıyısına Nikomedeia kentini kurmuştur. Bithynia Bölgesi'nde bulunan kentlere baktığımızda balıkçıların devlete vergi verdiklerini görmekteyiz. Olasılıkla Nikomedeia kentinde de balıkçılar bu vergiden mesuldü (Bursa, 2007: s. 87).

İmparator Diocletianus'un Nikomedeia kentinde bulunan saray yapısından çıkartıldığı bilinen, günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzelerinde sergilenen bir rölyef parçası üzerinde bir nehir tanrısı, denizlerin tanrısı Poseidon ve haberci tanrı Hermes'in betimi bulunmaktadır (Kat. 12). Devasa bir saray yapısının duvarlarında bulunan bu frizlerin önemi büyüktür. Frizlerde Roma İmparatorluğu'nun dörtlü yönetim sistemini anlatan sahnelerin yanı sıra denizel tanrıların da betimlenmesi kentin deniz tanrılarına duyduğu inancın bir yansıması olarak gösterilebilir. Kentin deniz ve denizcilikle ne kadar iç içe olduğunu gösteren başka bir eser de Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde sergilenen bir kozmetik kabın kapağıdır (Res. 6c). Kozmetik kabın kapağının üzerinde Triton ve Nereid betiminin bulunması, Nikomedeia halkının, denizcilikle olan ilişkilerinin günlük yaşamdaki yansımasıdır.

Denizcilerin ölümünden sonra meslekleri mezar stelleri ya da lahitlerine işlenmiştir. Özellikle deniz ticareti ile uğraşan tayfa, kaptan, gemi sahibi ya da donanmada görev almış kişilerin mezarları doğdukları şehirlerden çok uzakta olabilmektedir. Nikomedeia kentinde bulunan gemi betimli mezar stelleri (Kat 1, 2, 3) ve lahit kapağı (Kat. 5) bunların en güzel örneklerindendir. Ayrıca gemi betimlerinin yanı sıra mezar stelleri ve lahitlerin üzerlerinde bulunan yazıtlar sayesinde mezar sahibinin nereli olduğuna ilişkin bilgi edinilebilmektedir. Yunanistan, İtalya ve Portekiz ülkelerinde Nikomedeia kenti denizcilerine ait mezar yazıtları bulunmuştur. Bu mezar yazıtlarından (Kat. 6, 7, 8, 9, 10) görüldüğü üzere Nikomedeia kentinin denizcileri bütün bir Akdeniz havzasına yayılmışlardır.

İmparator Diocletianus'un Tavan Fiyatlar Fermanı'nda Nikomedeia-Aleksandreia, Ephesos, Akhaia, Pamphilya, Fenike, Roma, Thessalonika ve Salona kentleri arasında yapılan gemi seferleri de listelenmiştir. Bu listeye bakılarak Nikomedeia kentinin Akdeniz deniz ticaretindeki önemi görülmektedir. Liste eksik olduğundan Trapezus, Sinope ve Tomi kentlerine giden deniz hattının başlangıç noktası bilinememekle birlikte konumu itibariyle İmparator Diocletianus zamanında Nikomedeia limanı olduğu düşünülmektedir (İznik, 2011: s. 113,114; Güney, 2014: s. 282). Tüm bu veriler Nikomedeia limanının deniz ticaretindeki evrenselliğini göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ESERLER

4.1. TAŞ ESERLER

Tezimizde incelediğimiz eserlerin 12 tanesi taş eserlerden oluşmaktadır. Bu eserlerin ikisi kabartmalı yazıtlı mezar steli (Kat. 1-2; Res. 1-2), biri kabartmalı yazıtsız mezar steli (Kat. 3; Res. 3), biri yazıtlı lahit parçası (Kat. 4; Res. 4), biri yazıtlı bezemeli lahit kapağı (Kat. 5; Res. 5), beşi yazıt (yalnızca yazıtlara ulaşıldığı için mezar türleri tarafımızca bilinmemektedir) (Kat. 6, 7, 8, 9, 10), biri üçgen biçimli kabartmalı mimari parça (Kat. 11; Res. 6, 6a) ve biri de rölyef blok parçasıdır (Kat. 12; Res. 7, 7a, 7g, 7ı).

4.1.1 Ölü Gömme

4.1.1.1. Mezar Stelleri

Antik dönemden günümüze kullanılagelen mezar taşları bize ölen kişi hakkında bilgiler vermiştir. Günümüzde çoğunlukla ölen kişinin ismi, doğum ve ölüm tarihi bazen de mesleğine dair bilgileri içeren yazılar bulunan mezar taşları antik dönemde yazıtların yanı sıra kabartmalarla da bezenmiştir. Antik dönemde kullanılan bu mezar taşlarına bugün mezar steli adı verilmektedir. Mezar stelleri bize yapıldıkları dönemin sosyal, kültürel ve siyasi yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. (Has 2019: s. 294) Nikomedeia kentinin denizcilikle olan ilişkisinin geçmişini aydınlatabilmek adına mezar stelleri önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır.

İlk eserimiz (Kat.1) Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde sergilenen yazıtlı kabartmalı, üzerinde tekne betimi bulunan bir mezar stelidir. Stel tek parça mermer blok üzerine oyularak yapılmıştır. İnce uzun dikdörtgen şeklinde yükselen mezar stelinin uzunluğu 116 cm, genişliği 58 cm ve kalınlığı 21 cm'dir. Stelin ön yüzeyi üç bölümden

ve iki ana sahneden oluşmaktadır (Res. 1). Eser yüksek kabartma tekniği ile yapılmıştır. Stelin ön yüzü iki sütun üzerinde yükselen üçgen alınlıklı bir tapınağın girişi şeklinde yapılmıştır. Yukarıdan aşağıya doğru betimlenen sahnelerin en üst bölümü üçgen alınlık ve alınlığın iki yanında akroterlerden oluşmaktadır. Bu tip Bithynia Bölgesi'nde bulunan lahitlerin iki boyutlu halini anımsatmaktadır. Üçgen alınlığın tam ortasında yanları dairesel çerçeveli ortası daha yüksek, yuvarlak bir kalkan motifi vardır. Akroterlerin üzeri "s" kıvrımları ile bezenmekte olup, sağdaki akroterin alt köşesi kırıktır. Alınlığın tabanında ise bir satır Grekçe yazı bulunmaktadır. Yazının sağ bölümü kırık ve eksik olduğu için sol kısmı "M. ΓΑΒΙΛΛΙΟC ΡΟΥ..." şeklinde okunmaktadır. Yazıtın hemen altında ikinci bölümün iki yanında, sahneyi bordür gibi sınırlayan İyon başlıklı birer sütun bulunur. Bu sütun üçüncü bölüme kadar uzanır. Sağ taraftaki sütun başlığı kırıktır. Sütunların çevrelediği orta bölümde *kline* üzerinde sol tarafına doğru uzanmış bir erkek betimi bulunmaktadır. Figür sol elini çenesinin altına koyarak sol kolundan destek almakta, yüzü karşıya bakmaktadır. Sadece kulakları ve saç çizgisi görülebilen figürünün diğer yüz hatları aşınmıştır. Üzerindeki pileli elbisenin kolları dirsek hizasında, etek boyu da ayak bileği hizasında son bulmakta olup, ayakları açıkta bırakılmıştır. Sağ kolu karın hizasında durmakta ve elinde içki kabı-kâse tutmaktadır. Sol kolu dirsekten bükülmüş ve eli çenesinin altındadır. Hafif bükülmüş olan sağ dizi belirgin olacak şekilde betimlenmiştir. Sol dizi sağ dize göre daha serbest bırakılmış olarak belirtilmesine karşın iki ayak da *kline*nin ayakucu kısmına yaslanmıştır. Hemen altında bulunan üçüncü bölümde ise oval formlu bir ticaret gemisi betimlenmiştir. Pruva bodoslama (geminin baş tarafı) oval bir şekilde yukarı doğru yükselerek dışa doğru kıvrılarak son bulmuştur. Dışa doğru kıvrılan yeri kırıktır. Pupa bodoslama (geminin arka tarafı) stilize kuğu başı biçimindedir. Geminin dış yan yüzeyinde iki adet kuşak tahtası ve küpeşte kaplaması görülmektedir (Aslan, 2006: s. 32). Üst küpeşte kaplaması pupada dışa doğru çıkıntı yapmaktadır. Küpeşte kaplama orta kısımda yükseltilmiştir. Küpeştenin her iki yanında geminin pruvasında 3 adet, pupasında 4 adet diş şeklinde gemiyi iskeleye bağlamak için halatın dolandığı "baba" bölümü bulunmaktadır. *Kline* ile gemi arasında üç ayaklı bir masa ve masanın üzerinde iki adet yuvarlak olasılıkla meyve betimi vardır. Masanın her iki yanındaki köşelerde yuvarlak kaideli silindir üzerinde 3 adet yuvarlak boğumlu şamdan betimlenmiştir. Mezar stelinin arka yüzü bezemesiz olup yüzeyi tırtıklıdır. Stelin iki yan

yüzeyi de yine aynı şekilde tırtıklı olup üst kısımda 3x5 cm ölçülerinde dikdörtgen kör delikler bulunmaktadır. Stelin sağ alt kısmı kırık ve eksiktir. Mezar stelimiz MS II. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Gavillios Rufos'a ait bu mezar steline, Seccion Naval Müzesinde bulunan MS III. yüzyıla tarihlendirilen, gemi betimli bir mezar steli örnek gösterilebilir (Örnek 1; Res. 1a). Yüksek kabartma tekniğinde işlenen stelde bulunan gemi betiminde pruva bodoslaması (geminin baş tarafı), Nikomedeia kentinde bulunan örnekte olduğu gibi yukarıya doğru oval bir şekilde yükselmektedir. Pupa kısmı da dışa kıvrılarak kuğu boynu biçiminde betimlenmiştir. Küpeşte altındaki kuşak tahtası pupa bodoslamaya kadar uzanmaktadır. Bu özellikler Nikomedeia stelimizin betimi ile benzerlik göstermektedir. Seccion Naval stelinde Nikomedeia stelinden farklı olarak baba bölümleri betim edilmemiştir ve geminin içinde dört adet insan betimi bulunmaktadır. Ayrıca bu teknede insan figürlerinin arkasında açık yelken betimi göze çarpmaktadır. (Aslan, 2010: s. 66) Görüldüğü üzere Seccion Naval Müzesi'nde bulunan mezar steli örneğinde Nikomedeia kentinde bulunan eserimize göre daha stilize bir teknik ile işlenmiş ve tekne daha az ayrıntı verilerek sembolize edilmiştir. Aynı zamanda bu teknenin açık yelkenlerinden teknenin hareketli olduğu bir öykü anlatıldığı izlenimi edinilmektedir. Bunun yanı sıra Nikomedeia kentinde bulunan stelde teknenin boş ve durağan olduğunu, anlatılan öyküde teknenin yalnızca ölen kişiden geriye kalan bir nesne olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer kabartmalı mezar stelimiz (Kat. 2; Res. 2) İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 1183 envanter numaralı eserdir. Eser tek parça mermer blok üzerine oyularak yapılmıştır. İnce uzun dikdörtgen şeklindedir. Tek sahneden oluşan mezar steli alçak kabartma tekniği ile yapılmıştır. Stelin ön yüzü Bithynia tipi lahitlerinin[2] stilize bir versiyonu olarak işlenmiştir. Beşik çatılı bu lahitlerin kısa kenarlarının ön yüzünde olduğu gibi stelde üçgen alınlık ve iki yanında akroterler bulunmaktadır. Akroterler kabaca işlenmiş olup alınlığın ortası boş bırakılmıştır. Sol tarafta bulunan akroter kırıktır. Bezeme alanı ince bir bant ile çevrelenmiştir. Ana sahnede yelkenli bir ticaret gemisi betimi ve

hemen altında da yazıt bulunmaktadır. Gemi düz omurgalıdır. Pruva bodoslaması öne doğru hafif eğim yaparak yukarı doğru düz bir şekilde yükselmektedir. Pruva bodoslaması ise yukarı doğru oval şekilde yükselip son bulmaktadır. Pupada geniş palalı bir dümen küreği bulunmaktadır. Pupada yüksek bir pupa güvertesi bulunur. Bu güvertenin üzerinde dörtgen bir baba vardır. Geminin ortasından yelken direği yükselmektedir ve ucunda bir flama bulunmaktadır. Direğin üzerinde serene bağlı, karelere bölünmüş dörtgen yelken bulunmaktadır. Direkten pruvaya doğru ıstıralya halatı inmektedir. Halat üzeri burma çizgilerle betimlenmiştir. Pruva bodoslama ile halatın bağlantı noktasının altında dikdörtgen bir çapa babası bulunmaktadır. Geminin alt kısmı soldan sağa doğru çapraz paralel çizgilerle belirtilerek dalga izlenimi verilmiştir. Dalgaların hemen altında herhangi bir çerçeve ile sınırlandırılmadan yazıta yer verilmiştir. Yazıtta "Mutlu bir şekilde 70 yıl yasayan Phoibianos oğlu Nikomediea'lı denizci Koryntos selam eder" yazmaktadır. Stelin sol alt çerçeve kısmı kırık ve eksiktir.

2 katalog numaralı stelimize İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve Sinop'ta bulunmuş 3072 Envanter Numaralı mezar steli örnek gösterilebilir (Örnek 2; Res. 2a). Stelde bulunan tekne betimi Nikomedeia stelimizle benzerlik gösterse de tekne düze yakın ancak oval omurgalıdır. Pruva bodoslaması yukarı doğru yükselir ve hafif dışa doğru açılır şekildedir. Pupa bodoslamadır. Pupada yüksek pupa güvertesi betimlenmiştir. Yine pupada geniş palalı dümen küreği görülmektedir. Bu özellikler Nikomedeia stelimizle benzeşmektedir. Her iki stelde de geminin ortasında yelken direği ve dörtgen biçimli pupa yelken bulunmaktadır. Pupa istralya[3] ve kandilisa[4] görülebilmektedir. Nikomedeia kentinde bulunan eserimizin aksine yelken direği net bir biçimde gözükmemektedir (Aslan, 2006: s. 30).

[3] İstralya, çubuk ve direklerin cundaları üzerinde, baş ve kıç bölümlerine doğru görülen sabit arma ya da teknelerin postalarını baş ile kıç arasında birbirine bağlayan kuşağa verilen addır. İstralyalar, ana direk üzerinde çanaklık kurmak adına mauna kolları üstüne, omurgaya aykırı biçimde konulan ve "*gurcata*" adı verilen ağaç kütükler kullanılarak açılır (https://www.sg.gov.tr/denizci-dili, [Erişim tarihi, 10.12.2021]).

[4] Kandilisa, denizcilik dilinde, yelkenleri yukarı kaldırmak için kullanılan halata verilen addır (https://www.sg.gov.tr/denizci-dili, 10.12.2021). Triket ile maestra serenlerinin kandilisasına "istrise"; gabya serenleri kandilisasına "manti"; flok ve randa tipi yan yelkenlerdeki kandilisaya ise "çördek/mandar" adı verilir (https://www.ftradeprof.com/wp-content/uploads/2019/10/DENİZCİLİK-TERİMLERİ-sıkıştırıldı.pdf, [Erişim tarihi, 10.12.2021]).

Bir diğer mezar stelimiz (Kat. 3; Res. 3 yine Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde (Env. No. 827) sergilenmektedir. Mezar steli, tek parça mermer blok üzerine oyularak yapılmış, yukarıdan aşağıya doğru genişleyerek inen bir dikdörtgen şekli verilmiştir. Yüksek kabartma tekniği ile yapılan eser, üç bölüm, iki sahneden oluşmaktadır. Birinci bölümde üçgen alınlık ve ikisi yanlarda biri alınlığın orta noktasında olmak üzere üç akroter bulunmaktadır. Sol tarafta bulunan akroter kırık ve eksiktir. Ana sahnede symposion sahnesi betimlenmiştir. Sahnenin ortasındaki *kline* üzerinde sol tarafına doğru uzanmış bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürün yüzü sol profilden betimlenmiş olup saçları, gözleri, burnu, ağzı net bir şekilde tanımlanabilmektedir. Buna karşın yüzün sol yanaktan çeneye kadar olan kısmı hafif tahrip olmuştur. Figür sol dirseği ile yastıktan destek alırken sol elinde içki kabı tutmaktadır. Sağ kolunu ayakucunda oturan kadın figürün başına doğru kaldırmış, sağ elinde tuttuğu çelengi kadına uzatmaktadır. Bu figürün ayakucunda bir kadın figürü (olasılıkla ölen kişinin eşi) betimlenmiştir Figürün yüzü sağ profilden, bedeni dörtte üçlük bir dönüşle önden görülecek şekilde betimlenmiştir. Üzerine giydiği *khiton*'un kıvrımları ayakuçlarına kadar uzanmaktadır. Sol omuzundan başlayarak başını ve sağ omzunu örttüğü mantosunun kıvrımlarını sağ eli ile sol kolunun üzerinde toplamıştır. Sol kolu aşağı doğru serbest bırakılmıştır. Sağ bacağı dizinden bükülmüş şekilde *kline*den aşağı doğru uzanmakta, sağ ayağı *kline*'nin altında bulunan alçak uzun dikdörtgen bir taburenin üzerinde durmaktadır. Kadın figürünün arkasında stelin sol köşesinde başka bir kadın figürü bulunmaktadır. Bu figür diğer figüre göre daha kısa boylu betimlenmiştir. Figür ayakta, yüzü sağ profilden, bedeni dörtte üçlük bir dönüşle önden görülecek şekilde durmaktadır. Figürün üzerinde ayak bileklerini dek uzanan bir *khiton* ve başından aşağı omuzlarının arkasına doğru bıraktığı yaşmak bulunmaktadır. *Khiton'*un uzunluğundan yalnızca sağ ayak ucu gözükmektedir. Ellerinde tuttuğu kabı *kline*nin ayakucuna uzatır şekilde betimlenmiştir. *Kline*'nin arkasında, ana sahnenin sağ köşesinde de bir erkek betimi bulunmaktadır. Figürün bedeni cepheden yüzü ise sol profilden betimlenmiştir. Sol kolu ile bir kap/kâseyi kavramıştır. Kâsenin üzerinde sol elinin parmakları görülebilmektedir. Sağ kol dirsekten bükülmüş, sağ elini kabın içine doğru uzatmış bir şekilde betimlenmiştir. Bu kap figürün önünde duran dikdörtgen şekilde betimlenmiş iki ayağı gözüken bir masanın üzerinde durmaktadır. Masanın iki ayağı üç

sıra yivle bezenmiştir. Figür masanın arkasında betimlendiğinden belden aşağısı gözükmemektedir. Bu figür *kline* üzerine uzanmış adama bakmaktadır. *Kline*nin altında üç ayaklı bir *lektörn* bulunmaktadır. Sahnenin sağ ve sol üst köşelerinde ise kanatlı eros betimleri işlenmiştir. Ana sahnenin hemen altında ise yukarıdaki sahnenin üçte bir boyutlarında olan ikinci sahne bulunmaktadır.

Stelin bu sahnesine örnek olarak Prainetos'ta (Karamürsel) bulunan mezar steli (Örnek 3a; Res. 3a) örnek gösterilebilir (Çalık Ross, 2019: s. 3). İki mezar stelinde sahneler neredeyse aynı olmakla birlikte Nikomedeia kentinde bulunan eser üzerindeki betimlemede Prainetos örneğine göre fazladan birkaç detay görülmektedir. Bu detayların ilki kompozisyonun sağ ve sol üst köşelerinde görülen olası Eros betimleridir. Bir diğer örnek ise *kline*nin altında bulunan üç ayaklı sehpadır. Son farklılık ise sahnenin solunda bulunan kadın figürünün başında bulunan yaşmağın beline kadar uzanmasıdır. Bu farklılıklar haricinde sahnelerin birebir benzerlik gösterdiği söylenebilir. İkinci sahnede bir savaş gemisinin pruvasından denize doğru çapa atmakta olan bir erkek figür görülmektedir. Geminin yalnızca güvertesinin yarısı ve pupa kısmı betimlenmiştir. Sağ profilden pupaya doğru dönmüş olarak yalnızca belden yukarısı betimlenen erkek figür iki eli ile tuttuğu çapayı denize atmak üzere ya da çapayı denizden çekmek üzere betimlenmiştir. Stelin bu bölümüne örnek olarak Tunus Bardo Museum'dan mozaik üzerinde, bir balıkçı teknesinden çapa atan adam betimlemesi gösterebiliriz (Örnek 3b; Res. 3b). Mozaikte çeşitli balıklarla betimlenmiş denizin üzerinde bir balıkçı teknesi betimlenmiştir. Teknenin pruvası içeri doğru kıvrılan bir kuğu başı biçimindedir. Teknenin ortasından pruvaya doğru atılmış bir olta dikkat çekmektedir. Pupa kısmında ise ayakta duran bir erkek figür bulunmaktadır. Figür sağ omuzuna yüklendiği çapayı iki eli ile tutarak denize atmak üzere betimlenmiştir. Bu iki eser arasında öyküsel benzerlik göze çarpsa da ciddi farklılıklar söz konusudur. Mezar stelinde bulunan betimlemeye göre geminin bir savaş gemisi olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda geminin yalnızca pruvası betimlenmiş ve figür pruvadan çapa atmak üzere betimlenmiştir. Figürün yalnızca belden yukarısı gözükmektedir. Mozaikte ise balık avı sahnesinin öykülendiği açıkça göze çarpmaktadır. Figür çapayı diğer eserin aksine pupadan atmak üzere omzunda

taşımaktadır. Bu sebeple iki eser yalnızca çapa atıyor olmaları ile bir benzerlik göstermektedir. Tarafımızca mezar stelimize örnek olacak başka bir eser bulunamamıştır.

4.1.1.2. Lahitler

Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bir diğer eserimiz Kerpe'de bulunan yazıtlı lahit parçalarıdır (Kat. 4; Res. 4). Beş kırık parçadan oluşan bu eserin malzemesi mermerdir. Üzerinde en üstte büyük ve altında iki sıra küçük boyutlu olmak üzere üç sıra Grekçe yazıt bulunmaktadır. Yazıtta "Ṭελεσφόρος βουλευτὴς καὶ ναύκληρος ἑαυτῷ καὶ Φαυστείνῃ [καὶ τοῖς] τέκνοις καὶ ἄλλῳ οὐδενὶ" yazmaktadır. Tercümesi "*Boule* üyesi ve armatör Telesphoros (bu mezarı) kendisine ve eşi Faustina ile çocuklarına (yaptırdı). Başka hiç kimse [buraya gömülmeye izinli değildir] …" şeklindedir.

Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nden bir diğer eserimiz yazıtlı bezemeli bir lahit kapağıdır (Kat. 5; Res. 5, 5a). Lahit kapağı akroterli ve beşik çatılıdır. Eserin uzun yüzlerinin (A yüzü) bir tarafı yazıtlı ve bezemelidir. Aynı şekilde kısa yüzlerinin de (C yüzü) bir tarafında bezeme bulunmaktadır. Kapağın A yüzünde akroterler arasında bir yazıt bulunmaktadır. Yazıtın başı kırık ve eksiktir. Sol akroter üzerinde bir orak betimi bulunmaktadır. Kelime anlamı olarak erkek çocuk anlamına gelen, orağın sol tarafında ΠΑΙ sağ tarafında ΔΙΚΙ (ΠΑΙΔΙΚΙ) yazısı okunmaktadır. Sağ akroter üzerinde ise tek (sağ) kulplu bir içki kabı bulunmaktadır. İçki kabının üzerinde (solunda XA sağında ise IPE) hoşçakalınız anlamına gelen XAIPE yazısı görülmektedir. İki akroter arasında kalan kısımda baş kısmı kırık ve eksik bir yazıt bulunmaktadır. Yazıt … ΤΑΒΙΛ ya da ΓΑΒΙΛ yazısı okunabilmektedir. C yüzüne bakıldığında ise yelkensiz bir ticaret gemisi betimi görülmektedir. Geminin pupa kısmında güverte üzerinde beş, pruva kısmında ise iki adet şeklinde "baba" bölümü bulunmaktadır. Geminin pupa kısmından aşağı atılmış çapa betimi, pruva kısmının hemen altında ise dümen küreği görülmektedir. Lahit kapağının C yüzünün alt orta kısmı ve gemi betiminin alt tarafı kırık ve eksiktir. Lahit kapağı üzerindeki gemi betimine örnek olarak Olympos'ta bulunan bir lahit teknesi üzerinde betimlenen gemi (Örnek 5; Res. 5b; Çizim 4) gösterilebilir (Öncü ve Evcim, 2015: s. 100). Olympos'ta bulunan bu lahit Eudomos isimli bir kaptana aittir. Lahdin üzerindeki yazıttan

kaptanın Marmara, Ege ve Akdeniz'de ün salmış bir Lykaia kenti vatandaşı olduğu anlaşılmaktadır. Başarılarından ötürü Kalkhedon kenti vatandaşlığı aldığını ve yüksek makamlara getirildiğini yine yazıtta yer alan bilgilerden öğrenmekteyiz. Lahdin üzerinde bulunan gemi betimi, Nikomedeia kentinde bulunan eserin aksine alçak kabartma tekniği ile yapılmış olsa da gemi betimlemelerindeki benzerlik göze çarpmaktadır. Pupa ve pruva bölümlerinin benzerliklerine karşın Eudomos lahdinde gemide baba bölümü, dümen küreği ve çapa betimlenmemiştir.

4 katalog numaralı yazıtımız Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Kerpe'de bulunmuş kırık bir lahit parçası üzerindedir. Lahit parçaları arasında yazıt bölümü beş kırık parça halindedir. Üzerinde en üstte bulunan yazıt büyük ve altında iki sıra küçük boyutlu olmak üzere üç sıra Grekçe yazıt bulunmaktadır. Yazıtın tercümesinden lahdin Telesphoros isimli bir Nikomedeia meclis üyesi ve gemi sahibi denizciye ait olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.1.3. Yazıtlar

Tezimizde bulunan taş eserlerin yedi tanesini yazıtlar oluşturmaktadır. Tezimizde incelediğimiz yazıtlarımızın çoğunluğunu da Nikomedeia kentinin dışında bulunan yazıtlar oluşturmaktadır. Bu yazıtların tamamı mezar yazıtıdır. Ancak mezar tipleri hakkında kesin bilgiye sahip değiliz. Eserlerimiz arasında 4, 6, 7, 8, 9, 10 katalog numaralı eserlerimize baktığımızda mezar sahiplerinin armatör olduğunu görebilmekteyiz. Kataloğumuzda bulunan 10 numaralı yazıtta ise mezar sahibinin deniz tayfasından olduğunu görmekteyiz.

Bir diğer eserimiz (Kat. 6) Yunanistan Theselya'da bulunan mezar yazıtıdır. Yazıtta Pollion oğlu Nikomedeia'lı armatör Hieron'nun 22 yaşında öldüğü yazmaktadır.

7 numaralı kataloğumuzda yer alan yazıtta Nikomedeia'lı bir Armatör olan Asklepiodotos'un oğlu Eutykhes anısına bir mezar yaptırdığı anlaşılmaktadır. Eser Ephesos'da bulunmaktadır.

8 katalog numaralı eserimizde ise 17 yaşında genç bir armatörden bahsedilmektedir. İtalya, Magna Graecia'da bulunan yazıtta, "17 yaşında ölen, Theomnestos oğlu Nikomedeia'lı armatör Timokrates (burada yatıyor). Hoşçakalınız!" yazmaktadır.

9 katalog numaralı eserimizin Peloponnesos, Lakonia'da bulunmuş olmasına karşın yazıttan ölen armatörün Nikomedeia'lı olduğunu ve Kyzikos'ta yaşadığındığını öğrenmekteyiz. Bir kısmı eksik olan yazıtta, "23 yaşında ölen, Khrestos oğlu, Kyzikos'ta ikamet eden Nikomedeia'lı armatör Diokles (burada yatıyor). Boule'nin kararıyla …" yazmaktadır.

10 katalog numaralı eserimiz ise Portekiz, Hispania-Lusitania'da bulunmaktadır. Eksik olan yazıtta "Tayfalar ile gezginler arasında, Nikomedeia'lı Volusius Syntrophos ..." yazmaktadır.

Eserlerimizin, Kocaeli Kalpe (Kat. 4), İzmir Efes (Kat.7), İtalya, Magna Graecia (Kat. 8), Yunanistan (Kat 6), Peloponnesos Lakonia (Kat. 9) ve Portekiz, Hispania, Lusitania (Kat. 10) bölgelerinde bulunmuşlardır. Bu yazıtların bulundukları bölgelere bakılarak Nikomdeia'nın deniz ticaretindeki yayılımının tüm Akdeniz havzasına dağıldığını görebilmekteyiz.

4.1.2. Mitolojik Figürlü Kabartma

4.1.2.1. Mimari Parçalar

Bir diğer taş eserimiz üçgen bir mimari parçadır (Kat No. 11; Res. 6, 6a). Eser tek parça bloktan oluşmaktadır. Dik üçgen biçimli mimari parçanın üst sivri noktası kırıktır. Eser yüksek kabartma tekniği ile bezenmiştir. Üçgen, sağ taraftan sola doğru yükselmektedir. Eserin sol kısmı tabana 90 derecelik bir açı ile birleşmekte sağ tarafı ise yine 90 derecelik bir açı ile tabandan 0.56 m kadar yükselerek üçgeni oluşturan çapraz bölümle birleşmektedir. Eserin bir yüksek sunak yapısının yanal duvarı olduğu

düşünülmektedir. İki sıra çerçeve ile sahne vurgulanmıştır. Ana sahnede Triton üzerinde Nereid betimi bulunmaktadır. Triton'un gövdesi sola doğru uzanmış şekilde cepheden betimlenmiştir. Yüzü profilden sol tarafa dönük, başı hafif yukarı kalkıktır. Saçları ensesine doğru düşmekte, gözleri ağzı burnu belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Sağ kolunu yukarı doğru kaldırmış sağ elinde tuttuğu deniz kabuğunu ağzına götürmüş çalar şekilde betimlenmiştir. Gövdesi ile balık kuyruğunun birleştiği alan kumaş kıvrımları ile işlenmiştir. Gövdesinin yanına dayadığı sol elinde ise bir dümen küreği tutmaktadır. Helezonik bir kıvrım yapmış olan kuyruğunun üzerinde vücudu Triton'un kuyruğuna, sol tarafa doğru, başı ise Tritonun baktığı yöne sağ tarafa doğru profilden betimlenmiş bir Nereid bulunmaktadır. Nereid üzeri çıplak olarak betimlenmiştir. Belden aşağısını kapatan kumaş kıvrımları ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Sol kolu ile Triton'un kuyruğundan destek alırken sağ kolunu yukarı doğru kıvırmış, kumaş kıvrımlarını kavramaktadır. Triton'un gövdesinin hemen altında kuyruğu yukarıda helezonik bir kıvrım yapmış, başı köşeden sağ tarafa doğru uzanmış bir deniz yaratığı bulunmaktadır. Başının üzerinde kulakları, kuyruğu ile başının birleştiği, alanda ise kanatları göze çarpmaktadır. Yaratığın ağız kısmı kırılmıştır. Kabartmanın arka kısmında bir yunus betimi bulunmaktadır. Sol cepheden betimlenen yunusun baş kısmı ve kuyruk kısmı tahrip olmuştur.

Eserin benzerleri ile karşılaştırdığımızda, Kocaeli Arkeoloji Müzesinde bulunan bir pişmiş toprak kapak (Örnek 11b; Res. 6c) üzerinde sahnenin bu kısmı ile benzerlik gösteren bir Triton kabartması bulunmaktadır. Yarım daire şeklinde olan bu kapağın yassı yüzeyinde Triton üzerinde betimlenmiş bir Nereid betimi görülmektedir. Mimari parça üzerindeki betimden farklı olarak Triton'un başı sağ cepheden betimlenmiş arkaya doğru bakmaktadır. Sağ elinde diğer eserin aksine dümen küreği tutmaktadır. Sol kolunu ise dirsekten bükük vaziyette kuyruğuna oturan Nereid'e doğru uzanmıştır. Nereid'in başı Triton başının betimlendiği şekilde sağ cepheden ve arkaya bakar vaziyette betimlenmiştir. Sağ kolu dirsekten bükülmüş, sağ eli sağ bacağının üzerinde olarak betimlenmiştir. Sol kolu ise Triton'nun kuyruğuna doğru uzanmış şekilde betimlenmiştir. Sağ bacağı dizden bükülmüş geriye doğru betimlenmiş, sağ bacağı ise dizden hafif bükülmüş ve öne doğru uzatılmış vaziyettedir. Tritonun kuyruğunda diğer örnekte olduğu

gibi helezonik kıvrım görülmemektedir. Triton'un gövdesinin hemen altında kuyruğu yukarıda helezonik bir kıvrım yapmış, başı köşeden sağ tarafa doğru uzanmış bir deniz yaratığı bulunmaktadır. Başının üzerinde kulakları, kuyruğu ile başının birleştiği, alanda ise kanatları göze çarpmaktadır. Yaratığın ağız kısmı kırılmıştır. Kabartmanın arka kısmında bir yunus betimi bulunmaktadır. Sol cepheden betimlenen yunusun baş kısmı ve kuyruk kısmı tahrip olmuştur.

Bir diğer benzer örnek Hırvatistan'dan Istra Müzesi'nden sunak üzerinde bulunan bir kabartmadır (Örnek 11a; Res. 6b).[5] Sunak üzerinde Triton tek başına betimlenmiştir. Nikomedeia örneğimizde olduğu gibi gövdesi cepheden yüzü ise sol tarafa dönük, başı yukarıya doğru betimlenmiştir. Yine sağ elinde tuttuğu deniz kabuğunu üfler vaziyette ve sol kolunun altında dümen küreği tutar şekilde betimlenmiştir. Kuyruğu helezonik bir kıvrımla yukarı doğru uzanmaktadır. Eserimizden farklı olarak kuyruk ile gövde birleşiminin olduğu noktada ön tarafa doğru iki at bacağı göze çarpmaktadır. Tritonun kuyruğunun hemen altında bulunan önündeki küçük balığı yemek üzere betimlenmiş yunus betimi eserimizde bulunan deniz canavarı sahnesi ile benzerlik gösterdiğini düşündürmektedir. Kuyruğun hemen altından kırılan bölümün tıpkı Istra örneğindeki yunus betiminde olduğu gibi yunus olabileceği, üstelik bu yunusun deniz canavarını yemek üzere betimlenmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Ancak çok tahrip olduğu için kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bir sonraki örneğimiz ise Didim Apollon tapınağında Sütun kaidesini çevreleyen dikdörtgen kabartmalardan biridir (Örnek 11c; Res. 6d). Bu kabartmada yine Triton'un kuyruğuna binmiş bir Nereid betimi bulunmaktadır. Vücudu sola uzanmış şekilde cepheden betimlenen Triton'un başı soldan, sol elinde tuttuğu deniz kabuğuna bakar vaziyette betimlenmiştir. Sağ kolunu dirsekten bükerek Nereid'in elbisesinin rüzgârda uçuşan ucundan tutmaktadır. Kuyruğunda oturan Nereid'in bedeni sağ cepheden betimlenmiş yüzü ise sol cephden Triton'a dönmüş şekilde betimlenmiştir. Sağ bacağı dizinden bükülerek Triton'nun kuyruğunun arasına sıkıştırılmıştır. Sol bacağını ise yine dizden ama bu sefer hafifçe bükerek ileriye doğru

[5] http://www.ami-pula.hr/en/prozor-u-proslost/the-stone-dolphin-from-the-roman-port-of-pola-protector-of-mariners-and-guide-to-the-afterlife/ (Erişim tarihi 10.03.2022)

uzatır vaziyette betimlenmiştir. Sağ kolunu Triton'nun koluna dolayarak Elleri ile Triton'a tutunmaktadır. Sol kolu ile ise giysisinin uçuşan kısmını tutmaktadır. Anlatılan öykü bakımından diğer iki örnekle de benzeşmektedir.

Bir diğer taş eserimiz bir rölyef parçasıdır (Kat. 12). İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 5344 envanter numaralı bu eser (Res. 7, 7a, 7g, 7ı) Çukurbağ kazılarında gün yüzüne çıkarılan renkli rölyeflerin bir parçasıdır. Yapılan pigment analizleri sonucunda Çukurbağ'da bulunan eserlerle eşleştiği görülmektedir (Ağtürk, 2017: s. 346). Rölyef blok parçası dikdörtgen bir biçimde işlenmiştir. Prekonnesos mermerinden üretilen blok yüksek kabartma tekniği uygulanarak yapılmıştır. Eserin sol köşesinde deniz tanrısı Neptunus, ortada bir erkek figür ve sağ alta uzanmış bir şekilde nehir tanrısı betimi bulunmaktadır. Tanrı Neptunus figürünün başı sol profilden, vücudu cepheden betimlenmiştir. Ensesine doğru uzanan gür saçları ve uzun sakalları yüzünü çerçevelemiştir. Yüzünde sağ göz ve burnun bulunduğu bölüm kırılmıştır. Sol kolunu örttüğü mantosu ile beline kadar bedenini ve sağ kolunu açık bırakacak şekilde betimlenmiştir. Üst bedeninde bulunan kaslar ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Sol kolu omuzdan itibaren kırık ve eksiktir. Sol bacağını bir yükselti üzerine koymuş, sağ bacağını düz bir şekilde zemine basmıştır. Mantosu ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Kumaş kıvrımları sağ omzunu açık bırakarak sol kolunda toplanmıştır. Sol kolun dirsekten biraz aşağısı kırılmış ve eksiktir. Bu betime örnek olarak Tanrı figürünün hemen yanında bulunan erkek figürü sol profilden betimlenmiştir. Ensesine doğru uzayan kıvırcık saçları vardır ve sakalsızdır. Burnu kırılmıştır. Başının üzerinde kırık olduğu için tam olarak anlaşılamayan bir başlık bulunmaktadır. Bu başlığın kafasının üstünde sol tarafında bir kanat betimi seçilebilmektedir. Bu kanat sayesinde figürümüzün Hermes figürü olduğu anlaşılmaktadır. Sağ kolunu rölyefin soluna ileriye doğru uzatmıştır. Sağ eli bileğinden kırık ve eksiktir. Buna karşın rölyef duvarında kırılmış el izi görülebilmektedir. Üzerinde yalnızca omuzlarından dökülerek sağ kolunu örten bir pelerin bulunmaktadır. Bunun dışında çıplaktır. Üst bedeninde bulunan kaslar ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Sol bacağı ileri doğru atılmış sağ bacağı ise hafif dizden kıvrılmış ve geride, ayakucu yerde ve topuğu havada betimlenmiştir. Sol kolunu geriye doğru uzatarak pelerini havalandırmış şekilde betimlenmiştir. Figürün hemen alt tarafında Nehir Tanrısı betimi bulunmaktadır. Tanrı

figürünün vücudu cepheden yüzü sol profilden yere uzanmış şekilde betimlenmiştir. Ensesine doğru uzayan kıvırcık saçları ve uzun kıvırcık sakalları yüzünü çerçevelemektedir. Burnu diğer figürlerde olduğu gibi kırıktır. Başından sol omzuna doğru dökülen bir kumaş parçası saçlarının bir kısmını gizlemektedir. Tanrı figürü sağ kolunu içinden suların aktığı bir *amphora*nın(?) üzerine koymuştur. *Amphora*nın ağzı sol tarafa doğru dönüktür. Sol kolunu beline doğru uzatan figür sol elinde ince uzun açık yapraklı bir bitki tutmaktadır. Figürün üst bedeni çıplak belinden aşağısı bir kumaş parçası ile kapatılmıştır. Kumaş kıvrımları ortada bulunan erkek figürün adım aralığına kadar uzanmaktadır. Ayakları ve bacakları betimlenmemiştir.

Tarafımızca bu rölyef parçasına benzer örnek olarak aynı şekilde üç tanrılı bir betim örneği bulunamamıştır. Bu sebeple bu üç figürün karşılaştırmaları ayrı ayrı yapılmıştır. Öncelikle nehir tanrısı figürünü inceleyeceğiz;

Nehir tanrısı

Nehir Tanrısı figürümüze örnek olarak İzmir (Örnek 12e; Res. 7f), İstanbul (Örnek 12b; Res. 7c), Miletos (Örnek 12a; Res. 7b), Burdur (Örnek 12c; Res. 7d) ve Adana Arkeoloji Müzeleri'nde (Örnek 12d; Res. 7d) bulunan heykeller gösterilebilir. Başı kırık olan Burdur ve Adana Arkeoloji müzelerindeki heykeller haricinde nehir tanrısının, rölyef eserimizde olduğu gibi gür saçlı ve sakallı olarak betimlendiğini görebilmekteyiz.

Eserimizin aksine tüm örneklerde nehir tanrıları sol taraflarına doğru uzanmış şekilde betimlenmişlerdir. Aynı zamanda tüm örneklerimizde figürün yaslandığı *amphora*nın ağzı karşıya bakarken Nikomedeia kentinde bulunan eserimizde sol tarafa bakmaktadır.

Tanrı Hermes

Bir sonraki figürümüz Hermes'e, Albertinum Müzesi'nde bulunan mermer bir kuyu üzerindeki kabartma (Örnek 12f; Res. 7h) örnek gösterilebilir. Bu eserde Hermes

kucağında bebek Dionysos'u taşırken betimlenmiştir. İki eser arasında öyküsel farklılık olsa da betimlemede benzerlikler bulunmaktadır. İki örnekte de Eser ayakta karşıya doğru adım atar şekilde betimlenmiştir. Nikomedeia eserimiz sol profilden ve sol bacak önde olacak şekilde betimlenirken Albertinum Müzesi'nde bulunan eser sağ profilden sol bacağı önde sağ bacağı geride adım atar şekilde betimlenmiştir. Yine Nikomedeia kentinde bulunan eserimizde figür sağ kolunu ileriye doğru uzatırken sol kolundan aşağı dökülen ile pelerinini tutmaktadır. Albertinum Müzesi eserinde ise pelerin figürün sağ omuzunu açık bırakacak şekilde sırtından aşağıya doğru dökülmektedir. Eserlerin betimlenme şekillerindeki farklılıklar işlendikleri öykü ve dönemden kaynaklanmaktadır.

Tanrı Poseidon

Üçüncü figürümüze ise İzmir Tarih ve Sanat Müzesi'nde bulunan bir kabartma (Kat. 12; Res. 7ı) örnek gösterilebilir. Bu örnekte tanrı Poseidon bir taht üzerinde oturarak betimlenmiştir. (Aybek, 2009: s. 124) Sol omuzundan dökülen *himation* sağ omzunu ve vücudunun üst kısmını açıkta bırakacak şekilde betimlenmiştir. Sol kolunu havaya doğru kaldırmış, gür saçlı ve sakallı olarak betimlenmiştir. Bu özellikleri ile Nikomedeia kentinde bulunan eserimizle benzerlik göstermektedir.

4.2. SİKKELER

Tezimizde incelediğimiz eserlerin 40 tanesini sikkeler oluşturmaktadır. Bu sikkelerin 11 tanesi (Kat. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23) yelkenli gemi betimi, 4 tanesini (Kat. 24, 25, 26, 27, 28) tapınak ve savaş gemisi betimi, 4 tanesi (Kat. 29, 30, 31, 32) yelkensiz savaş gemisi betimi, ikisi (Kat. 36, 37) pruva üzerinde yılan betimi, ikisi (Kat. No. 33, 34) pruva üzerinde kalkan betimi ve biri (Kat. 35) pruva üzerinde kalkan ve yılan betimi olmak üzere 5 tanesi pruva betimi, 1 tanesi (Kat. No. 38) tekne tamiri betimi, 3 tanesi (Kat. 39, 40, 41) ikili ton balığı betimi, 4 tanesi (Kat. 42, 43, 44, 45) karides betimi, bir tanesi (Kat. 46) yunus betimi, 3 tanesi (Kat. 47, 48, 49) yunus üzerine binmiş eros betimi, 2 tanesi (Kat. 50, 51) Hippokampos betimi ve bir tanesi de (Kat. 52) bir elinde *patera* bir elinde gemi tutan bir tanrıça betiminden oluşmaktadır.

Tezimizde bulunan sikkelerin tamamı Roma imparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Nikomedeia kentinde İmparator Cladius (MS 41-54), İmparator Vespasianus (MS 69-79), İmparator Domitianus (MS 81-96), İmparator Antoninus Pius (MS 138-161), İmparator Marcus Aurelius (MS 161-180), İmparator Marcus Aurelius'un karısı Faustina II , İmparator Commodus(MS 180-192), İmparator Elagabalus(MS 218-222), İmparator Maximinius (MS 235-238), İmparator Gordianus III (MS 238-244) ve İmparator Philippus I (MS 244-249) adlarına gemi, tapınak, denizel canlılar ve denizel mitolojik figürlü sikkeler basılmıştır. Kataloğumuzda İmparator Cladius adına pruva ve yunus betimli 2 sikke (Kat 33, 46) bulunmaktadır. Pruva üzerinde kalkan ve yılan betimli 1 sikke (Kat. 35) İmparator Vespasianus adına, pruva üzerinde kalkan betimli 2 sikke (Kat. 36, 37) ise İmparator Domitianus adına basılmıştır. Kataloğumuzda bulunan 6 sikke (Kat. 13, 14, 22, 29, 47, 51) İmparator Antoninus Pius adına basılmıştır. Bu sikkeler yelkenli ve yelkensiz gemi betimli, yunus üzerinde Eros betimli ve hippokampos betimli sikkelerdir. Kataloğumuzda İmparator Marcus Aurelius adına 13 sikke (Kat. 17, 21, 30, 34, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50) bulunduğunu görmekteyiz. Bu sikkeler yelkenli gemi betimi,

yelkensiz gemi betimi, pruva ve kalkan betimi, ton balığı betimi, karides betimi, yunus üzerinde Eros betimi ve hippokampos betimli sikkelerden oluşmaktadır. Yelkenli gemi betimli bir sikke (Kat. 19) ise Faustina II adına basılmıştır. Kataloğumuzda bulunan 6 sikke de (Kat. 20, 25, 26, 27, 31, 38) İmparator Commodus adına basılmıştır. Bu sikkeler yelkenli ve yelkensiz gemi betimi, tapınak betimi ve tekne tamiri betimli sikkelerdir. Yine İmparator Elagabalus adına basılmış tapınak betimli 1 sikke (Kat. 28) kataloğumuzda yer almaktadır. İmparator Maximinus adına yelkenli ve yelkensiz gemi betimli olmak üzere 4 sikke (Kat. 15, 18, 23, 24) bulunmaktadır. İmparator Gordianus III adına yelkensiz gemi ve elinde tekne modeli ile betimlenmiş tanrıça olmak üzere 2 (Kat. 32, 52), İmparator Philippus I adına yelkenli gemi betimli 1 adet sikke (Kat. 16) bulunmaktadır. 1 adet ton balığı betimli sikkenin (Kat. 39) ise dönemi tanımlanamamıştır. (Tablo 3)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. DEĞERLENDİRME

Tezimizde, Nikomedeia kentinin denizcilik kültürünü yansıtan toplam 52 adet arkeolojik eserin kataloglandırılması yapılmıştır. Bu eserlerin 12 tanesini taş eserler, geri kalan 40 tanesini ise sikkeler oluşturmaktadır (Tablo 1). Kataloğumuzda bulunan taş eserler Ölü Gömme ve Mitolojik Figürlü Kabartma başlıkları altında iki farklı kategoride incelenmiştir. Ölü gömme bölümünde incelediğimiz eserler mezar stelleri, lahitler ve yazıtlar olarak üç alt grupta çalışılmıştır.

5.1. TAŞ ESERLER

5.1.1. Ölü Gömme

Taş eserlerimiz arasında üç tane mezar stelimiz vardır. 1 ve 3 katalog numaralı mezar stelleri üçgen alınlık ile birlikte üç bölümden iki ana sahneden oluşmaktadır. 2 katalog numaralı eser ise tek sahnelidir. Bu mezar stellerimizin üçünün de ortak özelliği bir tabla gibi dikey dikdörtgen şekildedirler. Şekilsel ortak özelliklerinin bir diğeri ise üçgen alınlıklı olmalarıdır. Üç stelin de üçgen alınlığın her iki yanında akroteri ifade eden çıkıntıları vardır. Ne var ki her bir üçgen alınlığın işlenişi ve kompozisyon ögeleri birbirinden farklıdır. 1 katalog numaralı birinci stelde alınlık derin oyma ile işlenmiştir. Akroterler derin çizgisel kıvrımlara sahiptir. Üçgen alınlığın ortasında derin kabartma ile belirginleştirilmiş kalkan betimi bulunmaktadır. 2 katalog numaralı ikinci stelde üçgen alınlık ve akroterler yalın ve sığ kabartma işlenmiştir ve herhangi bir bezeme ögesi taşımamaktadırlar. 3katalog numaralı mezar stelinde ise üçgen alınlık hiç kabartmasız ve şematik ifade edilmiştir. Mezar stellerinin üçü de tekne betimi taşımaktadırlar. Üç mezar steli de bir armatür veya denizciye aittir.

Stellerin ana cephelerinden 1 katalog numaralı stelde derin oyma tekniği kullanılarak üç boyutlu bir iç mekân tasarımı oluşturulmuştur. 2 katalog numaralı ikinci stelin cephesi ise daha sığ bir oyma tekniğiyle işlenmiş ve bir dış mekan, dalgalar üstünde bir teknenin olduğu deniz peyzajı yaratılmıştır. 3 katalog numaralı üçüncü stelde hem bir iç mekan hem de bir dış mekan oluşturulmuştur. İç mekan birinci stele göre daha sığ bir oyma tekniğiyle işlenirken ikinci stele göre daha derin bir oyma tekniğiyle işlenmiştir.

1 ve 3 katalog numaralı stellerde betimlenen sahneler figürlü olup 2 katalog numaralı stelde hiç figür bulunmamaktadır. Katalog 1'de tek figür bulunurken katalog 3'te melekler ile birlikte 7 figür betimlidir. Figürlü sahnelerin her ikisinde de ortak özellik olarak kline betimi bulunmaktadır.

Üç stelimizde tekne betimi olmakla birlikte teknelerin betimlenişi birbirinden farklıdır. 1 katalog numaralı stelde hareketsiz ve yelkensiz bir ticaret gemisi betimi bulunmaktadır. 2 katalog numaralı stelde gemi, yelkenleri açılmış dümen küreği ve yatay olarak belirtilen dalga motifleri ile hareket halinde betimlenmiştir. 3 katalog numaralı stelde ise bir teknenin pruvasından denize doğru uzanmış bir insan figürü betimlenmiştir. Aynı zamanda 1 ve 2 katalog numaralı stellerden farklı olarak 3 katalog numaralı eserdeki geminin tamamı değil yalnızca pruva bölümü betimlenmiştir.

Mezar stellerinin şekilleri, kompozisyonları ve işlenen kompozisyon ögeleri açısından belirtilen ortak ve farklı özelliklerinin yanı sıra 1 ve 2 katalog numaralı eserler yazıtlı olup 3 katalog numaralı stelde yazıt bulunmamaktadır.

1 ve 2 katalog numaralı mezar stelleri MS II. yüzyıla tarihlendirilirken 3 katalog numaralı mezar stelimiz MS III. ve MS IV. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Görüldüğü üzere mezar stellerinde işlenen konular benzer olsa da kompozisyon ve teknik olarak üç mezar stelimiz de birbirinden oldukça farklıdır.

4 ve 5 katalog numaralı eserlerimiz taş eserlerin lahitler bölümünde değerlendirilmektedir. 4 katalog numaralı eser bir lahtin yanal yüzünün yalnızca yazıtlı

bir parçası olduğundan bütününün şekline ilişkin bir bilgimiz bulunmamaktadır. 5 katalog numaralı eserimiz ise bir lahit kapağı olup Bithynia tipi beşik çatılıdır; üçgen alınlık ve köşelerde akroter çıkıntıları bulunmaktadır. 5 katalog numaralı eser çalışma malzemelerimiz arasında biriciktir; Eserin tekne betimi açısından ortak özellik gösterdiği benzer örneği Olympos Limanı lahtidir. İki lahit arasındaki fark eserimizdeki tekne betimi lahit kapağının kısa kenarında iken Olympos lahtinin sandukasının yanal yüzeyindedir. Bununla beraber her iki lahit üzerindeki tekne betimlemesinde tekne şekli ve boyutu benzerdir. Bu iki tekne betimi arasındaki fark Nikomedeia lahdinin üzerinde tekne kazıma tekniği ile görselleştirilmiş, Olympos lahdinde ise kabartma tekniğinde görselleştirilmiştir. Katalog 4 ve 5 numaralı eserler Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

6, 7, 8, 9 ve 10 katalog numaralı eserlerimizi yazıtlar oluşturmaktadır. Yazıtların tamamı ölümle ilgilidir. Yazıtlar Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Efes'te (Kat.7), Yunanistan'da (Kat. 6, 9) ve İtalya'da (Kat. 8) bulunan yazıtlar Nikomedeia'lı armatörlerin mezarlarına ve Portekiz'de (Kat. 10) bulunan bir yazıt ise gemi tayfasından bir denizciye aittir. Yazıtların buluntu yerlerinden Nikomedeia'lı denizcilerinin bütün bir Akdeniz havzasına yayılmış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte İmparator Diocletianus'un Tavan Fiyatlar Fermanı'nda yer alan deniz ticaretinde taşınacak yükün götürüleceği bölgeye göre uygun görülen fiyatlandırmalar listesinde Nikomedeia kentinin ismine sık rastlanılmaktadır. Bu liste üzerinden Nikomedeia limanından hareket eden ticaret gemilerinin Roma, Ephesos, Thessalonika, Akhaia, Salona, Pamphylia, Kartaca ve Aleksandreia gibi kentlerle ticaret yaptığı anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda Nikomedeia kenti deniz ticaretinin tüm Akdeniz havzasında rol oynadığı söylenebilmektedir.

5.1.2. Mitolojik Figürlü Eserler

Ölü gömme ile ilişkilendirilmemiş iki adet (Kat. 11,12) mermerden taş eserimizin biri yüksek sunak yapısının yanal ögesi, bir diğeri ise friz parçasıdır. Her iki eserin ortak özelliği yüksek kabartmalı ve zengin figürlü olmalarıdır. Her iki kabartmada da mitolojik

ve figürlü sahne betimlenmiştir. 11 katalog numaralı eserin her iki yanal yüzde de kabartma bulunurken 12 katalog numaralı eserde tek bir yanal yüzde kabartma vardır. Her iki kabartma işleniş tekniği açısından farklı özellikler göstermektedirler; 11 katalog numaralı eser 12 katalog numaralı esere göre daha sığ kabartma tekniği ile işlenmiştir. 11 katalog numaralı eser de bulunan Triton ile 12 katalog numaralı eserdeki tanrı Poseidon ve nehir tanrılarının gövdeleri cepheden yüzleri sola dönük ve profilden betimlenmişlerdir. Bunların yanı sıra 12 katalog numaralı eserde tanrı Hermes figürü tümden sola dönük şekilde ve yüzü de profilden betimlenmiştir. 12 katalog numaralı eserde figürlerin boyutları insan boyutlarına yakın, vücut hatları ise belirgin şekilde gösterilirken 11 katalog numaralı eserde bulunan figürlerin boyutları daha küçük, ancak beden ögeleri birbirleri ile doğru orantılıdır. Gövde kasları hacimli şekilde betimlenmiştir. Kompozisyon ögeleri açısından her iki eserde de hareket betimlenmiştir. 11 katalog numaralı eser Hellenistik Dönem'e tarihlendirilirken 12 katalog numaralı eser Roma Dönemi'ne MS III. yüzyıl sonuna tarihlendirilmektedir.

5.2. SİKKELER

Kataloğumuzun %75'lik bölümünü oluşturan sikkelerin tamamı Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Sikkelerin 39'u bronz, 1'i pirinçtir (Kat. 36). İşlendikleri konulara göre ayrılan sikkelerin çoğunu gemi betimli sikkeler oluşturmaktadır. Kataloğumuzda incelediğimiz sikkeler arasında en çok sikke Marcus Aurelius adına basılmıştır.

Sikkeler üzerinde betimlenen gemiler ticaret ve savaş gemilerinden oluşmaktadır (Kat.13-38). Savaş gemisi betimli sikkeler arasında, yalnızca pruvası betimlenmiş gemiler de bulunmaktadır (Kat. 33-37). Bu pruvaların üzerinde bulunan kalkandan savaş gemilerine ait oldukları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda pruva üzerinde kalkanla birlikte yılan betimleri de bulunmaktadır (Kat. 35, 36, 37). Denizcilerin, gemilerin pruva bölümlerinin betimlenmesinin gemilerini kutsayacağını ve bu sayede gemilerinin korunacağına dair bir inançları vardır (Brody, 2008: 2).

Sikkeler arasında 5 adet *neokoros* sikkesi bulunmaktadır. Bu sikkelerden biri İmparator Maximinus (Kat. 24) üçü İmparator Commodus (Kat. 25, 26, 27) biri de İmparator Elagabalus (Kat. 28) adına basılmıştır. Nikomedeia kentinin ikinci kez neokorosluk almasının ardından basılan sikkelerin arka yüzünde, arkada iki tapınak ve önünde içinde kürekçileri ile bir savaş gemisi betimi bulunmaktadır ve NIKOMHΔƐΩN ΔIC NƐΩKORΩN yazısı okunmaktadır. Bu sikkeler İmparator Commodus (Kat. 25, 26, 27) ve İmparator Maximinus (Kat. 23) adına basılmışlardır. 28 katalog numaralı sikkenin yalnızca arka yüzünün çizimi bulunmaktadır. İmparator Elagabalus'un Nikomedeia kentini üçüncü kez *neokoros* olarak seçmesi ile basılan sikkenin arka yüzünde, arka planda üç adet tapınak betimi önde ise içinde kürekçileri ile savaş gemisi betimi bulunmaktadır. Bu sikkelerde tapınak betimi ile gemi betimlerinin de bulunması, tapınakların denize olan konumunu göstermesinin yanı sıra Roma yönetiminin deniz gücünü ve kentin denizle olan ilişkisini de göstermektedir.

38 katalog numaralı sikke üzerinde oturur vaziyette elinde çekiçle tekne tamiri yapan bir marangoz betimi bulunmaktadır. Zengin ormanlara sahip Nikomedeia kenti, gemi yapımı için gerekli hammaddeye fazlasıyla sahipti. Antik kaynaklarda kentte tersane olduğuna dair bilgiler bulunsa da bölgede kazılar yapılamadığından tersaneye ait somut kanıt bulunamamıştır. 38 katalog numaralı bu sikke kentte bulunan tersanenin ispatı niteliğindedir. Bu tersanelerin yanı sıra denize açılan gemilerde geminin bakımlarının yapılması ve onarılması için marangoz bulunuyordu.

Kataloğumuzda deniz canlılarının betimlendiği toplamda 8 adet sikke bulunmaktadır. Bu sikkelerin 3 tanesi (Kat. 39, 40, 41) ton balığı betimli, 4 tanesi (Kat. 42, 43, 44, 45) karides betimli ve 1 tanesi de (Kat. 46) yunus betimlidir. Nikomedeia kentinin denizel çeşitliliğini gösteren bu sikkeler aynı zamanda kentte yapılan balık avını ve balık ticaretini göstermektedir. Balıklar, salamura ya da özel balık sosları yapılarak uzun süre bozulmadan kalabilecek hale getirildikten sonra satılırdı. Roma Dönemi'nde balık soslarının yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Derin körfezin getirdiği balık çeşitliliği avantajı Nikomedeia kenti halkı için önemli bir geçim ve beslenme kaynağı olmuş olmalıdır.

Son olarak sikkelerimizin 6 tanesi denizel figürlü sikkelerdir. Bu sikkeler üzerinde betimlenen Hippokampos (Kat. 50, 51) ve yunus üzerinde betimlenmiş Eroslar (Kat. 47, 48, 49) Nikomedeia kentinin denizel inanç kültürünü yansıtmaktadırlar. Tanrıça betimli bir sikke (Kat. 52; Res. 47) yine bize kentin inanç kültürü hakkında bilgi vermektedir. Sikke üzerinde ortada ayakta bir tanrıça betimi bulunmaktadır. Tanrıça sol elinde bir gemi modeli sağ elinde ise patera tutmaktadır. Bu sikke, denizcilerin yolculuğa çıkmadan önce tanrı ve tanrıçalara yaptıkları libasyon törenleri ve tapınaklara bağışladıkları gemi modellerinin sikke üzerindeki kutsal betimlerinin en güzel örneklerindendir.

Tüm eserleri genel olarak değerlendirdiğimizde elimizde Nikomedeia kentinin denizcilik kültürüne dair ciddi verilerin olduğunu söyleyebilmekteyiz. Çalışmamız sonucunda Nikomedeia kentinin büyük ve işlek bir liman yapısına sahip olduğunu ve Nikomedeia limanının Roma dünyasında oldukça önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Liman, kenti besleyen ana damarlardan biri olurken denizcilik kültürü kent sakinlerinin tüm yaşamlarında etkisini göstermiştir. Nikomedeia kenti halkının ölümlerine, dini inançlarına, günlük ritüellerine dek yansıyan denizcilik kültürünü günlük kullanım eşyalarından sikkelere kadar birçok eser üzerinden görebilmekteyiz.

SONUÇ

Nikomedeia kentinde deniz ve denizcilik ile ilgili taş eser, sikke ve yazıtları değerlendirmeyi amaçladığımız bu çalışmada derleme ve inceleme açısından amacımıza ulaşmamıza karşın değerlendirmede eserlerin benzerlerini bulup karşılaştırma konusunda yeterli benzer örnek bulunamaması ve bir kısmının biricik olmasından dolayı dönemlerinin sanatı bağlamına oturtulamamışlardır.

Çalışmada toplam 52 adet arkeolojik eser kataloglandırılmıştır. Taş eserler ve sikkelerden oluşan bu eserler ağırlıklı olarak Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Taş eserlerimiz arasında ölü gömmeye ait 10 adet eser bulunmaktadır. Bu eserlerin 3 tanesi mezar steli, 2 tanesi lahit ile lahit kapağı ve 5 tanesi de yazıttan oluşmaktadır. Taş eserlerimizin 2 tanesi mimari parçalardır.

Mezar stelleri ve lahit kapağında gemi betimleri bulunmaktadır. Lahit kapağı Bithynia tipi beşik çatılı olup mezar stellerinin üçgen alınlıklarında Bithynia tipi lahite öykünme söz konusudur. Bu eserlerin üzerinde yer alan gemi betimleri Nikomedeia'lı denizcilerin denizcilik kültürünü ölümlerinden sonra dahi mezarları vesilesiyle yansıtmaya devam ettiklerini göstermektedir.

Tezimizde bulunan yazıtların tamamı mezar yazıtlarıdır. Kalpe kentinde bulunmuş bir lahit üzerindeki yazıttan Nikomedeia'lı armatör olan bir denizcinin hem denizcilik yaptığı hem de kent yaşamında meclis üyesi olarak bulunduğunu öğrenmekteyiz. Bu lahit, Nikomedeia kentinde denizcilik ve kent yaşamının ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir.

Mimari eserlerimiz arasında yer alan yüksek sunak yanal duvarı, üzerinde betimlenen Triton ve Nereid betimlerinden anlaşılacağı üzere Poseidon/Neptün'e adanmış

bir sunağın varlığını göstermektedir. Bu sunak, denizcilerin denize açılmadan önce ve karaya vardıklarında uyguladıkları ritüeller arasında yer alan Poseidon/Neptün'e adak sunma ritüelinin Nikomedeia kentinde de uygulandığını kanıtlar niteliktedir. Aynı zamanda pişmiş toprak bir kozmetik kabın yarım daire şeklindeki kapağının yan cephesinde bulunan Triton ve Nereid betimi Nikomedeia halkının denizel kültürü günlük yaşamlarında da ne kadar baskın ve yoğun yaşadığını göstermektedir.

Bir diğer mimari eserimiz olan frizin üzerinde nehir tanrısı, tanrı Poseidon/Neptün ve haberci tanrı Hermes betimleri bulunmaktadır. Çukurbağ kazı alanından çıkarılan bu eser İmparator Diocletianus'un saray yapısında bulunan kentin siyasi ve günlük yaşamının anlatıldığı frizler arasında yer almıştır. Roma İmparatorluğu'nun başkent sarayını süsleyen bu frizlerin arasında denizel tanrıların bulunması Nikomedeia yaşamında denizel kültürün anlam ve önemi göstermektedir.

Yunanistan, İtalya ve Portekiz'de bulunan Nikomedeia'lı armatör ve gemi tayfalarına ait olan yazıtlar Nikomedeia'lı denizcilerin Akdeniz havzasındaki bir çok liman ile ilişkili olduklarının göstergesidir. Bunun yanı sıra İmparator Diocletianus'un Tavan Fiyatlar Fermanı'nda Nikomedeia limanından yola çıkan ticaret gemilerinin Aleksandreia, Ephesos, Akhaia, Pamphilya, Fenike, Roma, Thessalonika ve Salona kentlerine gittikleri görülmektedir. Bu veriler, Nikomedeia kentinde deniz ticaretinin tüm Akdeniz havzasına yayıldığının kanıtıdır.

Arkeolojik kazılar yapılmadan Nikomedeia limanı hakkında kesin bilgi vermek çok zor olsa da antik kaynaklardan öğrendiğimiz kadarı ile liman yapıları arasında tersane olduğu bilinmektedir. Kataloğumuzda yer alan tekne tamiri betimli bir sikke tersane varlığını kanıtlar niteliktedir. Konu ile ilişkili çalışma yapan ikincil kaynaklar, kentte bir askeri donanmanın vardığından bahsetse de bu donanmaya ait herhangi bir kanıt yoktur. Donanma körfez bölgesinin bir iç deniz olması sebebi ile manevra kabiliyetini yitireceğinden bir savaş esnasında Nikomedeia limanının donanmanın üssü olarak kullanılması uygun değildir. Bunun yanı sıra Kyzikos kenti limanında bulunan donanma üssünün aktif savaş için kullanıldığına dair tarihi kayıtlar bulunmaktadır. Ne var ki Roma

donanmasının Nikomedeia limanında kışladığı da bilinmektedir. Zengin orman kaynaklarına sahip olan Nikomedeia kenti donanma gemilerinin bakımı ve tamiri için bir tersanesi de bulunmaktadır.

Kataloğumuzda bulunan 40 adet sikke tekne betimleri, deniz canlıları ve mitolojik denizel canlı betimleri içermektedir. Sikkelerde betimlenen ton balığı, karides ve yunus körfezde bulunan denizel canlılığı göstermesi bakımından oldukça önemlidir

Sikkelerin üzerinde ticaret gemileri, askeri gemiler ve pruva gibi geminin kutsanmış bölümlerinin ve hippokampos, yunus üzerine binmiş Eros ve elinde kadırga modeli tanrıça betimlerinin bulunması Nikomedeia halkının denizle ve denizel kültürle iç içeliği sikkelerinde ve para sisteminde bile görülmektedir.

Sonuç olarak, çalışmamız boyunca kataloglad ığımız, incelediğimiz ve değerlendirdiğimiz ilgili kaynak grubundan buluntular, Nikomedeia kentinin yoğun bir denizcilik kültürüne sahip olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Antik Kitaplar

Flavius Vegetius Renatus. (2019). Roma Savaş Sanatı. (Çev. S. Özgüler; K. A. Çetinalp). İstanbul: Kronik Yayınları.

Hesiodos. (2016). Theogonia-İşler ve Günler. (Çev. A. Erhat; S. Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Libanius. (1969-1977). Orationes, Orations. (Çev. A.F. Norman). Libanius: Selected Works, vols. I-II. Loeb, Cambridge MA.

Memnon. (2007). Herakleia Pontike Tarihi. (Çev. M. Aslan). İstanbul: Odin Yayıncılık.

Plinius. (2001). Genç Plinius'un Anadolu Mektupları 10. Kitap (Çev. Ç. Dürüşken-E. Özbayoğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Rodoslu Appolonios. (2018) Argonautica. (Çev. A. Çokona). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Strobon (2000). Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV. (Çev. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern Kitaplar

Anglim, Simon, Phyllis G. Jestice, Rob S. Rice vd (2007). Fighting Techniques of the Ancient World, 3000 BC-AD 500: Equipment, Combat Skills, and Tactics. New York: Thomas Dunne Books.

Arslan, Murat. (2007). Roma'nın Büyük Düşmanı Mithridates VI. Eupator. İstanbul: Odin Yayıncılık.

Artüz, M. Levent, Aral I. Okay, O. Bülent Artüz, vd. (2007). Bilimsel Açıdan Marmara Denizi (Scientfic Aspects of the Sea of Marmara). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Aybek, Serdar, Mehmet Tuna, Mahir Atıcı (2009). İzmir Tarih ve Sanat Müzesi Heykel Kataloğu. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Bosch, Clemens E. (1937). İzmit Şehrinin Muhtasar Tarihi. (O. N. Arıdağ Çev.). İstanbul: Devlet Basımevi.

Bunson, Matthew (1995). A Dictionary of the Roman Empire. New York: Oxford University Press.

Butcher, Kevin (2003). Roman Syria and the Near East. Londra: The British Museum Company Ltd.

Casson, Lionel (2002). Antik Dönemde Denizcilik ve Gemiler. (G. Ergin, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.

Chrissanthos, Stefan G. (2008). Warfare in the Ancient World: From the Bronze Age to the Fall of the Rome. Londra: Praeger.

Cobb, Matthew A. (2018). Rome and the Indian Ocean Trade from Augustus to the Early Third Century CE. Leiden ve Boston: Brill.

De Souza, Philip (2002). Seafaring and Civilization: Maritime Perspectives on World History. Londra: Profile Books.

Fıratlı, Nezih (1971). İzmit Rehberi. İstanbul.

Foss, Clive (2002) Anadolu'da Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II: Nikomedeia (Y. Ulugün Çev.) İzmit: İzmit Rotary Klubü Kültür Yayınları.

George, James L. (1999). History of Warships: From Ancient Times to the Twenty-First Century. Londra: Constable.

Gibbon, Edward (1932). The Decline and Fall of the Roman Empire, Volume I (A.D. 180-476). New York: The Modern Library.

Goldsworthy, Adrian K. (2007). The Complete Roman Army. Londra: Thames Hudson.

Goldsworthy, Adrian K. (2016). Pax Romana: War, Peace, and Conquest in the Roman World. New Halen: Yale University Press.

Grant, Michael (1978). History of Rome. New York: Charles Scribner's Sons.

Işık, Adem (2001). Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi. Ankara: TTK.

İplikçioğlu, Bülent (2007). Helen ve Roma Tarihinin Anahatları. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kretzschmer, Fritz (2010). Resimlerle Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik. (Z. Z. İlkgelen, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Landels, J. G. (2000). Eski Yunan ve Roma'da Mühendislik. (B. Bıçakçı, Çev.). Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu.

Marek, Chiristoper (2003) Pontus et Bithynia. Die römischen Provinzen im Norden Kleinasiens. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.

Mommsen, Theodor (1899). The Provinces of the Roman Empire: From Caesar to Diocletian. New York: Charles Scribner's Sons.

Murray, William M. (2012). The Age of Titans: The Rise and Fall of the Great Hellenistic Navies. Oxford: Oxford University Press.

Öztüre, Avni (1981). Nikomedia Yöresinde yeni Bulgularla İzmit Tarihi. İstanbul: Çeltül Matbaacılık Koll. Şti.

Patrich, Joseph (2011). Studies in the Archaeology and History of Caesarea Maritima: Caput Judaeae, Metropolis Palaestinae. Leiden, Boston: Brill.

Penrose, Jane (2020). Rome and Her Enemies An Empire Created and Destroyed by War, Weelingborough: Universty Park.

Pitassi, Michael P. (2012). The Roman Navy: Ships, Men & Warfare 350 BC-AD 475. Yorkshire: Seaforth Publishing.

Ruge, W. (1936). "Nikomedia" RE XXXIII, 468-491. (A. Ayvaz, Çev.).

Sestier, Jules M. (2017). Antik Çağda Korsanlık. (O. Adanır, Çev.). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Southern, Pat (2006). The Roman Army: A Social and Institutional History. California: ABC-CLIO, Inc.

Tekin, Oğuz (1994). Grek ve Roma Sikkeleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tekin, Oğuz (2010). Eskiçağ'da İstanbul'da Balık ve Balıkçılık. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Texier, Charles F. M. (2002). Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi Cilt I. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Ulugün, Yavuz (2009). Kocaeli ve Çevresi Denizcilik Tarihi. Kocaeli: İzmit Rotary

Young, Gary K. (2001). Rome's Eastern Trade: International Commerce and Imperial Policy 31 BC – AD 305. Londra, New York: Routledge.

Zeyrek, Turgut H. (2005). Nikomedeia (İÖ 264/263 – İS 358): Arkeolojik Açıdan Genel Bir Değerlendirme. İstanbul: Ege Yayınları.

2. <u>Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar</u>

Adak, M. (2017). "Weitere epigraphische Denkmäler im Museum von Adapazarı". Philia, 3, 49-68.

Ağtürk, T. Ş. (2017). "İmparatorluk Başkenti Nikomeia'nın Renkli İhtişamı: Çukurbağ Kurtarma Kazılarında Ortaya Çıkarılan Görkemli Roma Anıtı". Uluslararası

Gazi Süleymanpaşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları: 343-358.

Aslan, E. (2006). Mezar Stelleri Üzerinde Betimlenen Motiflere Göre Antik Çağ Gemileri. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aslan, E. (2010). "Antik Dönem Mezar Stelleri Üzerinde Betimlenen Simetrik Karinalı Ticaret Gemileri". Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (24): 61-78.

Aydın, S. (2013). Bithynia Bölgesi Lahitleri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bilir, A. (2006). Ostia Limanı. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Brody, A. J. (2008). "The Specialized Religions of Ancient Mediterranean Seafarers". Religion Compass, 2: 1-11.

Bursa, P. (2007). Antik Çağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstnabul.

Büyüközer, A. (2012). Knidos Limanları. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çalık Ross, A. (2019). "Karamürsel (Prainetos)'den Yeni Bir Yazıtlı Mezar Steli". Arkeoloji ve Sanat, 161, 1-8.

Çalık Ross, A., Füsun Tülek, Ali Bora (2005). "Nikomedia (İzmit) Depremleri ve Arkeoloji". Deprem Sempozyumu 2005. Kocaeli: 763-767.

Çibuk, K. (2019). Kocaeli Müzesi Amphora Koleksiyonu. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Doğancı, K. (2007). Roma Principatus Dönemi (MÖ 27-MS 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir İnceleme). Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dönmez, Y., Güngördü, M. (1985). "İzmit Körfezi Çevresinin İklim ve Bitki Örtüsü Özellikleri". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi, 1, 143-152.

Elliott, A. (2019). The Later Roman Naval Forces of the Northern Frontier (3rd – 5th Centuries CE). Yüksek Lisans Tezi. University of Melbourne, Faculty of Arts, Melbourne.

Fritsch, C. T. (1975). "The Early History of Caesarea". C. T. Fritsch (Ed.) içinde, The Joint Expedition to Caesarea Maritima – Volume I: Studies in the History of Caesarea Maritima Montana: Scholars Press: 9-22.

Güçlü, D. (2007). Antik Bithynia Bölgesinin Tarihsel İçerikli Yazıtlar Kataloğu ve Tarihçesi, Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Güney, H (2014). “Nikomedeia Kent Sikkelerinin Dolaşımı”. Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi, Bildiriler. Antalya: Suna ve İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü: 281-296.

Güney, H. (2013). “Antik Çağ’da Nikomedia (İzmit) Kenti’nin Jeopolitik Önemi”. 38. ICANAS Bildiri Özetleri Kitabı. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: 1467-1491.

Has, A. C. (2019). “Mysia Bölgesi Mezar Stelleri Üzerine İkonografik Değerlendirme”. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (62), 293-303.

İznik, E. (2011). “İmparator Diocletianus’un “Tavan (En Yüksek) Fiyatlar Fermanı” “Edictum de pretiis Rerum Venalium””. Tarih Araştırmaları Dergisi, 30, (49), 97-130.

Kılınç, Olcay. (2012). Adana Arkeoloji Müzesi’ndeki Roma Dönemi Heykelleri Kataloğu, Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Nemlioğlu Koca, Y. (2015). “Kocaeli Limanlarını Tarihsel Gelişimi ve Deniz Ticareti”. (Ed.) Haluk Selvi ve M. Bilal Çevik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Belediyesi: 821-847.

Oleson, J. P., Hohlfelder, R. L. (2011). “Ancient Harbors in the Mediterranean”. A. Catsambis, B. Ford, D. L. Hamilton (Ed.) içinde, Maritime Archaeology. Oxford: Oxford University Press: 809-833.

Öncü, Ö. E., Evcim, S. (2015) “Lykia’da Bir Liman Kenti: Olympos”. 2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Cilt 3. Bodrum: Bodrum Belediyesi: 94-110.

Özdin, Y. (2014). Kocaeli Merkezde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Rollo, W. (1934). “Ostia”. Greece & Rome, 4 (10): 40-53.

Sivan, D., Lambeck, K., Toueg, R., Raban, A., Porath, Y., Shirman, B. (2004). “Ancient Coastal Wells of Caesarea Maritima, Israel, an Indicator for Relative Sea Level Changes During the Last 2000 Years”. Earth and Planetary Science Letters, (222): 315-330.

Tekdemir, N. (2016). Roma Dönemi Nikomedia Sikkelerinde Tapınak Betimleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tülek, F. (2010). “Ebedi Kent, Prensler Kenti Nikomedeia”. Arkeoloji ve Sanat Dergisi, (135): 67-84.

Uzun, M. (2021). “İzmit Körfezi Kıyılarında İnsan Kaynaklı Jeomorfolojik Değişimler ve Süreçler”. Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi, (7): 61-81.

Wheeler, E. L. (2012). “Roman Fleets In The Black Sea: Mysteries Of The "Classis Pontica"”. Acta Classica, (55): 119-154.

Yalçınlar, İ. (1949). “İstanbul Civarı ve Kocaeli Yarımadasının Jeomorfolojisi Hakkında Notlar”. Türkiye Jeoloji Bülteni, 2 (1): 134-143.

Yücedağ, Z. (2018). Nikomedia Lahitleri. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

3. Elektronik Kaynaklar

Foreign Trade Ltd. (t.y.). Denizcilik Terimleri Sözlüğü. https://www.ftradeprof.com/wp-content/uploads/2019/10/DENİZCİLİK-TERİMLERİ-sıkıştırıldı.pdf. (Erişim Tarihi. 10.12.2021).

Coppermine Photo Gallery. (2008). Historic map of Roman Empire during the first tetrarchy. https://w.wiki/544a (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

Huber, G. (2012). Didyma – Temple of Apollo; Detail. https://global-geography.org/af/Geography/Asia/Turkey/Pictures/Izmir_Milet_Bodrum/Didyma_-_Temple_of_Apollo_Detail, 16.07.2018 (Erişim Tarihi: 15.12.2021).

İhlas Haber Ajansı. (2012). Jandarma'ya Tarihi Eser Satmaya Kalktılar. https://www.haberler.com/jandarma-ya-tarihi-eser-satmaya-kalktilar-3936204-haberi/. 13.09.2012 (Erişim Tarihi: 02.12.2021).

John, D. (t.y.). Pergamon art. http://my-favourite-planet.de/english/middle-east/turkey/pergamon/pergamon-photos-02-016.html. (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

Ljevar, T. (2021) https://twitter.com/tomljevar/status/1402652413253799936. 09.06.2021 (Erişim Tarihi 11.10.2021)

Miletos müzesindeki Meandros Tanrısı. http://nina.bencoya.com/img_2079-medium/. 15.03.2011 (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

PHI Greek Inscriptions-Packard Humanities Institute. (2022). https://inscriptions.packhum.org/allregions/28.02.2022 (Erişim Tarihi: 14.03.2022).

Roman Provincial Coinage Online. (2022). https://rpc.ashmus.ox.ac.uk//12.02.2022 (Erişim Tarihi: 14.03.2022).

Sanger, D. (t.y.). Tunisia, Tunis, Bardo Museum, Roman mosaic. http://www.davidsanger.com/stockimages/3-1100-8.mosaic, (Erişim Tarihi: 15.12.2021).

Shurygin, I. (2010). Oceanus. http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=3797. (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

Şentürk, A. E. (2017). Kaptan Eudemos'un Lahdi. https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/olympos_liman_anit_mezarlari.jpg. 13.10.2020 (Erişim Tarihi: 15.12.2021).

T.C. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı. (t.y.). Denizci Dili. https://www.sg.gov.tr/denizci-dili. (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

The Reign of Constantine. https://oxfordre.com/classics/fileasset/Map%208%20Constantine.jpg (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

The Roman provinces of Asia Minor under Trajan, including the western Asia Minor Senatorial province of “Bithynia and Pontus”. https://w.wiki/544W (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

EKLER

KATALOG

Katalog No : 1
Görsel No : 1
Adı : Marcus Gavillios Rufus Steli
Buluntu Yeri : Nikomedeia
Bulunan Yeri : Kocaeli Arkeoloji Müzesi
Env. No : 5
Malzemesi : Mermer
Boyut : Gen.: 58 cm Uz.: 116 cm Kal.: 21 cm
Yazıtı : Μ. ΓΑΒΙΛΛΙΟC ΡΟΥ...
Çevirisi : Marcus Gavillius Rufus hayatta iken (bu steli) kendisine (yaptırdı.)
Tarih : MS II. yüzyıl
Yayınlar : Fıratlı, 1971: s. 37; Aslan, 2010: s. 66; Çibuk, 2019: s. 48
Tanım : Eser tek parça mermer blok üzerine oyularak yapılmıştır. İnce uzun dikdörtgen şeklinde yükselen mezar stelinin ön yüzeyi 3 bölümden ve 2 ana sahneden oluşmaktadır. Eser yüksek kabartma tekniği ile yapılmıştır. Üst bölüm üçgen alınlık ve alınlığın iki yanında akroterlerden oluşmaktadır. Üçgen alınlığın tam ortasında ortası daha yüksek, yanları dairesel çerçeveli yuvarlak bir kabartma vardır. Akroterlerin üzeri "s" kıvrımları ile bezenmekte olup, sağdaki akroterin alt köşesi kırıktır. Alınlığın tabanı ise bir satır Grekçe yazı ile sınırlandırılmıştır. Yazının sağ bölümü kırık ve eksik olduğu için sol kısmı "Μ.ΓΑΒΙΛΛΙΟC ΡΟΥ..." şeklinde okunmaktadır. Yazıtın hemen altında ikinci bölümün iki yanında, sahneyi bordür gibi sınırlayan iyon başlıklı birer sütun bulunur. Bu sütün üçüncü bölüme kadar uzanır. Sağ taraftaki sütun başlığı kırıktır. Sütunların çevrelediği orta bölümde *kline* üzerinde sol tarafına doğru uzanmış bir erkek betimi bulunmaktadır. Figür sol elini çenesinin altına koyarak sol kolundan destek almakta, yüzü karşıya bakmaktadır. Sadece kulakları ve saç çizgisi görülebilen figürünün diğer yüz hatları aşınmıştır. Üzerindeki pileli elbisenin kolları dirsek hizasında, etek boyu da ayak bileği hizasında son bulmakta olup, ayakları açıkta bırakılmıştır. Sağ kolu karın hizasında durmakta ve elinde içki kabı-kâse tutmaktadır. Sol kolu dirsekten bükülmüş ve eli çenesinin altındadır. Hafif bükülmüş olan sağ dizi belirgin olacak şekilde betimlenmiştir. Sol dizi sağ dize göre daha serbest bırakılmış olarak belirtilmesine karşın iki ayak da *kline*nin ayakucu kısmına yaslanmıştır. Hemen altında bulunan üçüncü bölümde ise oval formlu bir ticaret gemisi betimlenmiştir. Pruva bodoslama (geminin baş tarafı) oval bir şekilde yukarı doğru yükselerek dışa doğru kıvrılarak son bulmuştur. Dışa doğru kıvrılan yeri kırıktır. Pupa bodoslama (geminin arka tarafı) stilize kuğu başı biçimindedir. Geminin dış yan yüzeyinde iki adet kuşak tahtası ve küpeşte kaplaması

görülmektedir. Üst küpeşte kaplaması pupada dışa doğru çıkıntı yapmaktadır. Küpeşte kaplamanın orta kısımda yükseltilmiştir. Küpeştenin her iki yanında geminin pruvasında 3 adet, pupasında 4 adet diş şeklinde gemiyi iskeleye bağlamak için halatın dolandığı "baba" bölümü bulunmaktadır. *Kline* ile gemi arasında üç ayaklı bir masa ve masanın üzerinde iki adet yuvarlak obje vardır. Masanın her iki yanındaki köşelerde yuvarlak kaideli silindir üzerinde 3 adet yuvarlak boğum şeklinde *kline* ayakları betimlenmiştir. Mezar stelinin arka yüzü bezemesiz olup yüzeyi tırtıklıdır. Stelin iki yan yüzeyi de yine aynı şekilde tırtıklı olup üst kısımda 3x5 cm ölçülerinde dikdörtgen kör delikler bulunmaktadır. Stelin sağ alt kısmı kırık ve eksiktir.

Katalog No : 2
Görsel No : 2
Adı : Kabartmalı yazıtlı mezar steli
Buluntu Yeri : Lampsakos (Mysia)
Sergilendiği Yer : İstanbul Arkeoloji Müzesi
Env. No : 1183
Malzeme : Mermer
Boyut : -
Yazıtı : Κορνοῦτος Φοιβιανοῦ ναύκληρος Νεικομηδεὺς ζήσας ἀμέμπτως ἔτη ο΄, χαῖρε.
Çevirisi : "60 yıl güzel bir şekilde yaşayan, Phobianus oğlu, Nikomedeia'lı armatör Cornutus (burada yatıyor). Hoşçakalınız!".
Tarih : MS II. yüzyıl
Yayınlar : *SEG* XXIX 1346; Aslan, 2010: s. 63; Marek, 2003: s. 172. Fig. 272; https://inscriptions.packhum.org/text/279789?hs=45-57
Tanım : Eser tek parça mermer blok üzerine oyularak yapılmıştır. İnce uzun dikdörtgen şeklindedir. Tek sahneden oluşan mezar steli alçak kabartma tekniği ile yapılmıştır. Üçgen alınlığın iki yanında akroter bulunmaktadır. Akroterler kabaca işlenmiş olup alınlığın ortası boş bırakılmıştır. Sol tarafta bulunan akroter kırıktır. Eserin sol alt tarafı Bezeme alanı ince bir bant ile çevrelenmiştir. Ana sahnede yelkenli bir ticaret gemisi betimi ve hemen altında da yazıt bulunmaktadır. Gemi düz omurgalıdır. Pruva bodoslaması öne doğru hafif eğim yaparak yukarı doğru düz bir şekilde yükselmektedir. Pruva bodoslaması ise yukarı doğru oval şekilde yükselip son bulmaktadır. Pupada geniş palalı bir dümen küreği bulunmaktadır. Pupada yüksek bir pupa güvertesi bulunur. Bu güvertenin üzerinde dörtgen bir baba vardır. Geminin ortasından yelken direği yükselmektedir ve ucunda bir flama bulunmaktadır. Direğin üzerinde serene bağlı, karelere bölünmüş dörtgen yelken bulunmaktadır. Direkten pruvaya doğru ıstıralya halatı inmektedir. Halat üzeri burma çizgilerle betimlenmiştir. Pruva bodoslama ile halatın bağlantı noktasının altında dikdörtgen bir çapa babası bulunmaktadır. Geminin alt kısmı soldan sağa doğru çapraz paralel çizgilerle belirtilerek dalga izlenimi verilmiştir. Stelin sol alt çerçeve kısmı kırık ve eksiktir.

Katalog No : 3
Görsel No : 3
Adı : Kabartmalı mezar steli.
Buluntu Yeri : Nikomedia

Sergilendiği Yer : Kocaeli Arkeoloji Müzesi
Env. No : 827
Malzemesi : Mermer
Boyut : Yük.: 72,5 cm Gen.: 37,5 cm Kal.: 7 cm
Tarih : Geç Roma Dönemi
Yayınlar : Çibuk, 2019: s.48-49

Tanım : Mezar steli, tek parça mermer blok üzerine oyularak yapılmış, yukarıdan aşağıya doğru genişleyerek inen bir dikdörtgen şekli verilmiştir. Yüksek kabartma tekniği ile yapılan eser, üç bölüm, iki sahneden oluşmaktadır. Birinci bölümde üçgen alınlık ve ikisi yanlarda biri alınlığın orta noktasında olmak üzere üç akroter bulunmaktadır. Sol tarafta bulunan akroter kırık ve eksiktir. Ana sahnede symposion sahnesi betimlenmiştir. Sahnenin ortasındaki *kline* üzerinde sol tarafına doğru uzanmış bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürün yüzü sol profilden betimlenmiş olup saçları, gözleri, burnu, ağzı net bir şekilde tanımlanabilmektedir. Buna karşın yüzün sol yanaktan çeneye kadar olan kısmı hafif tahrip olmuştur. Figür sol dirseği ile yastıktan destek alırken sol elinde içki kabı tutmaktadır. Sağ kolunu ayakucunda oturan kadın figürün başına doğru kaldırmış, sağ elinde tuttuğu çelengi kadına uzatmaktadır. Bu figürün ayakucunda bir kadın figürü (olasılıkla ölen kişinin eşi) betimlenmiştir Figürün yüzü sağ profilden, bedeni dörtte üçlük bir dönüşle önden görülecek şekilde betimlenmiştir. Üzerine giydiği *khiton*'un kıvrımları ayakuçlarına kadar uzanmaktadır. Sol omuzundan başlayarak başını ve sağ omzunu örttüğü mantosunun kıvrımlarını sağ eli ile sol kolunun üzerinde toplamıştır. Sol kolu aşağı doğru serbest bırakılmıştır. Sağ bacağı dizinden bükülmüş şekilde *kline*den aşağı doğru uzanmakta, sağ ayağı *kline*nin altında bulunan alçak uzun dikdörtgen bir taburenin üzerinde durmaktadır. Kadın figürünün arkasında stelin sol köşesinde başka bir kadın figürü bulunmaktadır. Bu figür diğer figüre göre daha kısa boylu betimlenmiştir. Figür ayakta, yüzü sağ profilden, bedeni dörtte üçlük bir dönüşle önden görülecek şekilde durmaktadır. Figürün üzerinde ayak bileklerini dek uzanan bir *khiton* ve başından aşağı omuzlarının arkasına doğru bıraktığı manto bulunmaktadır. *Khiton'*un uzunluğundan yalnızca sağ ayak ucu gözükmektedir. Ellerinde tuttuğu kabı *kline*nin ayakucuna uzatır şekilde betimlenmiştir. *Kline*nin arkasında, ana sahnenin sağ köşesinde de bir erkek betimi bulunmaktadır. Figürün bedeni cepheden yüzü ise sol profilden betimlenmiştir. Sol kolu ile bir kap/kâseyi kavramıştır. Kâsenin üzerinde sol elinin parmakları görülebilmektedir. Sağ kol dirsekten bükülmüş, sağ elini kabın içine doğru uzatmış bir şekilde betimlenmiştir. Bu figürün önünde, *kline* başının hemen arkasında dikdörtgen şekilde iki ayağı gözüken bir sehpa(?)/küçük masa bulunduğundan figürün belden aşağısı gözükmemektedir. Bu küçük masanın üzerinde iki farklı kap bulunmaktadır. Masanın iki ayağı üç sıra yivle bezenmiştir. Masa tablası ile ayakların birleştiği kısım bir sütun başı şeklinde işlenmiştir. *Kline*nin altında üç ayaklı bir masa/lektörn bulunmaktadır. Sahnenin sağ ve sol üst köşelerinde ise kanatlı eros betimleri işlenmiştir. Ana sahnenin hemen altında ise yukarıdaki sahnenin üçte bir boyutlarında olan ikinci sahne bulunmaktadır. İkinci sahnede geminin pupasından denize doğru çapa atmakta olan bir erkek figür görülmektedir. Geminin yalnızca güvertesinin yarısı ve pupa kısmı betimlenmiştir. Sağ profilden pupaya doğru dönmüş olarak yalnızca belden yukarısı betimlenen erkek figür iki eli ile tuttuğu çapayı denize atmak üzere ya da çapayı denizden çekmek üzere betimlenmiştir.

Katalog No : 4

Görsel No : 4
Adı : Telesphoros'un Mezarı
Buluntu Yeri : Kerpe
Sergilendiği Yer : Kocaeli Arkeoloji Müze Bahçesi
Env. No : 938
Malzemesi : Mermer
Boyut : Uz.: 220 cm Yük.: 41 cm Kal.: 17 cm
Yazıtı : Τελεσφόρος, βουλευτὴς καὶ ναύκληρος … (Mustafa Adak)
Ṭελεσφόρος
βουλευτὴς
καὶ ναύκληρος ἑαυτῷ καὶ Φαυστείνῃ
[καὶ τοῖς] τέκνοις καὶ ἄλλῳ οὐδενὶ
Çevirisi : *Boule* üyesi ve armatör Telesphoros (bu mezarı) kendisine ve eşi Faustina ile çocuklarına (yaptırdı). Başka hiç kimse [buraya gömülmeye izinli değildir] …
Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi
Yayınlar : Adak, 2017: s. 56.; TAM IV 304
Tanım : Yazıtlı lahit parçaları beş kırık parça halindedir. Üzerinde en üstte bulunan yazıt büyük ve altında iki sıra küçük boyutlu olmak üzere üç sıra Grekçe yazıt bulunmaktadır. Yazıtın tercümesinden lahdin Telesphoros isimli bir Nikomedia meclis üyesi ve gemi sahibi denizciye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog No : 5
Görsel No : 5
Adı : Bezemeli lahit kapağı
Buluntu Yeri : Nikomediea
Sergilendiği Yer : Kocaeli Arkeoloji Müzesi
Env. No : -
Malzemesi : Mermer
Boyut : Yük. 86 cm, Uzn. 224 cm, Gen. 119 cm.
Akroter Yük. 65 cm
Yazıtı : ΠΑΙΔΙΚΙ
ΧΑΙΡΕ
ΤΑΒΙΛ ya da ΓΑΒΙΛ
Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi
Yayınlar : Aydın, 2013: s. 89; Çibuk, 2019, s. 49; Yücedağ, 2018: s. 52
Tanım : Lahit kapağı akroterli ve beşik çatılıdır. Eserin uzun yüzlerinin (A yüzü) bir tarafı yazıtlı ve bezemelidir. Aynı şekilde kısa yüzlerinin de (C yüzü) bir tarafında bezeme bulunmaktadır. Kapağın A yüzünde akroterler arasında bir yazıt bulunmaktadır. Yazıtın başı kırık ve eksiktir. Sol akroter üzerinde bir orak betimi bulunmaktadır. Kelime anlamı olarak erkek çocuk anlamına gelen, orağın sol tarafında ΠΑΙ sağ tarafında ΔΙΚΙ (ΠΑΙΔΙΚΙ) yazısı okunmaktadır. Sağ akroter üzerinde ise tek (sağ) kulplu bir içki kabı bulunmaktadır. İçki kabının üzerinde (solunda ΧΑ sağında ise

IPE) hoşçakalınız anlamına gelen XAIPE yazısı görülmektedir. İki akroter arasında kalan kısımda baş kısmı kırık ve eksik bir yazıt bulunmaktadır. Yazıt … ΤΑΒΙΛ ya da ΓΑΒΙΛ yazısı okunabilmektedir. C yüzüne bakıldığında ise yelkensiz bir ticaret gemisi betimi görülmektedir. Geminin pupa kısmında güverte üzerinde beş, pruva kısmında ise iki adet şeklinde "baba" bölümü bulunmaktadır. Geminin pupa kısmından aşağı atılmış çapa betimi, pruva kısmının hemen altında ise dümen küreği görülmektedir. Lahit kapağının C yüzünün alt orta kısmı ve gemi betiminin alt tarafı kırık ve eksiktir.

Katalog No : 6
Görsel No : -
Adı : Hieron'un Mezarı
Buluntu Yeri : Thessaly, Thebai (Yunanistan)
Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi
Yazıt : Ἱέρων
Πωλλίω-
νος, Νεικο-
μηδεύς, ναύ-
κληρος ἐτῶν
κβ΄.
Çevirisi : "22 yaşında ölen, Pollion oğlu Nikomedeia'lı armatör Hieron (burada yatmaktadır)".
Yayınlar : *SEG* LV 613; https://inscriptions.packhum.org/text/333524?hs=76-89

Katalog No : 7
Görsel No : -
Adı : Eutykhes'in Mezarı
Buluntu Yeri : Ephesos
Tarih : -
Yazıt : Ἀσκληπιό<δο>̣τος ναύκληρος Νει-
[κο]μ̣ηδεὺς Εὐτύχου εἰδ[ί]-
[ου τ]ἑκνου μ̣νείας χάριν
[ἐπ]οίησεν.
Çevirisi : "Nikomedeia'lı armatör Asklepiodotos (bu mezarı) oğlu Eutykhes'in anısına yaptırdı".
Yayınlar : IEph 2255E; https://inscriptions.packhum.org/text/250035?hs=85-95

Katalog No : 8
Görsel No : -
Adı : Timokrates'in Mezarı
Buluntu Yeri : Italya, Magna Graecia
Tarih : MS II. / III. yüzyıl
Yazıt : Τειμοκράτης
Θεομνήστου

Νεικομηδεὺς
ναύκληρος
ζήσας ἔτη ιζ΄
χαίρετε.

Çevirisi : “17 yaşında ölen, Theomnestos oğlu Nikomedeia’lı armatör Timokrates (burada yatıyor). Hoşçakalınız!”.

Kaynak : I.Ravenna 34; CIL XI 22; IG XIV 337; SEG XXXII 1036; https://inscriptions.packhum.org/text/175909?hs=65-75

Katalog No : 9
Görsel No : -
Adı : Diokles’in Mezarı
Buluntu Yeri : Peloponnesos, Lakonia (Yunanistan)
Tarih : -
Yazıt : Διοκλῆς Χρήσ-
του ναύκλη-
ρος Νεικομη-
δεὺς ἐν Κυζί-
κῳ κατοικῶν
βιώσας ἔτη
κγ΄
ψ(ηφίσματι) β(ουλῆς) [— —]Θ.

Çevirisi : “23 yaşında ölen, Khrestos oğlu, Kyzikos’ta ikamet eden Nikomedeia’lı armatör Diokles (burada yatıyor). Boule’nin kararıyla…”.

Kaynak : *IG* V,1 1190; https://inscriptions.packhum.org/text/31606?hs=59-71

Katalog No : 10
Görsel No : -
Adı : Volusius Syntrophos’un Mezarı
Buluntu Yeri : Hispania-Lusitania (Portekiz)
Tarih : MS III. yüzyıl
Yazıt : [. Ο]ὐολόσιος [Σύν]τροφος
[Νικομη]δεὺς ναύκληρος με-
[τὰ τοῦ πληρ]ώματος καὶ πλα-
[νητῶν(?) …]ΝΩ̣ΙΙ̣ΙΚ̣Ο̣[…]
[— — — — — —]#[— — — — —].

Çevirisi : “Tayfalar ile gezginler arasında, Nikomedeia’lı Volusius Syntrophos …”

Kaynak : SEG XXXIII 835; SEG XIX 640; https://inscriptions.packhum.org/text/331194?hs=67-77

Katalog No : 11
Görsel No : 6, 6a
Adı : Kabartmalı üçgen parça
Buluntu Yeri : Nikomedeia
Sergilendiği Yer : Kocaeli Arkeoloji Müzesi
Env. No : 2009-152
Malzemesi : Mermer
Boyut : Yük.: 171 cm Gen.: 196 cm Kal.: 43 cm
Tarih : Helenistik Dönem
Yayınlar : Özdin, 2014: s. 104-105.
Tanım : Eser tek parça bloktan oluşmaktadır. Dik üçgen biçimli mimari parçanın üst sivri noktası kırıktır. Eser yüksek kabartma tekniği ile bezenmiştir. Üçgen, sağ taraftan sola doğru yükselmektedir. Eserin sol kısmı tabana 90 derecelik bir açı ile birleşmekte sağ tarafı ise yine 90 derecelik bir açı ile tabandan 56 cm kadar yükselerek üçgeni oluşturan çapraz bölümle birleşmektedir. İki sıra çerçeve ile sahne vurgulanmıştır. Ana sahnede Triton üzerinde Nereid betimi bulunmaktadır. Triton'un gövdesi sola doğru uzanmış şekilde cepheden betimlenmiştir. Yüzü profilden sol tarafa dönük, başı hafif yukarı kalkıktır. Saçları ensesine doğru düşmekte, gözleri ağzı burnu belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Sağ kolunu yukarı doğru kaldırmış sağ elinde tuttuğu deniz kabuğunu ağzına götürmüş çalar şekilde betimlenmiştir. Gövdesi ile balık kuyruğunun birleştiği alan kumaş kıvrımları ile işlenmiştir. Gövdesinin yanına dayadığı sol elinde kırık olduğu için tam olarak tanımlanamayan bir nesne tutmaktadır. Helezonik bir kıvrım yapmış olan kuyruğunun üzerinde vücudu Triton'un kuyruğuna, sol tarafa doğru, başı ise Tritonun baktığı yöne sağ tarafa doğru profilden betimlenmiş bir Nereid bulunmaktadır. Nereid üzeri çıplak olarak betimlenmiştir. Belden aşağısını kapatan kumaş kıvrımları ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Sol kolu ile Triton'un kuyruğundan destek alırken sağ kolunu yukarı doğru kıvırmış, kumaş kıvrımlarını kavramaktadır. Triton'un gövdesinin hemen altında kuyruğu yukarıda helezonik bir kıvrım yapmış, başı köşeden sağ tarafa doğru uzanmış bir deniz yaratığı bulunmaktadır. Başının üzerinde kulakları, kuyruğu ile başının birleştiği, alanda ise kanatları göze çarpmaktadır. Yaratığın ağız kısmı kırılmıştır. Kabartmanın arka kısmında bir yunus betimi bulunmaktadır. Sol cepheden betimlenen yunusun baş kısmı ve kuyruk kısmı tahrip olmuştur.

Katalog No : 12
Görsel No : 7, 7a, 7g, 7ı
Adı : Kabartmalı mimari parça
Buluntu Yeri : Nikomedeia
Sergilendiği Yer : İstanbul Arkeoloji Müzesi
Env. No : 5344
Malzemesi : Mermer
Boyut : -
Tarih : MS III. yy.
Yayınlar : Ağtürk, 2016: s. 346
Tanım : Rölyef blok parçası dikdörtgen bir biçimde işlenmiştir. Prekonnesos mermerinden üretilen blok yüksek kabartma tekniği uygulanarak yapılmıştır. Eserin sol köşesinde deniz tanrısı Neptunus, ortada bir erkek figür ve sağ alta uzanmış bir

şekilde nehir tanrısı betimi bulunmaktadır. Tanrı Neptunus figürünün başı sol profilden, vücudu cepheden betimlenmiştir. Ensesine doğru uzanan gür saçları ve uzun sakalları yüzünü çerçevelemiştir. Yüzünde sağ göz ve burnun bulunduğu bölüm kırılmıştır. Sol kolunu örttüğü mantosu ile beline kadar bedenini ve sağ kolunu açık bırakacak şekilde betimlenmiştir. Üst bedeninde bulunan kaslar ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Sol kolu omuzdan itibaren kırık ve eksiktir. Sol bacağını bir yükselti üzerine koymuş, sağ bacağını düz bir şekilde zemine basmıştır. Mantosu ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Kumaş kıvrımları sağ omzunu açık bırakarak sol kolunda toplanmıştır. Sol kolun dirsekten biraz aşağısı kırılmış ve eksiktir. Tanrı figürünün hemen yanında bulunan erkek figürü sol profilden betimlenmiştir. Ensesine doğru uzayan kıvırcık saçları vardır ve sakalsızdır. Burnu kırılmıştır. Başının üzerinde kırık olduğu için tam olarak anlaşılamayan bir başlık bulunmaktadır. Sağ kolunu rölyefin soluna ileriye doğru uzatmıştır. Sağ eli bileğinden kırık ve eksiktir. Buna karşın rölyef duvarında kırılmış el izi görülebilmektedir. Üzerinde yalnızca omuzlarından dökülerek sağ kolunu örten bir pelerin bulunmaktadır. Bunun dışında çıplaktır. Üst bedeninde bulunan kaslar ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Sol bacağı ileri doğru atılmış sağ bacağı ise hafif dizden kıvrılmış ve geride, ayakucu yerde ve topuğu havada betimlenmiştir. Sol kolunu geriye doğru uzatarak pelerini havalandırmış şekilde betimlenmiştir. Figürün hemen alt tarafında Nehir Tanrısı betimi bulunmaktadır. Tnarı Figürünün vücudu cepheden yüzü sol profilden yere uzanmış şekilde betimlenmiştir. Ensesine doğru uzayan kıvırcık saçları ve uzun kıvırcık sakalları yüzünü çerçevelemektedir. Burnu diğer figürlerde olduğu gibi kırıktır. Başından sol omzuna doğru dökülen bir kumaş parçası saçlarının bir kısmını gizlemektedir. Tanrı figürü sağ kolunu içinden suların aktığı bir *amphora*nın(?) üzerine koymuştur. *Amphora*nın ağzı sol tarafa doğru dönüktür. Sol kolunu beline doğru uzatan figür sol elinde ince uzun açık yapraklı bir bitki tutmaktadır. Figürün üst bedeni çıplak belinden aşağısı bir kumaş parçası ile kapatılmıştır. Kumaş kıvrımları ortada bulunan erkek figürün adım aralığına kadar uzanmaktadır. Ayakları ve bacakları betimlenmemiştir.

Katalog No	: 13
Görsel No	: 8
Adı	: RPC IV.1, 6257 (geçici)
Saltanat	: Antoninus Pius
Tarih	: MS 138-161
Ön yüz yazı	: AVT KAICAP ANTΩNINOC
Ön yüz dizayn	: Sağ profilden defne taçlı Antoninus Pius büstü
Arka yüz yazı	: MHT KAI ΠPΩT NIKOMHΔEIAC
Arka yüz dizayn	: Yelkenli gemi içinde kürekçiler
Metal	: AE
Boyut	: 22 mm, 6.86 gr
Yayın	: https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6257 (Erişim Tarihi: 10.12.2020)

Katalog No	:14
Görsel No	: 9
Env. No	: RPC IV.1, 5599 (geçici)

Saltanat : Antoninus Pius
Tarih : MS 138-161
Ön yüz yazı : AVT KAICAP ANTΩNINOC
Ön yüz dizayn : Sağ profilden defne taçlı Antoninus Pius büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔ(E)IAC NEΩKOPOY
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi
Metal : AE
Boyut : 22 mm, 7.07 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5599 (Erişim Tarihi: 10.12.2020)

Katalog No : 15
Görsel No : 10
Adı : RPC VI, 3464 (geçici)
Saltanat : Maximinus
Tarih : MS 235-238
Ön yüz yazı : Γ IOY OYH MAΞIMEINOC AYΓO
Ön yüz dizayn : Sağ profilden defne taçlı ve göğüs zırhlı Maximinus büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔEΩN ΔIC NEΩKORΩN
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi içinde dümenci (kaptan) alt tarafında yunus
Metal : AE
Boyut : 25 mm, 6.87 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3464 (Erişim Tarihi: 10.12.2020)

Katalog No : 16
Görsel No : 11
Adı : RPC VIII, — (unassigned; ID 20009)
Saltanat : Philippus I
Tarih : MS 244-249K
Ön yüz yazı : M IOYΛIOC ΦIΛIΠΠOC KAIC AP
Ön yüz dizayn : Cepheden başlıksız ve zırhlı II. Philip büstü,
Arka yüz yazı : NIKOMHΔEΩN ΔIC NEΩKORΩN
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi içinde kürekçiler ve dümenci (kaptan), altında yunus
Metal : AE
Boyut : 27 mm, 11.33 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/ type/20009 (Erişim Tarihi: 10.12.2020)

Katalog No : 17
Görsel No : 12
Adı : RPC IV.1, 6104 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180

Ön yüz yazı : Λ AVP KOMOΔOC K
Ön yüz dizayn : Sağ profilden, başlıksız, göğüs zırhı ve *paludamentum* giymiş genç Commodus büstü
Arka yüz yazı : MH(T) NƐΩ(KO) NƐIKOMH
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi, kıç tarafında iki direk
Metal : AE
Boyut : 23 mm, 7.85 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6104 (Erişim Tarihi: 18.12.2020)

Katalog No : 18
Görsel No : 13
Adı : RPC VI, 3448 (geçici)
Saltanat : Maximinus
Tarih : MS 235-238
Ön yüz yazı : Γ IOY OYH MAΞIMƐINOC AYΓ
Ön yüz dizayn : Sağ profilden defne taçlı ve zırhlı Maximinus büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔƐΩN ΔIC NƐΩKORΩN
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi içinde kürekçiler ve dümenci (kaptan), altında yunus
Metal : AE
Boyut : 25 mm, 6.99 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3448 (Erişim Tarihi: 10.12.202)

Katalog No : 19
Görsel No : 14
Adı : RPC IV.1, 10176 (geçici)
Saltanat : Belirsiz, Faustina II (Augusta)
Tarih : -
Ön yüz yazı : ΦAVCTƐINA CƐBACTH
Ön yüz dizayn : Dökümlü giysisi ile Faustina II büstü
Arka yüz yazı : MHTPOΠ NƐΩ(K) NƐIKOMHΔ(Ɛ)IAC
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi
Metal : AE
Boyut : 30 mm,19.04 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10176 (Erişim Tarihi: 10.12.202)

Katalog No : 20
Görsel No : 15
Adı : RPC IV.1, 5642 (geçici)
Saltanat : Commodus
Tarih : MS 180-192
Ön yüz yazı : [A] K M AV KO ANTΩNIN
Ön yüz dizayn : Defne taçlı ve zırhlı Commodus büstü

Arka yüz yazı : MHT NƐΩ NIKOM
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi
Metal : AE
Boyut : 26 mm, 12.79 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5642 (Erişim Tarihi: 22.07.2020)

Katalog No : 21

Görsel No : 16
Adı : RPC IV.1, 6090 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : AVT K M AVP ANTΩNƐINOC (As shaped as Λs)
Ön yüz dizayn : Sağ profilden defne taçlı Antinius Pius büstü
Arka yüz yazı : MHTPOΠ NƐΩKOP[ΩN] NƐIKOMHΔ
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi
Metal : AE
Boyut : 31 mm, 17.84 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6090 (Erişim Tarihi: 09.05.2021)

Katalog No : 22
Görsel No : 17
Adı : RPC IV.1, 10022 (geçici)
Saltanat : Antoninus Pius
Tarih : MS 138-161
Ön yüz yazı : [AVT] KAICAP ANT[(As shaped as Λs)
Ön yüz dizayn : Sağ profilden defne taçlı Antinius Pius büstü
Arka yüz yazı : MHT KAI ΠPΩT [NIKOM?] HΔEIAC
Arka yüz dizayn : Yelkenli gemi
Metal : AE
Boyut : 23 mm, 7.29 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10022 (Erişim Tarihi: 09.05.2021)

Katalog No : 23
Görsel No : 18
Adı : RPC VI, 3449 (geçici)
Saltanat : Maximinus
Tarih : MS 235-238
Ön yüz yazı : Γ IOY OYH MAΞIMƐINOC AYΓ
Ön yüz dizayn : Sağ profilden defne taçlı ve zırhlı Maximinus büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔƐΩN ΔIC NƐΩKOPΩN
Arka yüz dizayn : Dümenci, Yelkenli kadırga, alt tarafta yüzen yunus

Metal : AE
Boyut : 25 mm, 5.52 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3449 (Erişim Tarihi: 18.05.2021)

Katalog No : 24
Görsel No : 19
Adı : RPC VI, 3498 (geçici)
Saltanat : Maximinus
Tarih : MS 235-238
Ön yüz yazı : Γ IOY OYH MAΞIMOC K
Ön yüz dizayn : Başlıksız, dökümlü zırhlı Maximus büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔEΩN ΔIC NEΩKOPΩN
Arka yüz dizayn : Gemi içinde dört kürekçi, arka planda, her biri sekiz sütunlu iki tapınak
Metal : AE
Boyut : 21 mm, 6.84 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5668 (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

Katalog No : 25
Görsel No : 20
Adı : RPC IV.1, 5641 (geçici)
Saltanat : Commodus
Tarih : MS 180-192
Ön yüz yazı : AYT K M AYP KOMMOΔOC ANTΩNINOC
Ön yüz dizayn : Defne taçlı, göğüs zırhı ve *paludamentum* giymiş Commodus büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔƐΩN ΔIC NƐΩKOPΩN
Arka yüz dizayn : Gemi içinde altı kürekçi, arka planda, her biri sekiz sütunlu iki tapınak
Metal : AE
Boyut : 33 mm, 25.17 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5641 (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

Katalog No : 26
Görsel No : 21
Adı : RPC IV.1, 5668 (geçici)
Saltanat : Commodus
Tarih : MS 180-192
Ön yüz yazı : AYT K M AYP KOMMOΔOC ANTΩNINoC
Ön yüz dizayn : Defne taçlı Commodus büstü (hafif sakallı)
Arka yüz yazı : NIKOMHΔƐΩN ΔIC NƐΩKOPΩN

Arka yüz dizayn : Gemi içinde altı kürekçi, arka planda, her biri sekiz sütunlu iki tapınak
Metal : AE
Boyut : 34 mm, 24.18 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5668 (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

Katalog No : 27
Görsel No : 22
Saltanat : İmparator Commodus Dönemi
Tarih : MS 180-192
Ön yüz yazı : AYT K M AYP KOMMOΔOC ANTΩNINOC
Ön yüz dizayn : Defne taçlı, göğüs zırhı ve *paludamentum* giymiş Commodus büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔƐΩN ΔIC NƐΩKOPΩN
Arka yüz dizayn : Gemi içinde altı kürekçi, arka planda, her biri sekiz sütunlu iki tapınak
Metal : AE
Boyut :23.39 g
Yayın : Hale Güney, 2013: 1473

Katalog No : 28
Görsel No : 23
Saltanat : İmparator Elagabalus Dönemi
Tarih : MS 218-222
Ön yüz yazı : -
Ön yüz dizayn : -
Arka yüz yazı : NIKOMHΔƐΩN TPIC NƐΩKoPΩN
Arka yüz dizayn : Kadırga içinde altı kürekçi ve arka planda biri ortada ön cepheden diğer ikisi yanlarda sağ ve sol çapraz cephelerden sekiz sütunlu tapınak
Metal : -
Boyut : -
Yayın : Fıratlı, 1971, 45.

Katalog No : 29
Görsel No : 24
Adı : RPC IV.1, 5600 (geçici)
Saltanat : Antoninus Pius
Tarih : MS 138-161
Ön yüz yazı : AVT KAICAP ANTΩNINOC
Ön yüz dizayn : Sağ profil, defne taçlı Antoninus Pius büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔ(E)IAC NEΩKOPOV
Arka yüz dizayn : Kadırga içinde kürekçiler, l.; kıç tarafında iki direk
Metal : AE
Boyut : 22 mm, 6.82 gr

Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5600 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 30
Görsel No : 25
Adı : RPC IV.1, 5630 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 175-177
Ön yüz yazı : Λ AVP KOMOΔOC K
Ön yüz dizayn : Sağ profil, başlıksız, göğüs zırhı ve *paludamentum* giymiş genç Commodus büstü
Arka yüz yazı : MH(T) NƐΩ NƐIKOMHΔ
Arka yüz dizayn : Kadırga içinde beş kürekçi, kıç tarafta iki direk
Metal : AE
Boyut : 22 mm, 6.23 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5630 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 31
Görsel No : 26
Adı : RPC IV.1, 6117 (geçici)
Saltanat : Commodus
Tarih :MS 180-192
Ön yüz yazı : A K M AV KO ANTΩNIN
Ön yüz dizayn : Defne taçlı Commodus Büstü, r.
Arka yüz yazı : MHTPoΠ NƐΩKoPoV KAI ΠPΩTHC NƐIKoMHΔƐIAC
Arka yüz dizayn : Yelkensiz savaş gemisi içinde beş kürekçi
Metal : AE
Boyut : 22 mm, 5.55 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/61 (Erişim Tarihi 15.01.2020)

Katalog No : 32
Görsel No : 27
Adı : Sikke Env. No: 19547
Saltanat : Gordianus III
Tarih : MS 238-244
Ön yüz yazı : M ANT ΓORΔIANOC AV
Ön yüz dizayn : İmparatorun defne çelenkli büstü
Arka yüz yazı : NIKOMEHΔΩN ΔIC [NEΩ]KORΩN
Arka yüz dizayn : Kürekli gemi, içinde kürekçiler ve imparator.
Metal : AE
Boyut : 26 mm., 9.66 gr.
Yayınlar : Tekin, 1994: Lev. 120.

Katalog No : 33
Görsel No : 28
Adı : RPC I, 2077 (geçici)
Saltanat : Cladius
Tarih : MS 41-54
Ön yüz yazı : TI ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΟΣ
Ön yüz dizayn : Sağ profilden, başlıksız Britannicus büstü
Arka yüz yazı : ΕΠΙ ΜΙΝΔΙΟΥ ΒΑΛΒΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ, ΝΚΟ (altında)
Arka yüz dizayn : Pruva üzerinde üç kalkan
Metal : AE
Boyut : 26 mm, 10.80 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2077 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 34
Görsel No : 29
Adı : RPC I, 2077A (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : [ ] ΚΑΙΣΑΡ ΒΡΕΤΑΝ[ ]
Ön yüz dizayn : Sağ profilden, başlıksız Britannicus büstü
Arka yüz yazı : ΕΠΙ ΜΙΝΔΙΟΥ ΒΑΛΒΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ, ΝΚΟ (altında)
Arka yüz dizayn : Pruva üzerinde üç kalkan
Metal : AE
Boyut : 28 mm, 10.70 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2077A (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 35
Görsel No : 30
Adı : RPC II, 649
Saltanat : Vespasianus
Tarih : MS 69-79
Ön yüz yazı : ΑΥΤ ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΕΒΑΣΤΩ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΩ ΝΕΙΚΟΜΗΔΕΙΣ
Ön yüz dizayn : Sağ profilden defne taçlı Vespasianus büstü
Arka yüz yazı : ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΠΛΑΝΚΙΟΥ ΟΥΑΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ, ΜΗΤΡ (altında)
Arka yüz dizayn : Pruva üzerinde yılan ve kalkan
Metal : AE
Boyut : 30 mm, 13.57 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/649 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 36
Görsel No : 31
Adı : RPC II, 659
Saltanat : Domitianus
Tarih : MS 81-96
Ön yüz yazı : ΑΥΤ ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒ ΓΕΡΜ
Ön yüz dizayn : Defne taçlı Domitianus büstü
Arka yüz yazı : Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΗ ΒΙΘΥΝΙΑΣ, ΝΙΚΟ ΜΗ (üstünde)
Arka yüz dizayn : Pruva üzerinde yılan
Metal : Prinç
Boyut : 22 mm, 7.33 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/659 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 37
Görsel No : 32
Adı : RPC II, 660
Saltanat : Domitianus
Tarih : MS 81-96
Ön yüz yazı : ΑΥΤ ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒ ΓΕΡ
Ön yüz dizayn : Defne taçlı Domitianus büstü
Arka yüz yazı : Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΗ Β(Ε)ΙΘΥΝ(Ι)ΑΣ), ΝΙΚΟ ΜΗ (üstünde)
Arka yüz dizayn : Pruva üzerinde yılan
Metal : AE
Boyut : 23 mm, 6.22 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/660 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 38
Görsel No : 33
Adı : RPC IV.1, 6110 (geçici)
Saltanat : Commodus
Tarih : MS 180-192
Ön yüz yazı : A K M AV KOM [ANTΩ] NIN [?
Ön yüz dizayn : Sağ profilden, defne taçlı sakallı Commodus büstü
Arka yüz yazı : MHT NΕΩ NIKOM
Arka yüz dizayn : Argos (sakallı) oturuyor, Argo pruvasına çivi çakmak üzere
Metal : AE
Boyut : 23 mm, 6.96 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6110 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 39
Görsel No : 34

Adı : RPC IV.1, 9146 (geçici)
Saltanat : Belirsiz
Tarih : -
Ön yüz yazı : (ön legand belirsiz)
Ön yüz dizayn : Sağ profilden belirsiz imparator (Antonin?) büstü?
Arka yüz yazı : [N?]IKOM[
Arka yüz dizayn : Biri üstte, biri altta iki balık.
Metal : AE
Boyut : 18 mm, 2.58 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/9146 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 40
Görsel No : 35
Adı : RPC IV.1, 6089 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : AVT K M AVP ANTΩNINOC
Ön yüz dizayn : Sağ profilden, belirsiz imparator (Antonin?) başı
Arka yüz yazı : NIKOMHΔEIAC
Arka yüz dizayn : Biri üstte, biri altta iki ton balığı.
Metal : AE
Boyut : 19 mm, 3.31 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6089 (Erişim Tarihi 17.05.2021)

Katalog No : 41
Görsel No : 36
Adı : RPC IV.1, 6258 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : AVT K Λ AV[P OVHPOC?]
Ön yüz dizayn : Sağ profilden, başlıksız Lucius Verus büstü, r.
Arka yüz yazı :]KOMHΔEIAC [
Arka yüz dizayn : Biri üstte, biri altta iki ton balığı.
Metal : AE
Boyut : 19 mm, 4.25 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6258 (Erişim Tarihi 17.05.2021)

Katalog No :42
Görsel No : 37
Adı : RPC IV.1, 11765 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : AVT K M AVP ANTΩNINOC

Ön yüz dizayn : Başlıksız Marcus Aurelius büstü
Arka yüz yazı : N[ ][KOMH]ΔEIAC
Arka yüz dizayn : Karides
Metal : AE
Boyut : 18 mm, 3.60 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/11765 (Erişim Tarihi 22.03.2021)

Katalog No : 43
Görsel No : 38
Adı : RPC IV.1, 8332 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : AYT K [Λ?] AYP OYHPOC
Ön yüz dizayn : Başlıksız, zırh ve *paludamentum* giyen genç Lucius Verus büstü
Arka yüz yazı : N[IKOMH?]ΔEIAC
Arka yüz dizayn : Karides
Metal : AE
Boyut : 20 mm, 3.17 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/8332 (Erişim Tarihi 22.03.2021)

Katalog No : 44
Görsel No : 39
Adı : RPC IV.1, 5540 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı :] ANTΩNINOC
Ön yüz dizayn : Başlıksız ve zırhlı Marcus Aurelius büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔEIAC
Arka yüz dizayn : Karides
Metal : AE
Boyut : 20 mm, 3.77 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5540 (Erişim Tarihi 22.03.2021)

Katalog No : 45
Görsel No : 40
Adı : RPC IV.1, 6098 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : AYT K Λ AYP OYHPOC
Ön yüz dizayn : Sağ profilden başlıksız Lucius Verus büstü
Arka yüz yazı : NIKOMHΔEIA[C]
Arka yüz dizayn : Karides
Metal : AE

Boyut : 18 mm, 3.72 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6098 (Erişim Tarihi 22.03.2021)

Katalog No : 46
Görsel No : 41
Adı : RPC I, 2072B
Saltanat : Claudius
Tarih : MS 42
Ön yüz yazı : TI ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΣΕΒ [ ] Π Π
Ön yüz dizayn : Sağ profilden, başlıksız Claudius büstü
Arka yüz yazı : ΕΠΙ Λ ΜΙΝΔΙΟ[Υ ΠΩΛΛΙΩΝΟΣ] ΑΝ
Arka yüz dizayn : Yunus
Metal : AE
Boyut : 20 mm,
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2072B (Erişim Tarihi 15.01.2020)

Katalog No : 47
Görsel No : 42
Adı : RPC IV.1, 5592
Saltanat : Antoninus Pius
Tarih : MS 138-161
Ön yüz yazı : AVT KAICAP ANTΩNINOC
Ön yüz dizayn : Sağ profilden, defne taçlı Antinius Pius büstü
Arka yüz yazı : MHT KAI ΠΡΩΤ NIKOMHΔEI
Arka yüz dizayn : Yunus üzerine binmiş Eros
Metal : AE
Boyut :18 mm, 3.86 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5592 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 48
Görsel No : 43
Adı : RPC IV.1, 5624 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : Λ AYP KOMOΔOC K
Ön yüz dizayn : Sağ profilden başlıksız, Commodus büstü
Arka yüz yazı : MHT NƐΩ NƐIKOM
Arka yüz dizayn : Yunus üzerine binmiş Eros
Metal : AE
Boyut : 21 mm, 7.44 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5624 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 49
Görsel No : 44
Adı : RPC IV.1, 11719 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : MS 161-180
Ön yüz yazı : [Λ?] [ΑΥΡ]ΗΛΙΟC ΚΟΜΟΔΟC [Κ?]
Ön yüz dizayn : Sağ profilden başlıksız, zırh ve *paludamentum* giyen genç Commodus büstü
Arka yüz yazı : [Μ]ΗΤ[ΡΟ] ΝΕΩ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑC
Arka yüz dizayn : Yunus üzerine binmiş Eros
Metal : AE
Boyut : 17 mm, 2.89 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/11719 (Erişim Tarihi 10.01.2020)

Katalog No : 50
Görsel No : 45
Adı : RPC IV.1, 6100 (geçici)
Saltanat : Marcus Aurelius
Tarih : 175-177
Ön yüz yazı : [Λ?] [ΑΥ]Ρ ΚΟΜΟΔΟC Κ
Ön yüz dizayn : Sağ profilden başlıksız, zırh ve *paludamentum* giyen genç Commodus büstü
Arka yüz yazı : ΜΗΤ ΝΕΩΚ(Ο) ΝΕΙΚΟΜΗΔΕΙΑC
Arka yüz dizayn : Hippokampos
Metal : AE
Boyut : 18 mm, 3.65 g
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6100 (Erişim Tairhi 17.12.2020)

Katalog No : 51
Görsel No : 46
Adı : RPC IV.1, 5652
Saltanat : Antoninus Pius
Tarih :MS 138-161
Ön yüz yazı : AVT KAICAP ΑΝΤΩΝΙΝΟC
Ön yüz dizayn : Sağ profilden defne taçlı Antoninus Pius büstü
Arka yüz yazı : ΜΗΤ ΚΑΙ ΠΡΩΤ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙ
Arka yüz dizayn : Hippokampos
Metal : AE
Boyut :18 mm, 2.60 gr
Yayın : https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5652 (Erişim Tarihi 17.12.2020)

Katalog No	: 52
Görsel No	: 47
Adı	: Env. No: 19545
Saltanat	: Gordianus III (MS 238-244)
Tarih	: MS 238-244
Ön yüz yazı	: M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AV
Ön yüz dizayn	: Defne taçlı imparator büstü
Arka yüz yazı	: ΝΙΚΟΜΕΗΔΩΝ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩ
Arka yüz dizayn	: Ortada tanrıça, ayakta, sola dönük, sağ elinde patera sol elinde gemi modeli tutuyor.
Metal	: AE
Boyut	: 28 mm, 9.43 gr
Yayınlar	: (Tekin, 1994: Lev. 119) SNG v Aul Pontus

GÖRSELLER

LEVHA I

Resim 1: Kat. No. 1, Gavillios Rufus Mezar Steli, Mezar Steli, ticaret gemisi betimi.

Çizim 1: Kat. No. 1, Gavillios Rufus Mezar Steli Çizimi

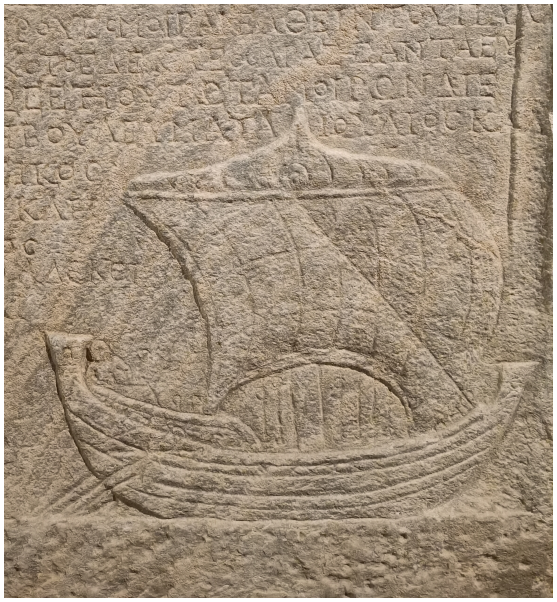

Resim 1a: Örnek 1, Seccion Naval Museum, ticaret gemisi betimi.

LEVHA III

Resim 2: Kat. No. 2, İstanbul Arkeoloji Müzesi, ticaret gemisi betimli mezar steli.

Resim 2a: Örnek 2, İstanbul Arkeoloji Müzesi, ticaret gemisi betimli mezar steli.

Resim 3: Kat. No. 3, Gemi pruvası betimli mezar steli.

Resim 3a: Örnek 3a, Kocaeli Arkeoloji Müzesi, ölü yemeği sahnesi.

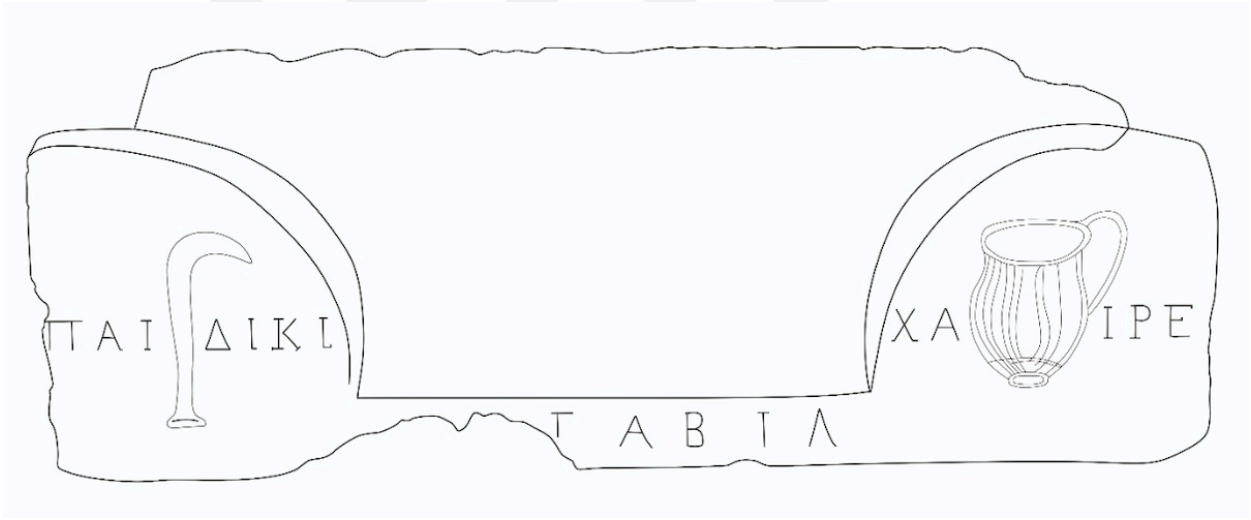
Resim 3b: Örnek 3b, Bardo Museum, çapa atan adam betimi

Resim 4: Kat. No. 4, Yazıtlı Lahit Parçaları

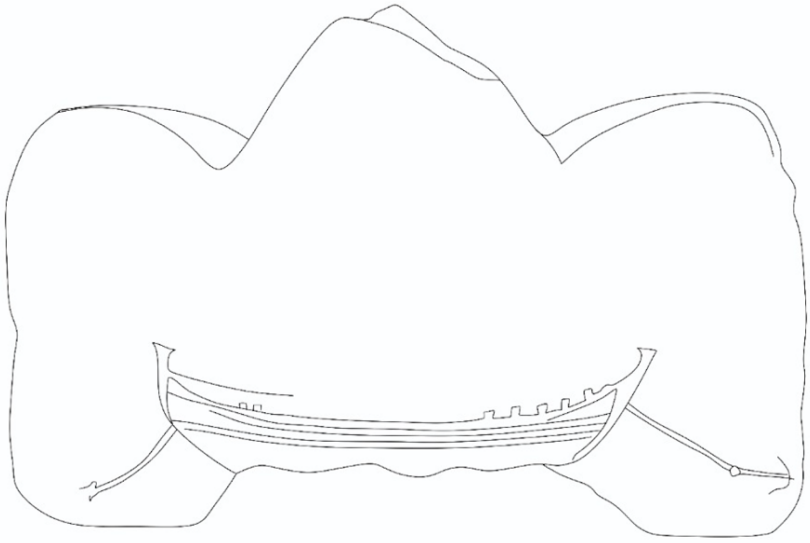
Resim 5: Kat. No. 5, A Yüzü, Kazıma Bezemeli Lahit Kapağı

Çizim 2: Kat. No. 5, Kazıma Bezemeli Lahit Kapağı A yüzü Çizimi

Resim 5a: Kat. No. 5, B Yüzü, Kazıma Bezemeli Lahit Kapağı

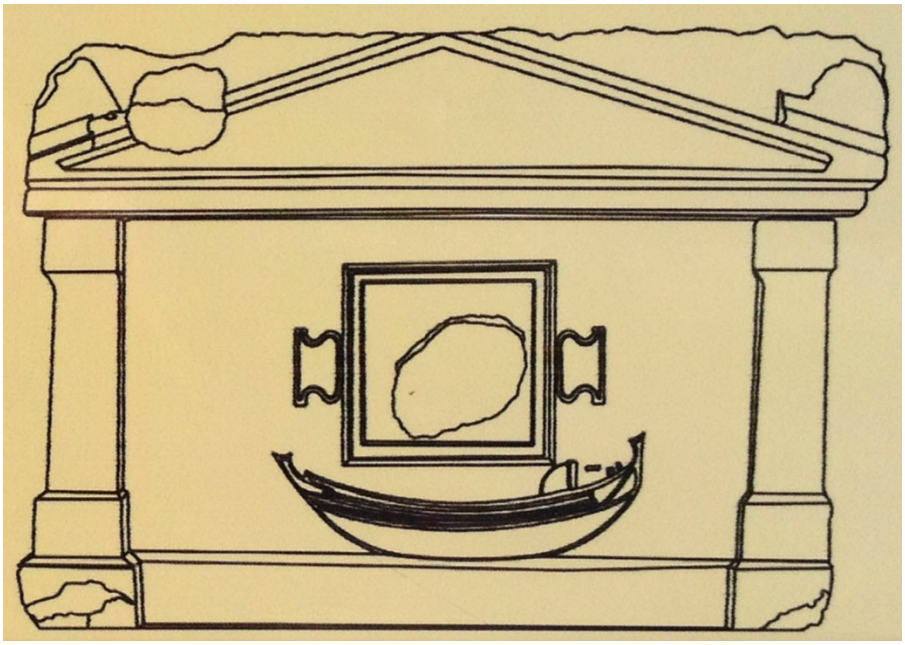

Çizim 3: Kat. No. 5, Kazıma Bezemeli Lahit Kapağı B Yüzü Çizimi

LEVHA VIII

Resim 5b: Örnek 5, Olympos Liman Anıtsal Mezarı, ticaret teknesi betimi

Çizim 4: Örnek 5, Olympos Liman Anıtsal Mezarı Çizimi.

LEVHA IX

Resim 6: Kat. No. 11, A Yüzü, Triton ve Nereid Kabartmalı Üçgen Mimari Parça

Resim 6a: Kat. No. 11, B Yüzü, Kabartmalı Üçgen Mimari Parça

Resim 6b: Örnek 11a, Archaeological Museum of Istra, Triton betimli Mezar steli.

Resim 6c: Örnek 11b, Kocaeli Arkeoloji Müzesi, Triton ve Nereid betimli kapak.

Resim 6d: Örnek 11c, Didim Apollon Tapınağı, Triton ve Nereid betimi.

Resim 7: Kat. No. 12, Kabartmalı Mimari Parça, Nehir Tanrısı, Poseidon ve Hermes

Resim 7a: Kat. No. 12, Kabartmalı Mimari Parça, Nehir Tanrısı detay.

Resim 7b: Örnek 12a, Miletos Meandros, Nehir tanrısı heykeli

LEVHA XIV

Resim 7c: Örnek 12b, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Nehir tanrısı heykeli

Resim 7d: Örnek 12c, Burdur Arkeoloji Müzesi, Nehir tanrısı heykeli

Resim 7e: Örnek 12d, Adana Arkeoloji Müzesi, Nehir tanrısı heykeli

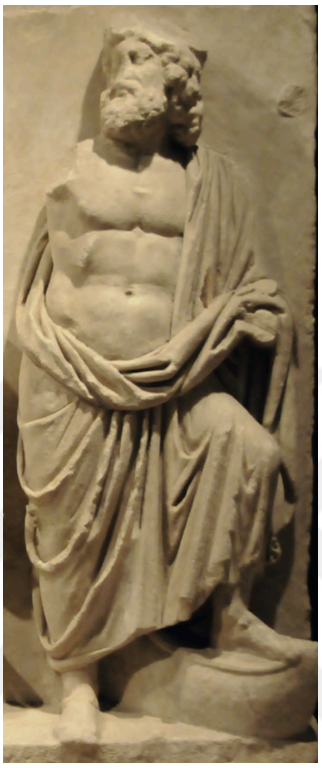
Resim 7f: Örnek 12e, İzmir Tarih ve Sanat Müzesi, Nehir tanrısı heykeli

Resim 7g: Kat. No. 12, Kabartmalı Mimari Parça, Hermes detay.

Resim 7h: Örnek 12f, Albertinum Müzesi, Hermes betimi

Resim 7ı: Kat. No. 12, Kabartmalı Mimari Parça, Hermes detay.

Resim 7j: Örnek 12g İzmir Tarih ve Sanat Müzesi, Poseidon Heykeli

Resim 8: Kat. No. 13, Ticaret gemisi betimi

Resim 9: Kat. No. 14, Ticaret gemisi betimi

Resim 10: Kat. No. 15, Ticaret gemisi ve altta yunus betimi

Resim 11: Kat. No. 16, Ticaret gemisi ve altta yunus betimi

Resim 12: Kat. No 17, Yelkenli adırga betimi

Resim 13: Kat. No. 18, Ticaret gemisi betimi

Resim 14: Kat. No. 19, Ticaret gemisi betimi

Resim 15: Kat. No. 20, Ticaret gemisi betimi

Resim 16: Kat. No. 21, Ticaret gemisi betimi

Resim 17: Kat. No. 22, Ticaret gemisi betimi

Resim 18: Kat. No. 23, Ticaret gemisi betimi

Resim 19: Kat. No. 24, Kadırga içinde dört kürekçi ve arka planda iki tapınak betimi

Resim 20: Kat. No. 25, Kadırga içinde altı kürekçi ve arka planda iki tapınak betimi

Resim 21: Kat. No. 26, Kadırga içinde altı kürekçi ve arka planda iki tapınak betimi

Resim 22: Kat. No. 27, Kadırga içinde beş kürekçi ve arka planda iki tapınak betimi

Resim 23: Kat. No. 28, Kadırga içinde altı kürekçi ve arka planda üç tapınak betimi

Resim 24: Kat. No. 29, Savaş gemisi içinde beş kürekçi betimi

Resim 25: Kat. No. 30, Savaş gemisi içinde beş kürekçi betimi

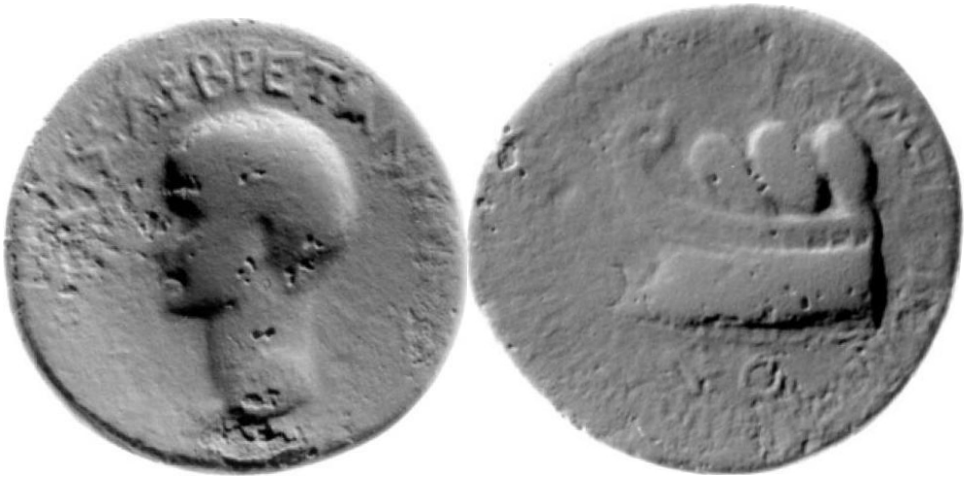
Resim 26: Kat. No. 31, Savaş gemisi içinde beş kürekçi betimi

Resim 27: Kat. No. 32, Kürekli gemi, içinde kürekçiler ve imparator betimi

Resim 28: Kat. No. 33, Pruva üzerinde kalkan betimi

Resim 29: Kat. No. 34, Pruva üzerinde kalkan betimi

Resim 30: Kat. No. 35, Pruva üzerinde yılan ve kalkan betimi

Resim 31: Kat. No. 36, Pruva üzerinde yılan betimi

LEVHA XXX

Pruva Üzerinde Yılan

Resim 32: Kat. No. 37, Pruva üzerinde yılan betimi

Resim 33: Kat. No. 38, Tekne tamiri betimi

Resim 34: Kat. No. 39, İki ton balığı betimi

Resim 35: Kat. No. 40, İki ton balığı betimi

Resim 36: Kat. No. 41, İki ton balığı betimi

Resim 37: Kat. No. 42, Karides betimi

Resim 38: Kat. No. 43, Karides betimi

Resim 39: Kat. No. 44, Karides betimi

Resim 40: Kat. No. 45, Karides betimi

Resim 41: Kat. No. 46, Yunus betimi

Resim 42: Kat. No. 47, Yunus üzerinde Eros betimi

Resim 43: Kat. No. 48, Yunus üzerinde Eros betimi

Resim 44: Kat. No. 49, Yunus üzerinde Eros betimi

Resim 45: Kat. No. 50, Hippokampos betimi

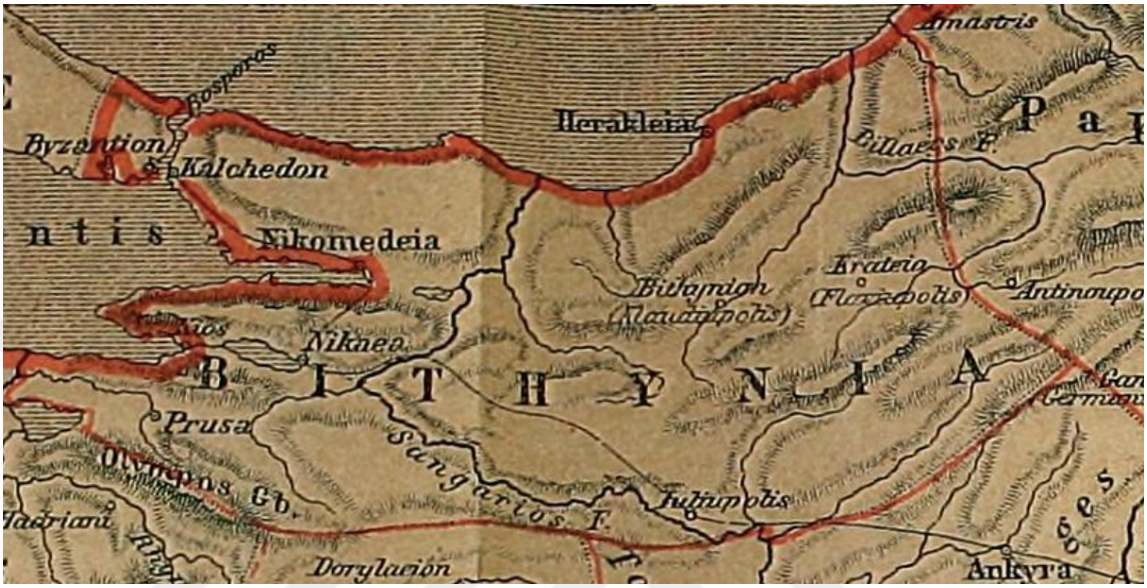

Resim 46: Kat. No. 51, Hippokampos betimi

Resim 47: Kat. No. 52, Ayakta tanrıça, sağ elinde patera, sol elinde gemi modeli tutar şekilde betimlenmiştir.

HARİTALAR

Harita 1: Hellenistik dönem Bithynia Krallığı (Mommsen, 1899: 414-415).

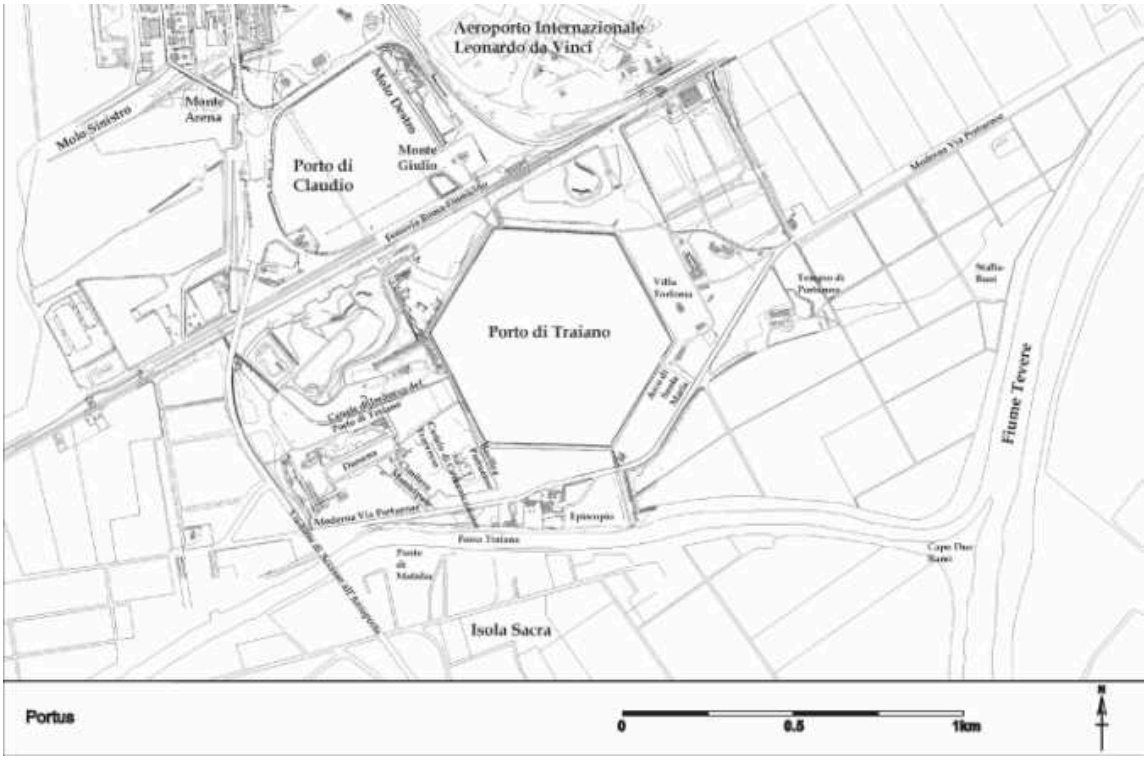
Harita 2: Bithynia Pontus Krallığı (https://w.wiki/544W [Erişim Tarihi: 15.04.2022]).

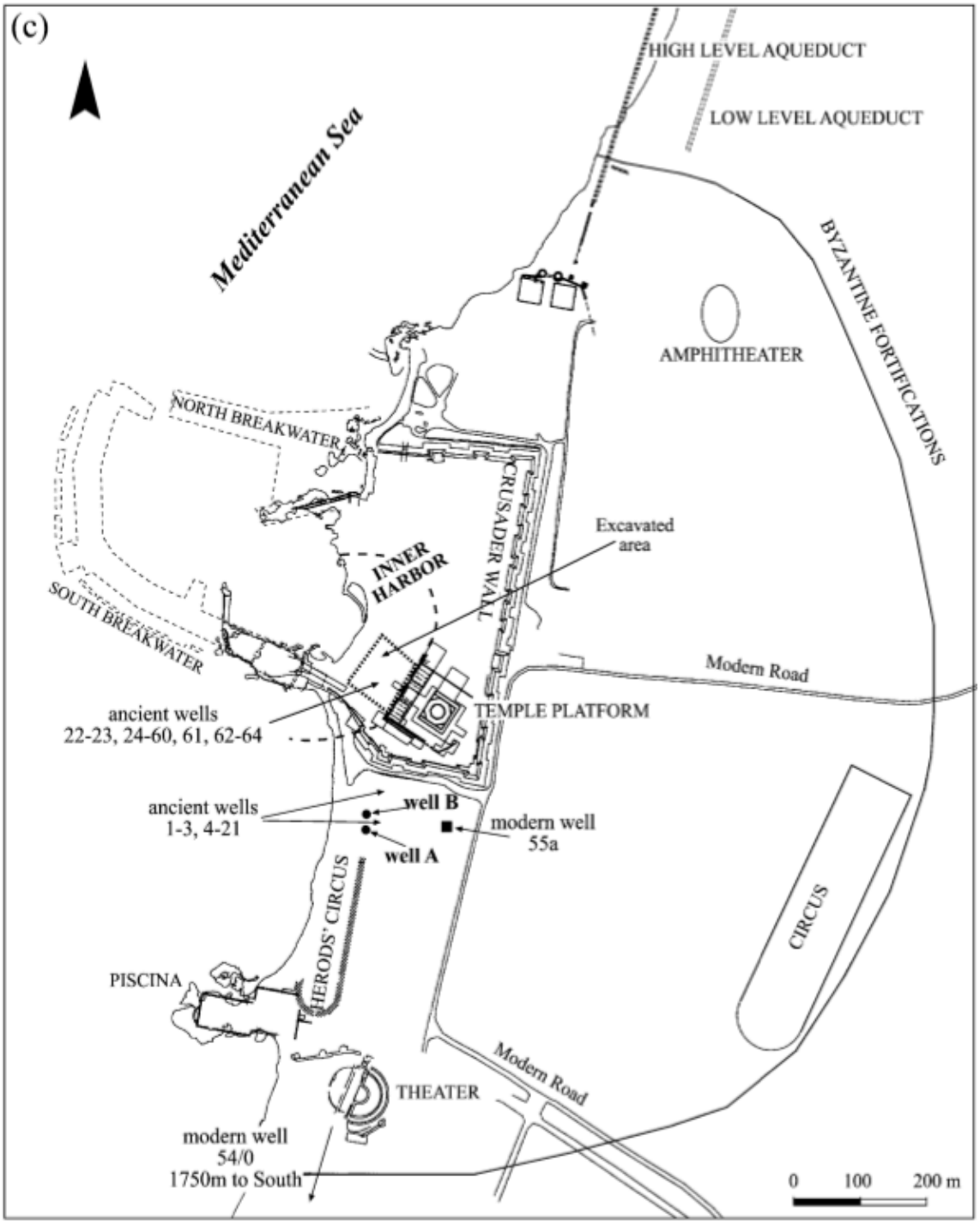
Harita 3: Roma İmparatorluğu Tetrarşi Sistemi Yönetim Alanları (https://w.wiki/544a [Erişim Tarihi: 15.04.2022])

Harita 4: Roma İmparatorluğu Constantinus Dönemi (https://oxfordre.com/classics/fileasset/Map%208%20Constantine.jpg [Erişim Tarihi: 15.04.2022]).

Harita 5: Cladius ve Traianus limanlarının planları (Bilir, 2006: 117).

Harita 6: Caesarea Maritima limanının planı (Sivan ve Lambeck vd., 2004: 318).

TABLOLAR

Tablo 1: Eserlerin dağılım tablosu

Eserin Türü	Eserin Adedi	Eserin Tarihi	Katalog Numarası
Taş Eserler	12		
Mezar Stelleri	3	MS II. yy - IV. yy	1 - 3
Lahitler	2	Roma İmparatorluk Dönemi	4 - 5
Yazıtlar	5	MS II. yy - III. yy	6 - 10
Mitolojik Figürlü Kabartmalar	2	Helenistik Dönem - MS. 4. yy	11 - 12
Sikkeler	40		
Gemi Betimli Sikkeler	26	MS II. yy - III. yy	13 - 38
Deniz Canlıları Betimli Sikkeler	8	MS I. yy - II. yy	39 - 46
Denizel Figürlü Sikkeler	6	MS II. yy - III. yy	47 - 52

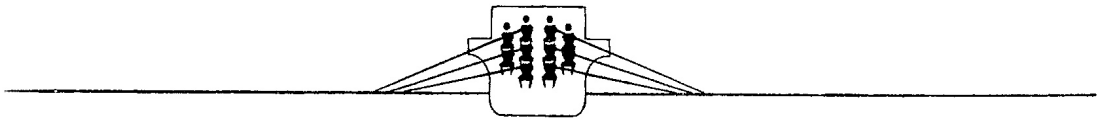
Tablo 2: Sikkelerin imparatorlara göre dağılımı

Sikkelerde Saltanat	Tarihi	Sikke Adedi	Katalog Numarası
Claudius	(MS 41 - 54)	2	33, 46
Vespasianus	(MS 69- 79)	1	35
Domtianus	(MS 81 - 96)	2	36, 37
Antoninus Pius	(MS 138-161)	6	13, 14, 22, 29, 47, 51
Marcus Aurelius	(MS 161-180)	13	17, 21, 30, 34, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50
Faustina II	MS 161 - 192	1	19
Commodus	(MS 180 - 192)	6	20, 25, 26, 27, 31, 38
Elagabalus	(MS 218- 222)	1	28
Maximinus	(MS 235 - 238)	4	15, 18, 23, 24
Gordianus III	(MS 238 - 244)	2	32, 52
Philippus I	(MS 244 - 249)	1	16
Belirsiz	(-)	1	39
Toplam		40	

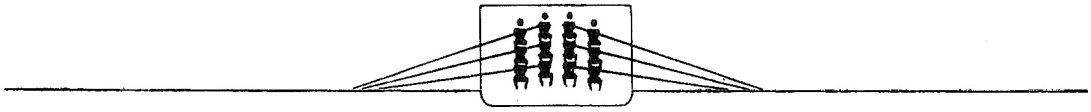
Tablo 3: Sikkelerin genel tablosu

İmparator	Yelkenli Gemi Betimi	Tapınak ve Gemi Betimi	Yelkensiz Gemi Betimi	Pruva ve Kalkan Betimi	Pruva Üzerinde Kalkan ve Yılan Betimi	Pruva Üzerinde Yılan Betimi	Tekne Tamiri	Ton Balığı Betimi	Karides Betimi	Yunus Betimi	Yunus Üzerinde Eros Betimi	Hippo-kampus Betimi	Tanrıça ve Gemi Modeli Betimi	Toplam
Claudius				33						46				2
Vespasianus					35									1
Domtianus						36, 37								2
Antoninus Pius	13, 14, 22		29								47	51		6
Marcus Aurelius	17, 21		30	34				40, 41	42, 43, 44, 45		48, 49	50		13
Faustina II	19													1
Commodus	20	25, 26, 27	31				38							6
Elagabalus		28												1
Maximinus	15, 18, 23	24												4
Gordianus III			32										52	2
Philippus I	16													1
Belirsiz								39						1
Toplam	11	5	4	2	1	2	1	3	4	1	3	2	1	40

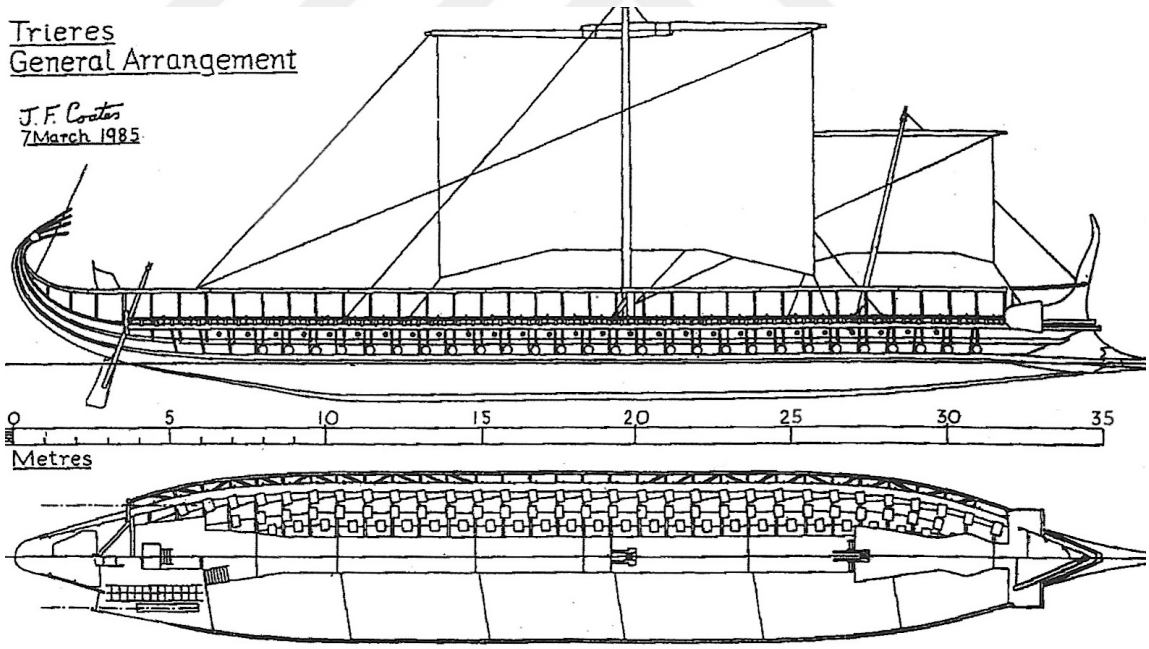
FİGÜRLER

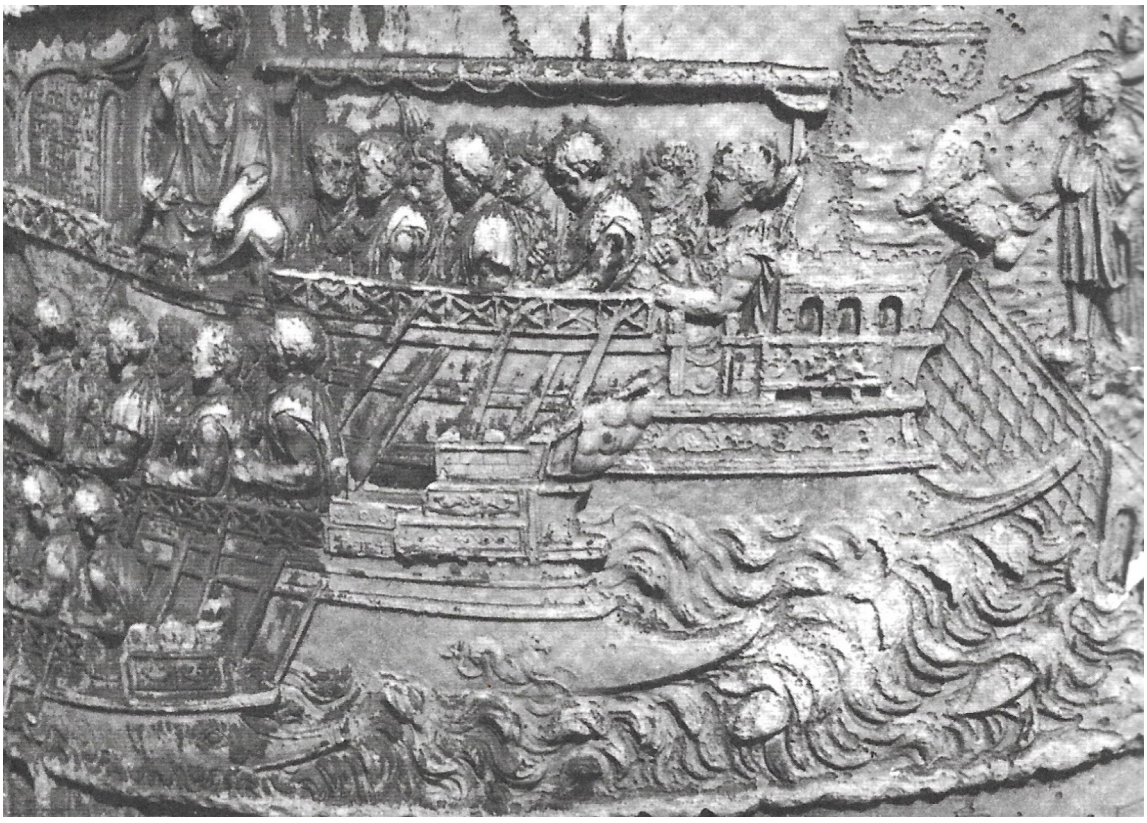
Figür 1: Üç katlı bir *beşli*ye ait kürek planı (Casson, 2002: 88)

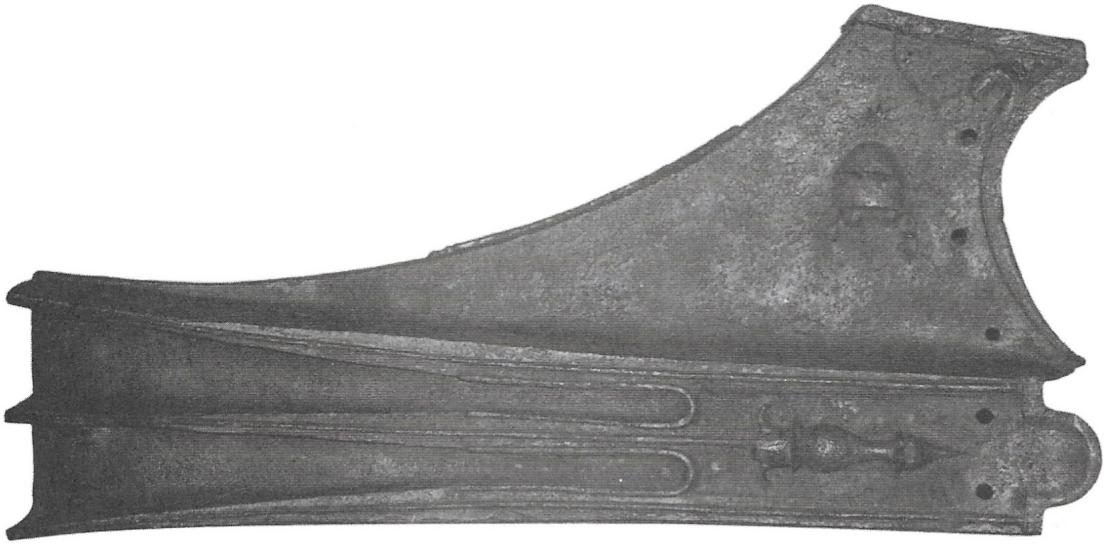
Figür 2: Üç katlı bir *altılı*ya ait kürek planı (Casson, 2002: 88).

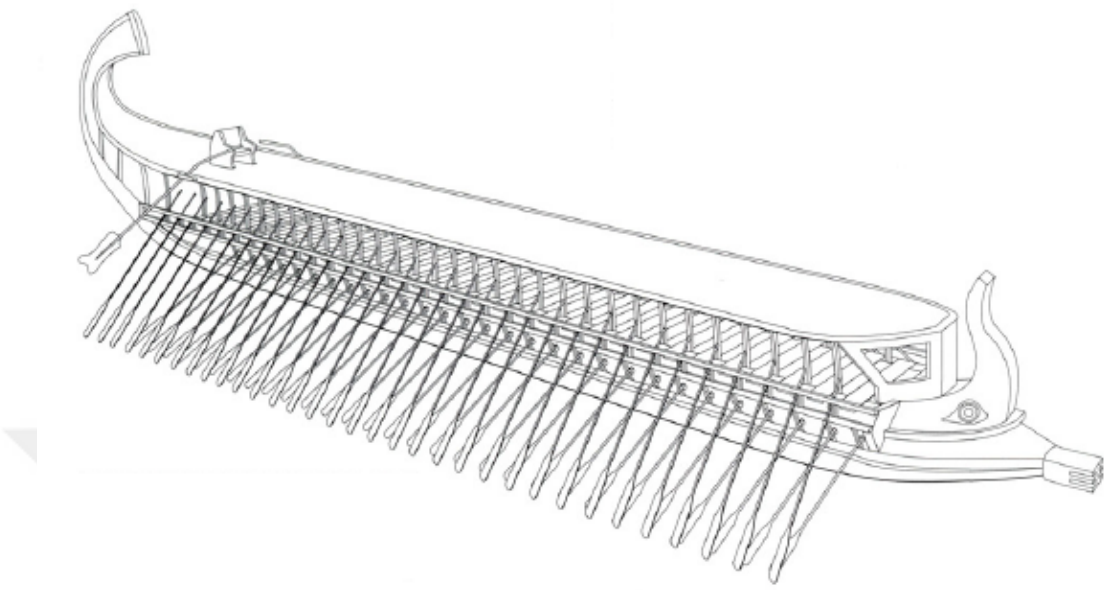
Figür 3: 1985-1987 yılları arasında inşa edilmiş *Olympias* adlı *trireme* modelinin John F. Coates tarafından çizilmiş planları (Casson, 2002: 66).

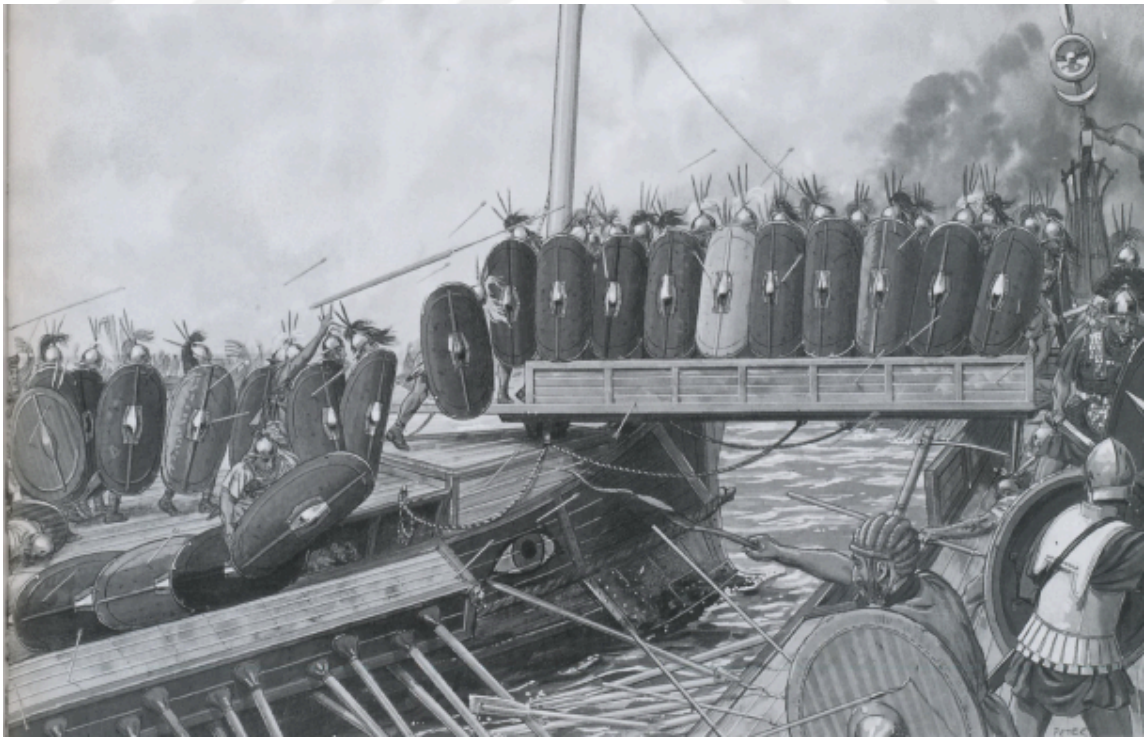
Figür 4: İmparator Traianus tarafından yönetilen bir Roma filosu içerisinde, ortadaki amiral gemisinin alt ve üst kısımlarında yer alan *liburna*lar (Casson, 2002: 102).

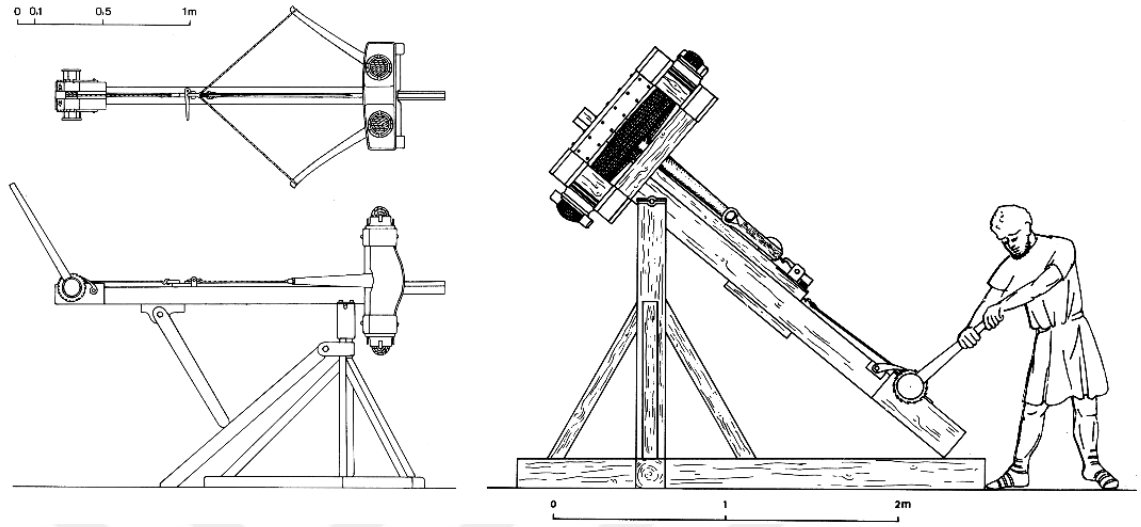
Figür 5: İsrail'de, Athlit'in açıklarında bulunmuş bir bronz mahmuz. Uzunluğu 2,26 metre, en geniş noktası ise 76 santimetredir. En yüksek noktasında yüksekliği 96 santimetre, ağırlığı 456 kilogramdır. MÖ II. yüzyılın ilk yarısına (olasılıkla) tarihlendirilmektedir (Casson, 2002: 76).

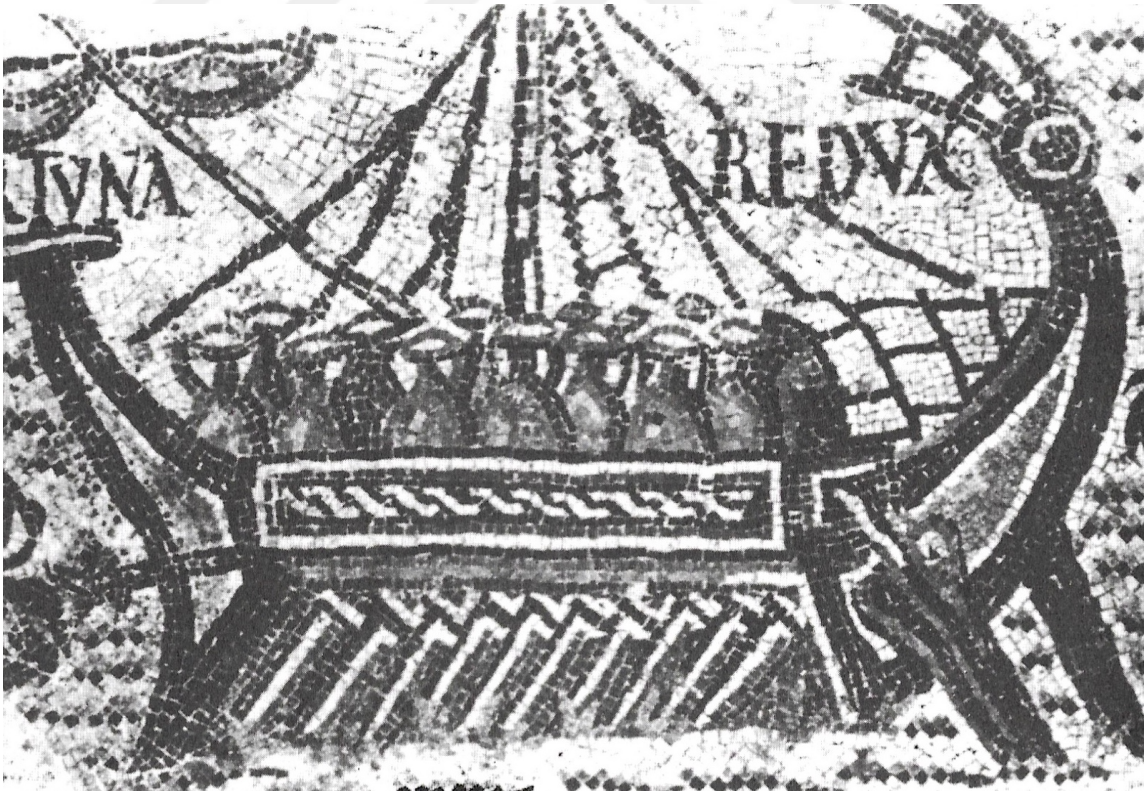
Figür 6: MÖ V.-IV. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiş bir Hellen *birem*esi (Anglim ve Jestice vd., 2007: 231).

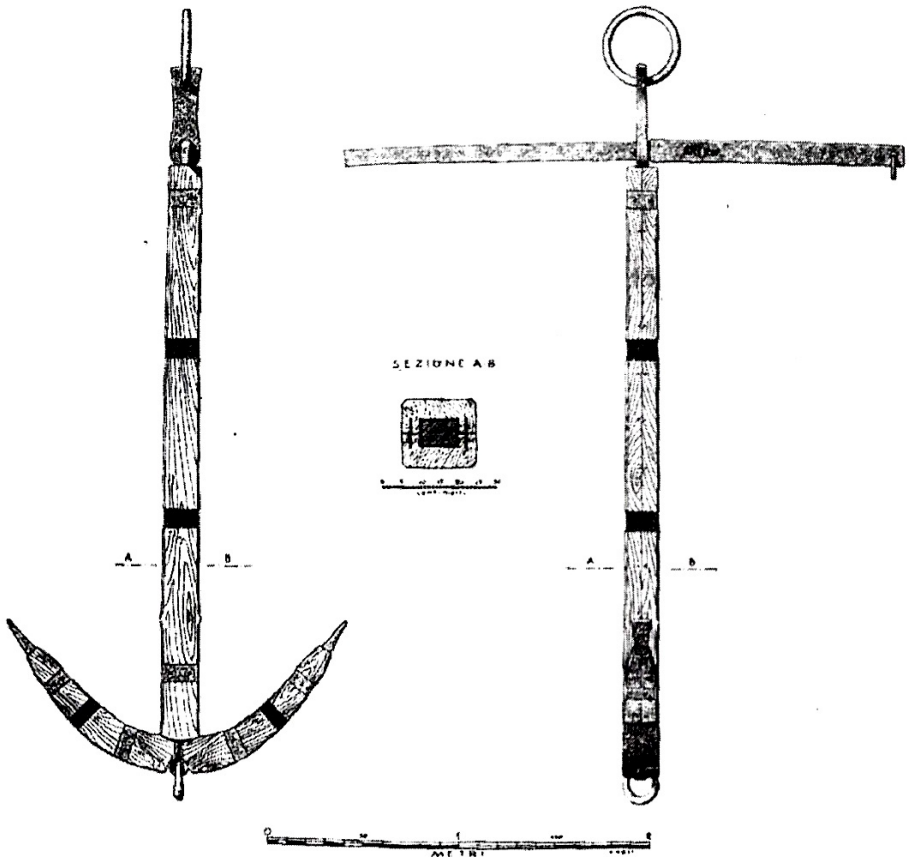
Figür 7: Düşman gemilerine hücum ederken denizci piyadelerin kullandığı toplanabilir bir köprü olan *corvus* (Goldsworthy, 2007: 35).

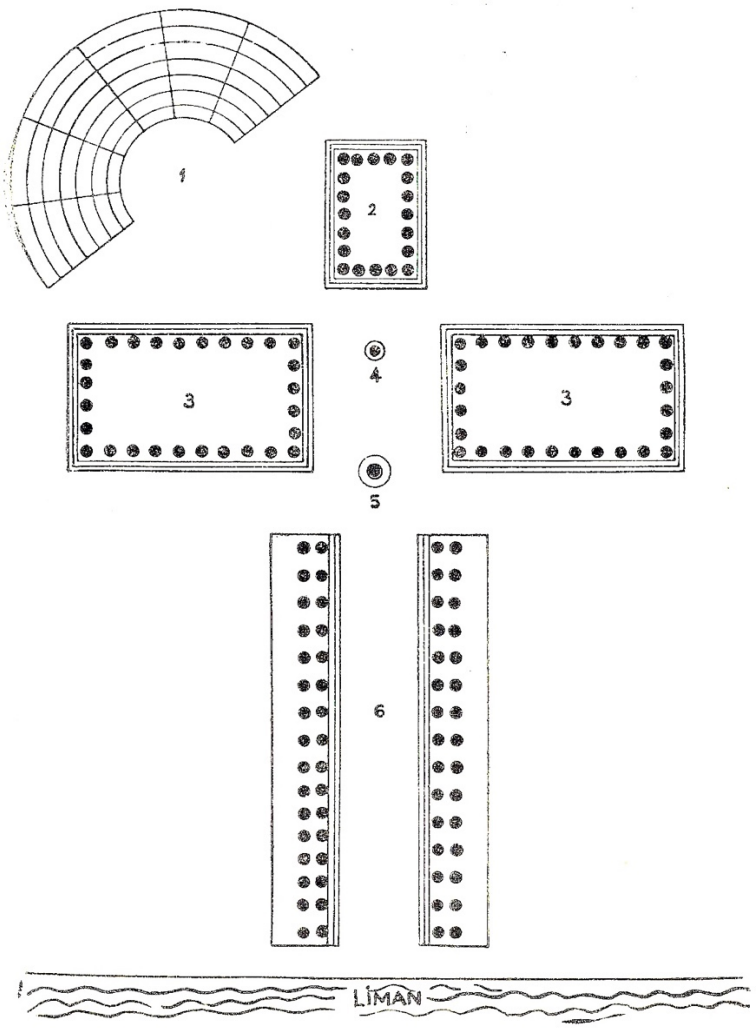
Figür 8: (Solda) Vitrivius tarafından tasarlanan iki arşınlık "*oxybeles*" ve (sağda) "*lithobolos*" (Murray, 2012: 147).

Figür 9: Tabessa'da (Cezayir) bulunmuş bir mozaikteki, güvertesi *amphora*larla dolu bir Roma ticaret gemisi (MS II.-III. yüzyıl) (Casson, 2002: 136).

Figür 10: Taşınabilir çipolu demir çapa. Gövde ve kolları ahşapla kaplanmıştır (Casson, 2002: 130).

Şek. 2. Nikomedia'nın merkezinin sikkelerden edinilen bilgiye göre yapılan krokisi.
1. Tiyatro, 2. Demeter Mabedi, 3. İmparator mabedleri, 4. Yılanlı sunak, 5. Demeter sütunu, 6. Sütunlu yol.

Figür 11: Sikkeler üzerindeki betimlerden yola çıkılarak tapınakların limana olan olası konumunu gösteren plan (Fıratlı, 1971: 7).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Sümeyra ÇAVUŞOĞLU VARDAR

Eğitim Durumu

- Lisans: Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 2013-2018

Tecrübeler

- 2015-2016 Kocaeli Üniversitesi Klasik Arkeoloji Laboratuvarı Kısmi Zamanlı Öğrenci Asistanlığı
- 2016-2017 Kocaeli Üniversitesi Klasik Arkeoloji Laboratuvarı Kısmi Zamanlı Öğrenci Asistanlığı
- 2017-2018 Kocaeli Üniversitesi Klasik Arkeoloji Laboratuvarı Kısmi Zamanlı Öğrenci Asistanlığı
- 2015 Kocaeli ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları
- 2016 Kocaeli ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları
- 2017 Kocaeli ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları
- 2018 Kocaeli ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları
- 2021 Kerpe (Kocaeli) Sualtı Kazıları

Sertifikalar

- Sarat Projesi Arkeolojik Varlıkların Korunması ve Kurtarılması – KOÇ Anamed
- 1* CMAS/TSSF Dalıcı brövesi

Katıldığı Sempozyumlar

- Sözlü ve Yazılı Bildiri: “Mezar Taşının Sanatsal Değişim Süreci”, I. International Thessaloniki Art & Design Symposium, 03-06 Mart 2016, Selanik, YUNANİSTAN.
- Sözlü Bildiri: “Deniz İlahları ile İnsanoğlu İlişkisinin Antik Sanatta Yansımaları”, IMASCON-Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi, 26-28 Nisan 2019, Kocaeli.